

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă
de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul
de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul
de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de
Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a
MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul),
Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret”
(Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași),
Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 4 (292) 2016

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța,
România); A. Armeanic, doctor în drept, conf. univ.;
V. Balmuș, doctor în drept; C. Bocancea, doctor în
drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor în
drept, prof. univ.; A. Burian, doctor habilitat în drept;
Gh. Costachi, doctor habilitat în drept, prof. univ.;
I. Floander, doctor în drept (Constanța, România);
M. Gheorghică, doctor habilitat în drept, prof. univ.;
Gh. Gladchi, doctor habilitat în drept; V. Guțuleac,
doctor în drept, prof. univ.; V. Florea, doctor în drept,
prof. univ.; V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.;
V. Naumov, redactor-șef adjunct; V. Popa, doctor
habilitat în drept, prof. univ.; V. Stratonov, doctor în
drept, prof. univ. (Herson, Ucraina).

Adresa redacției:
Casa presei, et. 5
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 022-233 790;
022-234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasviata.in.ua

SUMAR

Valeriu CERBA. Analiza juridică și consecințele semnării Acordului moldo-rus din 1992 de încetare a focului la Nistru: problemele existente în procesul de reglementare a deferendului transnistrean.....	4
Tatiana MACOVEI. Noțiunea și natura juridică a litigiilor de muncă.....	11
A. СОСНА, Р. ЦУРКАН. Правовое регулирование социальной защиты.....	16
Тудор КАПША. Организационно-правовые аспекты проведения забастовок в Молдове...	23
Anastasia CATAN. Conceptul modern al relațiilor dintre personalitate și stat în contextul normelor de drept.....	28
Alina CODREANU. Considerațiuni privind natura juridică a contractului de achiziție publică..	35
Evgheni CARA. Abordări conceptuale privind fenomenul separatismului.....	38
Gheorghe Sorin SLABU. Aspecte teoretice cu privire la soluționarea conflictelor de muncă ale sportivilor.....	43
Lilia PÎSLARU. Conexiuni între genetică și drept.....	49
Edgar ROTUNDU. Reguli generale privind procedura declarării vamale în Republica Moldova..	55

ANALIZA JURIDICĂ ȘI CONSECINȚELE SEMNĂRII ACORDULUI MOLDO-RUS DIN 1992 DE ÎNCETARE A FOCULUI LA NISTRU: PROBLEMELE EXISTENTE ÎN PROCESUL DE REGLEMENTARE A DEFERENDULUI TRANSNISTREAN

Valeriu CERBA,

doctor în drept, conferențiar universitar interimar, prorector USEM

SUMMARY

The Transnistrian conflict is determined not so much as fight of central power and separatist regions of border, but as a result of aspirations from outside, directed to the Moldova's territorial division, weakening the country's sovereignty, a process initiated, developed and actively supported by Russia, having the desire to maintain in the new created space CIS his dominant role in his Soviet unchanged interpretation.

Therefore, Russia does not want to escape these countries from its area of influence in a partnership with the EU, and on our territory it is using at maximum Transnistria as an instrument of blackmail and exercising control over Republic of Moldova.

Keywords: Russia, Republic of Moldova, EU, convention, conflict, sovereignty, separatism, parties, forces, purpose

REZUMAT

Conflictul transnistrean este determinat nu atât ca luptă a puterii centrale și a regiunilor separatiste de frontieră, ci ca un rezultat al aspirațiilor din afară, îndreptate spre dezbinarea teritorială a Republicii Moldova, slăbirea suveranității țării, proces inițiat, realizat și susținut activ de Rusia, în dorința de a menține în spațiul nou-createi CSI a rolului său dominant în interpretarea sa sovietică neschimbată. De aceea, Federația Rusă nu vrea să scape aceste țări din zona sa de influență în baza unui parteneriat cu UE și pe teritoriul nostru folosește la maximum Transnistria, ca instrument de șantaj și exercitare a controlului asupra Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: Rusia, Republica Moldova, convenție, conflict, suveranitate, separatism, părți, forțe, scop

Introducere. La 21 iulie 2016 se împlinesc 24 de ani de la semnarea Acordului moldo-rus din 1992 de încetare a focului la Nistru. Documentul este denumit oficial „Convenția cu privire la principiile de reglementare pașnică a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova” și a fost semnat la Moscova în prezența liderilor transnistreni – toți cetățeni ai Federației Ruse. Acordul prevedea încetarea imediată a focului, crearea unei „zone de securitate”, constituirea unor forțe de menținere a păcii din militari ai Rusiei, ai Republicii Moldova și ai regiunii separatiste. Primul Președinte al Republicii Moldova, Mircea Snegur, susține că prin semnarea acestui document, Federația Rusă și-a recunoscut calitatea de stat agresor [18].

Materiale și metode aplicate. În procesul studiului dat au fost utilizate metodele analizei, sintezei și comparației. Materialele folosite sînt cercetările din domeniul politico-juridic al Federației Ruse, al

Republicii Moldova, CEDO și UE, precum și cercetările legislației în vigoare.

Rezultate obținute și discuții. În urma studiului efectuat s-au format cîteva concepții, principala dintre ele este că Curtea Europeană a Drepturilor Omului a hotărît că Rusia poartă răspundere pentru starea de lucruri din Transnistria, deoarece a înarmat și a sprijinit militar, politic, economic și financiar regimul separatist condus de cetățeni ruși, iar prin semnarea cu Republica Moldova, la 21 iulie 1992, a Acordului privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova, Rusia s-a identificat drept parte în conflict, și nu ca mediator sau garant, urmărind scopul de a păstra cu orice preț R. Moldova ca satelit în orbita intereselor imperiale [11]. „Rusia a fost nevoită să declanșeze războiul din Transnistria ca să oprească unirea Moldovei cu România”, a recunoscut Ghennadi Selezniiov, ex. președinte al Dumei de Stat a

Federației Ruse în discursul din 22 octombrie 2002 la Chișinău.

Drept temei a servit, de altfel, actul istoric de proclamare a independenței și suveranității Republicii Moldova, la 27 august 1991, care a exprimat voința și visul întregului popor de a-și făuri singur soarta și viitorul, în deplină concordantă cu idealurile, tradițiile și valorile general umane. Făcînd primul, cel mai greu, dar și cel mai hotărît salt din imperiul sovietic, din totalitarismul comunist și dictatura unui partid spre un stat al dreptului și democrației, Republica Moldova a fost afectată de flagelul separatismului agresiv din regiunea transnistreană și s-a confruntat cu o rezistență înverșunată din partea nomenclaturii partinice și a liderilor șovini ai complexului industrial-militar [5].

Curcile politice pro-imperiale sovietice, de comun cu forțele conservatoare și revanșarde din această zonă a țării, pentru a-și păstra statutul privilegiat și sub masca luptei pentru păstrarea URSS, au organi-

zat o lovitură de stat, uzurpând puterea la nivel regional și creînd, cu ajutorul armatei a 14-a, toate condițiile pentru apariția nerecunoscutei republici moldovenești nistrene.

„Clarificarea tertipurilor și cauzelor obscure, care ne țin în această stare de suspans și împiedică dezvoltarea țării, precum și identificarea căilor și a mijloacelor adecvate de reglementare a conflictului transnistrean trebuie să pornească de la înțelegerea corectă a originii acestuia. Astfel, este necesar de reținut faptul că scenariul conflictului transnistrean a fost elaborat și promovat de către cercurile politice de la Moscova, cu scopul de a menține cu orice preț Republica Moldova în sfera de influență a Federației Ruse.

Există multe probe plauzibile care demonstrează elocvent faptul cum Rusia contemporană, „ghidindu-se de vechiul principiu imperial *Divide et impera*, a inspirat, a stimulat și a folosit cu abilitate focarele de conflicte de pe teritoriile republicilor «rebele» pentru a-și menține controlul efectiv asupra acestora, contracarînd totodată aspirațiile lor firești de suveranitate, libertate și renaștere națională”, a menționat în lucrarea sa Ambasadorul Republicii Moldova în Ucraina, dr. Ion Stăvilă [27].

În toți acești ani, Rusia duce o politică de distrugere a identității românești din teritoriul ocupat, mai dură chiar decît Stalin în restul imperiului. Spre exemplu, conflictele inspirate, apoi „înghețate” de „pacificatorii ruși” din Abhazia, Osetia de sud, Karabahul de Munte, Transnistria și îndeosebi actul monstruos de anexare a Crimeii și destabilizarea celei mai bogate regiuni din Ucraina demonstrează cu lux de amănunte amestecul conducerii Federației Ruse în treburile interne ale altor state prin ocuparea teritoriilor naționale și menținerea armatei, prin organizarea cu regularitate a șantajului și a presiunilor politice, a blocadelor economice și

a controlului spațiului informațional etc.

În cazul nostru, prin înghețarea acestui conflict, Rusia a reușit să împiedice pînă acum orice avînt euroatlantic al Republicii Moldova.

Drepturile civile și libertățile politice în entitățile separatiste sînt flagrant încălcate și subminează potențialul Politicii Europene de Vecinătate, înrăutățind astfel situația drepturilor omului în imediata vecinătate a Uniunii Europene.

După cum a menționat în contextul dat **Herta Muller**, laureata Premiului Nobel pentru Literatură (2009), într-un interviu pentru *La Repubblica*, „Putin desfășoară o propagandă antifascista, dar valorile acesteia sînt caracteristice extremei de dreapta. El vede pretutindeni dușmani, deoarece fiecare dictator are nevoie de dușmani pentru a fi în măsură să justifice încălcarea drepturilor omului. Putin este specialist în destabilizare: are personal instruit care îi antrenează pe separatiști. În esență, el nu vrea Ucraina. Vrea doar s-o destabilizeze, astfel ca ea să nu poată adera la UE. Este dezgustător. Atunci cînd naționalismul devine ideologie, este cel mai periculos. În Cazul Rusiei există riscul să revină fantoma Națiunii Alese. Totodată, Putin a venit din KGB, el este familiarizat doar cu o astfel de lume”.

O altă dovadă a intensificării politicii agresive a Kremlinului, promovate prin vocea tuturor factorilor de decizie și care a bulversat mass-media, a fost legată de semnarea Acordului de asociere și liber schimb cu Uniunea Europeană de către Republica Moldova, Georgia și Ucraina, acestea fiind avertizate că acest acord va atrage „consecințe grave”.

În prezent sînt simțite presiunile politice și economice ale Federației Ruse în scopul de a compromite și a zădărnici valoarea istorică a acestui eveniment, de a stopa dezvoltarea Republicii Moldova ca stat civilizată și european [8].

Aici nu putem să nu facem referință la afirmațiile bine cunoscutele om politic american Henry A. Kissinger care, în lucrarea sa „Noua ordine mondială”, în contextul analizelor sistemelor bazate pe echilibrul puterii a menționat că: „Pentru cea mai mare parte a umanității și cele mai lungi perioade ale istoriei, imperiul a fost modul tipic de guvernămînt. Imperiile nu au niciun interes să opereze în cadrul unui sistem internațional; ele aspiră A FI sistemul internațional”. Așadar, rezultă că imperiile nu au nevoie de un echilibru al puterii [28].

Mulți analiști explicau frecvent expansionismul rus ca izvorînd dintr-un sentiment de insecuritate, dar scriitorii ruși au demascat mult mai adesea ieșirea Rusiei în afara granițelor proprii ca pe o vocație mesianică. În acest context, nu putem să nu amintim și despre recenta declarație a ministrului rus de Externe, Lavrov: „Acum, mulți dintre colegii noștri occidentali încearcă să convingă Chișinăul că perspectiva euroatlantică este viitorul acestei țări. Explicațiile noastre sînt simple: noi nu interzicem nimic, însă realitatea este că Transnistria în NATO nu va merge. Și dacă cineva va încerca să spargă această formulă, păstrarea neutralității constituționale, atunci acest lucru va duce la schimbarea cardinală a chestiunii transnistrene”. Mai clar nu se poate spune.

Să ne amintim și de anunțul făcut, în ajunul semnării Acordului de Asociere cu UE, de către Ambasadorului Federației Ruse în Republica Moldova, Farit Muhametșin, precum că „locuitorii din Autonomia Găgăuză și cei din Taraclia vor avea parte de o atenție specială din partea Moscovei”, afirmație ce constituie o așitare a vrajbei, diferențierii și dezbinării naționale și etnice, îndreptată spre a înjosi onoarea și demnitatea națională, acțiuni care nu sînt compatibile cu funcția de diplomat. Acest fapt și declarația

dului Lavrov nu reprezintă un amestec brutal în treburile interne ale Republicii Moldova?

Mai mult, actualmente conducerea de la Kremlin susține deschis partidele antinaționale, iar prin presiunile puternice de ordin politic, economic și informațional a provocat daune serioase economiei R. Moldova, totodată reușind să divizeze afiș societatea moldovenească, cât și clasa politică de la noi [15].

Așadar, rezultă că regimul separatist de la Tiraspol constituie cea mai mare amenințare pentru realizarea obiectivelor de importanță strategică stabilite în Programul de guvernare – integrarea europeană, bunăstarea poporului, dezvoltarea economică, modernizarea și consolidarea societății. Această situație trebuie să-i impună pe liderii politici să depășească conflictele interne și să se consolideze în fața pericolului care planează asupra RM [1].

Analiză juridică a Acordului moldo-rus din 1992: semnificație și consecințe. Acordul moldo-rus de încetare a focului, din 21 iulie 1992, semnat la Kremlin de către președinții Boris Elțin și Mircea Snegur, este un act bilateral, de suspendare a ostilităților și de trecere a diferendului interstatal din faza sa activă, „fierbinte”, într-o fază latentă, „înghețată”. Semnificația acestui document, semnat anume de aceste părți, a fost menit, în primul rând, să pună capăt doar confruntărilor militare pe Nistru.

Părțile aflate în conflict au fost Federația Rusă, ca putere *agresoare*, și Republica Moldova, ca stat *agresat*. Ulterior, propaganda de la Moscova a deplasat accentele către definirea conflictului drept unul strict intern, nicidecum interstatal.

Astfel, diferendul moldo-rus din Transnistria a ajuns să fie prezentat drept „conflictul transnistrean”. În termenii ideologilor și propagandiștilor de la Moscova, părțile în conflict ar fi Republica Moldova, pe de o parte, și Transnistria, ca

entitate distinctă, pe de altă parte. Acesta este și unul dintre motivele pentru care Moscova, iar apoi și Kievul, și Berlinul, iar uneori și OSCE, au pledat pentru „înțelegerile dintre părțile implicate în conflict”, precum și pentru formatul de negocieri „1+1”, adică ținute între puterea legitimă de la Chișinău și regimul ilegal de la Tiraspol.

Unul dintre elementele cele mai vulnerabile și contradictorii ale Acordului, din punctul de vedere al consecințelor juridice și politice, se pare a fi crearea unui mecanism instituțional (departamental) de îndeplinire a sarcinilor documentului (prevederile articolului 2).

În acest context, este îndeosebi de important de menționat că pe lângă lipsa unui mandat internațional convenit al misiunii de pacificare desfășurate, mandatul acestei misiuni, întocmit după șablon propriu, care mai mult pretinde de a deține (dar nu deține) statutul de misiune de pacificare, este contradictoriu și neîntemeiat.

În privința „grupurilor de observatori militari” și împuternicirilor acestora, Acordul face doar o singură referință la faptul că aceste grupuri, fiind deja create la momentul încheierii documentului în conformitate cu „înțelegerile anterioare, inclusiv cvadripartite”, vor fi utilizate de către Comisie în activitățile sale, iar Acordul semnat doar fixează faptul existenței acestor împuterniciri, astfel propagând selectiv acțiunea sa nu doar asupra evenimentelor viitoare, ci și anterioare (altfel spus, stabilind caracterul retroactiv al acțiunii sale, al efectelor sale juridice).

Ce ține de împuternicirile categoriilor suplimentare de forțe armate – „contingentele militare create pe bază voluntară”, distincte de „grupurile de observatori militari”, Acordul destul de clar prevede că unicul scop al acestor împuterniciri este îndeplinirea măsurilor specificate în articolul 1, și anume: a) încetarea focului și a tuturor acțiunilor

militare; b) retragerea efectivelor militare și a altor unități militare, a tehnicii militare și a armamentului din zona acțiunilor militare [11]. Astfel, se poate presupune că odată cu îndeplinirea completă a acestor măsuri, împuternicirile „contingentelor militare” expiră și acestea trebuie să fie desființate.

Mai departe, referitor la „contingentele militare” se specifică că amplasarea și utilizarea lor „se efectuează în conformitate cu deciziile Comisiei de Control (CUC) în bază de consens”. Însă, în conformitate cu standardele internaționale la desfășurarea forțelor de menținere a păcii, este necesară aplicarea principiului neutralității (neparticipării, imparțialității) și, de asemenea, după logica lucrurilor, deoarece este vorba de forțe militare, amplasarea lor sub comanda unui comandament militar unic, care conduce aceste forțe în baza ordinii militare [2].

În cazul Acordului din 1992, contingentele militare create, fie și pe principii benevole, de către foștii inamici apriori nu puteau corespunde principiului neutralității. De asemenea, nu este clar mecanismul adoptării deciziilor CUC în bază de consens, care trebuie să conducă contingentele militare transmise în subordinea sa cu scopul încetării focului în zona de securitate, retragerii unităților etc. Nu este clar ce se întâmplă în cazul răbufnirii noilor confruntări militare, iar consensul în cadrul CUC nu este posibil.

O greșeală juridică considerabilă a Acordului este lipsa unei definiții clare și precise a părților. Există un șir de părți specificate în Acord: „părțile în conflict” (art. 1), „părțile participante la îndeplinirea prezentului Acord” (alin. doi al art. 1), „trei părți, participante la reglementare” (alin. unu al art. 1), „părțile” (art. 6, 7, 8), „părțile contractante” (art. 8). Se creează situația când responsabilitatea pentru îndeplinirea Acordului cade pe

umerii diverselor părți implicate, cu o configurație permanent schimbătoare. Totodată, soarta Acordului, în conformitate cu prevederile lui este hotărâtă de către „părți” și „părțile contractante”, adică cu o probabilitate mare: Republica Moldova și Federația Rusă.

Situația devine și mai complicată atunci când Acordul pune anumite angajamente în sarcina Republicii Moldova și a Federației Ruse fără utilizarea termenului de „părți” (alin. doi al art. 4), precum și atunci când documentul face referință, fără mari explicații, la existența așa-numitelor „înțelegeri cvadripartite anterioare”, care, este clar, presupun existența celor patru părți (alineatul unu al art. 2).

Multe neclarități apar din cauza prevederilor privind unitățile Armatei a 14-a a forțelor armate ale Federației Ruse înscrise nu prea organic în conținutul documentului (art. 4). Incontestabil rămîne faptul stabilirii de către Acord a corelației juridice dintre obiectul nemijlocit al înțelegerilor atinse și prezența Armatei a 14-a în regiunea transnistreană.

Contingentele militare „trilaterale” moldo-ruso-transnistrene introduse în zona de conflict în conformitate cu Acordul de „încetare a focului”, semnat la Moscova la 21 iulie 1992, trebuie considerate doar convențional drept „forțe de menținere a păcii”.

Apropos, este unicul caz în lume când formatul pacificator actual din Zona de securitate este constituit din reprezentanții părților antrenate în acțiunile de luptă de pe Nistru. De fapt, ele nu corespund rigorilor internaționale în materie de pacificare general acceptate, precum sînt acordarea mandatului unei organizații internaționale de securitate (ONU, OSCE); imparțialitatea; neimplicarea părților beligerante; asigurarea caracterului multinațional; stabilirea unui termen concret etc.

Trebuie să recunoaștem faptul că, în situația în care dialogul ofi-

cial cu administrația de la Tiraspol este întrerupt, delegația Chișinăului în Comisia Unificată de Control (CUC) este singura entitate care ține piept la modul direct, față-n față, separatismului transnistrean și războiului propagandistic și psihologic purtat de acesta.

Aici ași remarca faptul, ca membru al Comisiei, că reprezentanții Chișinăului în CUC, în dialogul cu secesioniștii și sprijinatorii lor, demonstrează mai multă luciditate, determinare, fermitate și demnitate decît unii demnitari de stat și instituții abilitate. Este vorba despre insuficiența instituțiilor abilitate și a mass-mediei privind îmbunătățirea cadrului informațional, ideologic, social-economic al populației aflate sub jurisdicția Transnistriei, în scopul propagării politicii unice a Republicii Moldova față de cetățenii din regiunea transnistreană, precum și despre acțiunile criminale ale regimului de la Tiraspol.

Pînă în prezent nu s-au întreprins măsuri de instalare a turnurilor de amplificare tele-radio de comunicație pe segmentul transnistrean întru familiarizarea populației din stînga Nistrului cu situația social-politică reală din țară, precum și a instalațiilor tehnice de bruiaj pentru contracararea informațiilor denaturate și false în adresa organelor constituționale, informații care dezinformează opinia publică [3].

Este regretabil faptul că pe parcursul anilor acest format de pacificare a devenit ineficient și în prezent constatăm că nici CUC, nici forțele pacificatoare nu au posibilitatea de a influența sau a schimba situația în zona de securitate în favoarea intereselor Republicii Moldova.

Cei care urmăresc activitatea Comisiei Unificate de Control cunosc și raportul de forțe din interiorul ei: reprezentanții Chișinăului sînt pe cont propriu, iar exponenții Tiraspolului au sprijinul delegațiilor ruși, în timp ce delegația OSCE (organizație în care Federația Rusă

deține drept de „veto”) tot așteaptă ca părțile să ajungă la consens.

Mai mult decît afit, odată cu semnarea Acordului de la Odesa în 1998, s-a decis ca zona de securitate să fie demilitarizată, în vederea conformării cu recomandările comisarilor europeni, fapt ignorat de autoritățile transnistrene [2]. Nu întîmplător, din august 1992 pînă în prezent, partea transnistreană, fiind încurajată din exterior, unilateral, contrar Acordului menționat și prevederilor Comisiei Unificate de Control, a introdus în Zona cu regim sporit de securitate 3 brigăzi de infanterie motorizată, alte unități militare de grăniceri, miliție și cazaci în număr de peste 3 mii de persoane, în loc de 100 prevăzuți de acordurile semnate anterior.

Acestea sînt comendurile și unitățile militare, pichete de grăniceri, centre de instruire a militarilor, nemaivorbind de circa 30 de posturi (puncte de trecere) instalate unilateral și ilegal de către autoritățile transnistrene de-a lungul r. Nistru, în cadrul cărora sînt antrenați așa-numiții grăniceri, vameși și angajați ai serviciului migrațional transnistrean. Actualmente, se creează impresia că grănicerii transnistreni ar fi superiori forțelor de pacificare și că ei decid ce este și ce nu este legal în Zona de securitate, fapt abordat de nenumărate ori de către delegația Chișinăului la ședințele CUC.

Posturile date au fost create și activează fără acordul Comisiei Unificate de Control și încalcă flagrant prevederile punctului 1 al articolului 5 din Acordul din 1992, care ar trebui să asigure lichidarea tuturor impedimentelor privind circulația liberă a cetățenilor și a mărfurilor.

Aceste probleme create de regimul secesionist au generat dificultăți serioase pentru punerea în aplicare pe întreg teritoriul țării a prevederilor Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, precum și ale

altor tratate internaționale la care Republica Moldova este parte.

Cu regret, sîntem nevoiți să constatăm că pînă în prezent situația în această regiune nu s-a schimbat în sens pozitiv. În pofida eforturilor susținute ale autorităților moldovenești, sprijinite de comunitatea internațională, îndeosebi de OSCE, UE, Ucraina și SUA, nu au fost înregistrate progrese substanțiale în procesul de reglementare a conflictului transnistrean [23].

Nu putem trece cu vederea problema organizării la comanda Moscovei a provocărilor frecvente, legate de *criza școlilor* cu predare în latină, *ocuparea forțată* a căii ferate și a portului din Varnița, precum și a Secției de votare în s. Corjova, *blocarea sistematică a accesului* la terenurile agricole a țăranilor din r-l Dubăsari, *comiterea multiplelor acte* de terorism în zona de securitate, *crearea ilegală* a circa 30 de posturi de control prin care se îngreșește dreptul la libera circulație, ba chiar și circulația diplomaților străini și reprezentanților misiunilor internaționale, *reținerea ilegală permanentă* a polițiștilor care activează în zona de securitate, *abordarea nejustificată* a problemei activității *comisariatului de poliție și a altor organe constituționale* din Bender. Aceste provocări au drept scop tensionarea și destabilizarea situației în Zona de securitate, pentru a marca hotarul administrativ (granița) cu R. Moldova, precum și pentru a întări și dezvolta infrastructura posturilor create ilegal în Zona de securitate, transformîndule în terminale cu toate structurile necesare.

Reieșind din cele menționate, poate fi trasă concluzia că principala sarcină a Acordului – încetarea confruntărilor armate – a fost atinsă, iar celelalte două funcții ale documentului, și anume: c) crearea zonei de securitate (ce înseamnă, de rînd cu stabilirea ei, asigurarea lipsei totale a armamentului și militarilor „părților beligerante” în zonă)

și d) neutilizarea oricăror sancțiuni și blocaje și îndepărtarea imediată a tuturor obstacolelor în calea circulației mărfurilor, serviciilor și oamenilor, nu au fost îndeplinite.

Acordul nu a creat terenul așteptat pentru negocieri detaliate privind reglementarea problemei transnistrene și astfel acest conflict a fost înghețat, iar deciziile existente în privința acestei probleme reduc, de facto, la zero înțelegerile și formatele de negocieri anterioare, nepropunînd careva perspective tangibile. Documentul este inconsecvent, contradictoriu și incorect. În pofida acestui fapt, Acordul a devenit un punct, deși greșit, de plecare al procesului de negocieri. Prin intermediul acestui instrument a fost instituit un mecanism neautentic de pacificare, fără mandat corespunzător din partea unei organizații internaționale sau regionale, cu încălcarea normelor și principiilor internaționale existente.

Astfel, sensul prestabilit al încheierii documentului menționat a fost legalizarea cvasijuridică a conjuncturii impuse Moldovei, care a început să se numească oficial *conflict* după participarea directă a Federației Ruse în confruntarea militară pe teritoriul Moldovei. Rusia nu a reușit elaborarea unei viziuni strategice și complexe a problemei. Argumentările strategice au apărut cu mult mai tîrziu și, evident, acestea nu erau în favoarea soluționării problemei [12].

Moscova implementa o situație vădit de impas. În ultimă instanță, încercările Rusiei de a rămîne în afara cercului de responsabilitate după participarea la ciocniri nu s-a soldat cu succes.

Problemele existente în procesul de negocieri pentru soluționarea problemei transnistrene. Consecințele politico-juridice. Cauza principală a lipsei de progres în procesul de reglementare a problemei transnistrene o constituie poziția obstructionistă și intransigentă a liderilor secesioniști

de la Tiraspol. Aceste „marionete rusești de la Tiraspol”, după cum a afirmat analistul politic Oazu Nantoi, aflîndu-se la masa de negocieri au o singură obligațiune: să spună doar „Nu”, iar formatul de negocieri pentalateral este o capcană pentru Republica Moldova din simplul motiv că acest format de negocieri este unul formal – din anul 2000 și pînă în prezent nu s-a obținut nici o decizie pozitivă pentru Republica Moldova.

Negocierile moldo-ruse desfășurate în perioada 1992-1994 cu participarea reprezentanților de la Tiraspol, în vederea stabilirii statutului, modalităților și termenelor de retragere de pe teritoriul Republicii Moldova a formațiunilor militare ruse care au succedat fosta Armată a 14-a, nu au dat rezultatele scontate. Acordul semnat la 21 octombrie 1994, după încheierea negocierilor de rigoare, care între altele prevedea „sincronizarea” retragerii trupelor ruse cu procesul de reglementare politică a conflictului, a rămas buche moartă din cauza refuzului Federației Ruse de a-l pune în vigoare [1].

În anii 1996-2001, Chișinăul a făcut o serie de concesii care i-au subminat pozițiile la masa de negocieri. Ne referim mai întîi la semnarea Deciziei „despre soluționarea unor probleme apărute în activitatea serviciilor vamale ale RM și Transnistriei” din 7 februarie 1996, dar și la declarația comună și cele patru protocoale privind armonizarea legislației vamale, garantarea investițiilor, stimularea mass-mediei, semnate în rezultatul a două întîlniri dintre Voronin și Smirnov în 2001. Cel mai controversat document semnat de ambele părți a fost Protocolul privind „recunoașterea reciprocă” a actelor emise pe ambele maluri ale Nistrului, inclusiv a „pașapoartelor” transnistrene.

Complicații și mai mari în procesul de reglementare au apărut după întîlnirea lui Voronin și Smirnov la Moscova, la 18 martie 2009,

cînd, în prezența Președintelui rus Medvedev, ei au semnat o declarație care dezavantaja serios RM, UE și SUA, punînd pe picior de egalitate „Moldova și Transnistria”. Respectiv, Federația Rusă a obținut angajamentul Moldovei de a păstra actualul format de menținere a păcii pînă la soluționarea conflictului, ceea ce reprezintă o doleanță mai veche a Rusiei de a menține prezența militară sub formă de pacificatori ruși și trupe paramilitare ale regimului din stînga Nistrului [27].

De această situație profită pe deplin Federația Rusă, care nu demult, într-o manieră arogantă, a anunțat în ce condiții își retrage pacificatorii din Transnistria. Astfel, „retragerea pacificatorilor ruși din Transnistria este posibilă doar după ce părțile implicate vor înregistra acorduri politice. Operațiunea de pacificare nu reprezintă un subiect de negocieri în formatul 5+2. Mandatul consultărilor permanente pe marginea problemelor politice în cadrul procesului de negocieri este stipulat foarte clar și aprobat în principiile și procedurile de desfășurare a procesului de negocieri, aprobate acum doi ani la Viena. Atunci nu a fost vorba despre niciun fel de operațiune de pacificare”, a declarat reprezentantul special al Ministerului rus de Externe pentru problema transnistreană, Serghei Gubarev. Cu totul sfidătoare este opinia lui Gubarev precum că „operațiunea de pacificare de pe Nistru este eficientă și ar trebui să fie inclusă în manualele clasice de pacificare”.

Este de menționat faptul că aflarea trupelor ruse pe teritoriul transnistrean a dus nu numai la prejudicii de ordin politic, economic și ecologic, dar au afectat și statutul de neutralitate pe care Republica Moldova încearcă să-l impună pe plan internațional.

Un impact semnificativ asupra procesului de reglementare a diferendului transnistrean l-a avut Summitul OSCE de la Istanbul,

din noiembrie 1999. Angajamentele asumate de către Federația Rusă în cadrul acestei reuniuni, precum și al conferinței la nivel înalt a statelor-părți la Tratatul privind forțele armate convenționale în Europa (FACE), de a-și retrage pînă la sfîrșitul anului 2002 trupele și munițiile de pe teritoriul Republicii Moldova erau de natură, în cazul onorării acestora, să producă schimbări cardinale în situația din jurul Transnistriei.

Eforturile întreprinse în vederea soluționării problemei transnistrene nu au dat rezultatele scontate și din cauza greșelilor metodologice, de natură tactică și strategică, comise de către autoritățile moldovenești pe parcursul anilor [24].

Concesiile unilaterale de principiu făcute de oficialitățile de la Chișinău, în dorința de a înfrunta veleitățile liderilor de la Tiraspol și de a-i încuraja pe aceștia să adopte o atitudine constructivă la masa de tratative, fără a obține reacții reciproce adecvate, au avut un efect invers. În dorința de a impulsiona soluționarea problemei transnistrene s-a manifestat o flexibilitate impresionantă, au fost întreprinse cedări serioase și temerare care, în consecință, ne-au vulnerabilizat și ne-au subminat pozițiile, fiind concepute, în esență, ca tratate dintre doi subiecți egali de drept internațional [2].

Respingînd cu desăvîrșire ideea compromisului și a reconcilierii, regimul de la Tiraspol a profitat din plin de avantajele obținute de pe urma concesiilor, îndeosebi de ștampilele vamale și de recunoașterea dreptului de a întreține relații externe în domeniul comercial-economic, de conceptele de federalizare și de „stat comun”, de tratarea ca „parte egală” la negocieri, pentru a-și edifica și întări structurile unei entități secesioniste cu ambiții de a fi recunoscute ca stat independent [20].

Evident că perpetuarea prezenței militare ruse în regiunea trans-

nistreană și atitudinea părtinitoare a Federației Ruse în calitatea sa de mediator au un impact negativ asupra procesului de negocieri vizînd soluționarea cît mai grabnică a problemei transnistrene și, implicit, restabilirea suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Interesele imuabile ale Rusiei de a menține țara noastră în sfera sa „tradițională” de influență au determinat Moscova să pledeze mai degrabă în favoarea „înghețării” conflictului în jurul Transnistriei decît să sprijine o soluție de compromis, care ar răspunde intereselor tuturor actorilor implicați, în primul rînd ale Republicii Moldova. În perioada examinată, partea rusă practic și-a consolidat poziția în procesul de negocieri în calitate trilaterală: „pacificator, mediator și garant” (termenul „stat-garant” va fi „îmbrăcat” în formă oficială un pic mai tîrziu) sau un astfel de participant în trei ipostaze: boxer, arbitru și organizator al competițiilor [15].

La Moscova, Duma de Stat și-a asumat rolul de așa-numit factor democratic, care „influențează Kremlinul” în problema soluționării conflictelor în spațiul ex-sovietic și protecției drepturilor rușilor în spațiul fostei URSS, regulat organiza audieri pe tematica transnistreană, iar în februarie 1998 chiar a fost creată Comisia pentru soluționarea situației economice și politice în Transnistria. Reprezentanții Dumei continuau să fie oaspeți frecvenți la Tiraspol [7].

Totodată, problema principală a conflictului – elaborarea și adoptarea statutului juridic special al regiunii transnistrene (Transnistriei) în baza respectării suveranității și integrității teritoriale a țării – continuă să rămînă nesoluționată.

Experiența acumulată timp de 22 de ani în procesul de negocieri – în esență steril – de soluționare a problemei transnistrene și caracterul epuizat, lipsit de perspectivă a status-quoului modelat și impus în raioanele de Est ale Republicii

Moldova, indică clar necesitatea readucerii negocierilor în sistemul de coordonate juridice, adică al dreptului internațional și celui intern al Republicii Moldova. Subiecții dreptului internațional implicați în procesul de negocieri nu trebuie să creeze dreptul, ci mai degrabă să încerce aplicarea lui. În cadrul aplicării dreptului va fi posibilă separarea noțiunilor care se utilizează în procesul negocierilor și presupuselor prevederi în *reale* și *false*.

Politica și geopolitica se vor retrage pe planul doi, iar sursele materiale veridice ale dreptului vor trece pe prim-plan. Actualmente, asocierea Ucrainei și a Moldovei la Uniunea Europeană este un eveniment prea important pentru ca liderii tiraspoleni să nu realizeze că se intră într-o fază nouă, în care vechile reguli de joc pe care l-au practicat din anii '90 încoace își pierd valabilitatea [10]. Transformarea internă democratică a țării trebuie să devină adevăr în ultimă instanță și să plaseze Chișinăul în categoria partenerilor previzibili, cu care se pot crea relații amicale și care trebuie ajutat în realizarea proiectului național.

Concluzii. Ca urmare a reformelor instituționale implementate, autoritățile moldovenești trebuie tratat să obțină întregul set de instrumente necesare pentru soluționarea problemei transnistrene, iar Occidentul, „nostrificînd” realizările Moldovei, să refuze la discuțiile cu Moscova referitoare la Moldova, fără cunoștința și fără participarea Moldovei.

Conform afirmației cunoscutului analist politic Nicolae Chirtoacă, „rezolvarea conflictului transnistrean este o prioritate incontestabilă a statului moldav și orice guvernare trebuie să își asume responsabilitatea plenară, precum și riscurile pentru restabilirea integrității teritoriale a țării. Perspectiva reală de soluționare a problemei transnistrene depinde de eficiența

diplomației moldave, de gradul de încredere reciprocă și cooperare cu partenerii străini, în primul rînd de UE și SUA, de insistența, tenacitatea Guvernului în dialogul constructiv cu Ucraina și Federația Rusă” [2].

Este cert faptul că ne apropiem cu pași siguri de Uniunea Europeană și Republica Moldova, într-adevăr, are foarte mult de lucrat afît pe plan intern, cît și extern. În aceste condiții, problema cea mai importantă care necesită o atenție sporită din partea conducerii țării și a societății civile, în opinia noastră, este evacuarea trupelor ruse din Transnistria.

Ameliorarea continuă a situației social-economice, ridicarea nivelului de trai al populației și efectuarea unor transformări democratice cardinale în contextul politicii de integrare europeană ar spori, fără îndoială, atractivitatea malului drept pentru populația de pe malul sîng al Nistrului, catalizînd în acest mod tendințele integraționiste.

Referințe bibliografice

1. Оазу Нантой. Молдова–Приднестровье. Общими усилиями – к успешному будущему. Проект «ИМПАКТ». Кишинэу: Издательство «Cu drag», 2009.
2. Николае Киртоакэ, директор Независимого Института Стратегических Исследований. Стратегия восстановления территориальной целостности Молдовы.
3. Ion Creangă, Victor Popa. Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele. Chișinău: TISH, F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2005.
4. Promo-LEX. Raport: Drepturile omului în Moldova. Chișinău, 2007.
5. Conflictul din Transnistria, așa cum a fost el. În: Materialele Conferinței științifico-practice „Interesele de stat și rolul organelor de interne în asigurarea ordinii constituționale, drepturilor și libertăților omului în raioanele de Est ale Republicii Moldova”. Chișinău, 1993, p. 183.

6. Михаил Бергман. Вождь в чужой стае. Москва: Изд. „Биоинформсервис”, 2004.

7. <http://www.do.se>

8. <http://www.new.Moldova.md>

9. Moldova: No Quick Fix. Europe Report nr. 147, 12 August 2003. http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/147_moldova_rus.pdf

10. Moldova: Regional Tensions over Transnistria. Europe Report nr. 157, 17 June 2004.

11. Chifu Iulian, Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko. The brakethrough crisis of a quick solution in Transnistria. București: Curtea Veche, 2008.

12. Institutul “Ovidiu Șincai”. Raport de analiză politică: Transnistria – evoluția unui conflict înghețat și perspective de soluționare. București, 2005.

13. Igor Boțan. Reglementarea transnistreană: o soluție europeană.. Chișinău: Arc, 2009.

14. Феномен Приднестровья. 2-е изд. Тирасполь: РИО ПГУ, 2003. Кишинэу, 27 апреля 2004 г.

15. Думитру Мынзэрарь. Для федерализма в Республике Молдова не существует естественных предпосылок. 16 октября 2008 г. <http://old.azi.md/investigation?ID=51546>

16. Idem. Молдова должна искать новую парадигму разрешения приднестровского конфликта. Часть первая. Переосмысление. 26 октября 2008 г.

17. Семен Никулин, Владимир Соловьев, Дмитрий Мынзэрарь. Роль Российской Федерации в разрешении приднестровского конфликта.

18. Dezghețarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova. Asociația avocaților orașului New York. Comitetul Special pentru Afaceri Europene.

19. Mesaj al Președintelui RM, M. Snegur, adresat SG al ONU, B. Botutros-Ghali, în legătură cu amestecul Armatei a 14-a în afacerile interne ale RM.

20. Соглашение о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в приднестровском регионе Республики Молдова от 21.07.1992 г. Приложение приднестровское урегулирование (основ. док.) <http://www.niss.gov.ua/book/Perep/pril.htm>

21. Mihai Gribincea. Politica rusă a bazelor militare: Georgia și Moldova. Chișinău: Civitas, 1999, 207 p.; Idem: The Russian policy on military bases: Georgia and Moldova. Oradea: Ed. Cogito, 2001.

22. Меморандум об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем. 8 мая 1997 года.

23. Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства (2003), «Меморандум Козака»: Российский план объединения Молдовы и Приднестровья. <http://www.regnum.ru/news/458547.html>

24. План урегулирования приднестровской проблемы (План Ющенко). В: Сборник документов, относящихся к Совместному заявлению премьер министров Молдовы и Украины. Кишинэу, 2006 г.

25. Oazu Nantoi. Strategia “3D” – de la “extremism” la consens? 3 noiembrie 2004.

26. Ion Creangă, Victor Popa. Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele. Chișinău: TISH, F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2005, p. 360.

27. Alexei Potînga, Cheorghe Costachi. Asigurarea drepturilor omului în lume. Chișinău: Epigraf, 2003.

28. Ion Stăvilă. Conflictul transnistrean: paradigmele reglementării. 2006.

29. Henry Kissinger. Diplomația. Ed. a II-a. București: ALL, 2007.

NOȚIUNEA ȘI NATURA JURIDICĂ A LITIGIILOR DE MUNCĂ

Tatiana MACOVEL,

doctor în drept, lector universitar, USM

SUMMARY

Disputes between employers and workers often prove intractable, because it is unclear their legal nature. A major part of the explanation of the difficulty of labour disputes relies upon an exploration of the structural features of employment relations that create special tensions. Beyond this source of disputes, it is important to recognise two broader sources of conflict in the workplace. One concerns a contest about the link between ownership of the enterprise and the exclusive right to control its activities. The others concerns conflicts of interest within the workforce itself.

Keywords: labour, employment, employee, employer dispute

REZUMAT

Litigiile de muncă dintre salariați și angajatori deseori se dovedesc a fi greu de soluționat, deoarece nu este clară natura lor juridică. O parte de explicație se datorează faptului că divergențele de muncă sînt apreciate în mod diferit de către salariat și de către angajator, ceea ce creează disensiuni între părțile raportului juridic de muncă. Este important a se cunoaște sursa divergențelor de la locul de muncă. O parte a raportului juridic de muncă – angajatorul – are interes de a proteja proprietatea sa și de a exercita nestingherit puterea sa de conducere. Iar cealaltă parte a raportului juridic de muncă – salariații – au interesul de a-și proteja drepturile.

Cuvinte-cheie: muncă, salariat, angajator, litigiu

Introducere. Dreptul la muncă reprezintă un drept fundamental al omului. În exercitarea dreptului la muncă însă deseori pot apărea anumite litigii, care poartă denumirea de *litigii de muncă*. Litigiile de muncă reprezintă o parte importantă din litigiile deduse spre judecată, în cadrul cărora părțile contractuale, fie salariatul, fie angajatorul, caută să-și apere drepturile sale. Pentru a identifica corect litigiile de muncă, este necesar a califica juridic corect un raport de muncă și astfel a se decide ce norme legale urmează a fi aplicate.

Materiale și metode aplicate. În vederea realizării studiului dat, au fost utilizate publicațiile științifice din domeniul dreptului muncii și actele normative în vigoare. În studiu au fost utilizate metoda de analiză comparativă, metoda logică prin aplicarea procedeelelor de deducție și de sinteză.

Scopul prezentului demers științific este analiza conceptului privind litigiile de muncă, prin identificarea aspectelor problematice

care se referă la diferențierea litigiilor de muncă de alte categorii de litigii, în special de cele civile ce țin de prestarea unor munci.

Rezultate și discuții. Economia de piață nu poate exista fără piața muncii, unde se vinde și se cumpără o asemenea „marfă” specială cum este forța de muncă [1, p. 9]. Dreptul la muncă este unul dintre drepturile fundamentale prevăzute de Constituția [2]. Republicii Moldova, care prevede că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului. În procesul unei evoluții istorice, dreptul la muncă, ca drept fundamental al omului, și-a găsit locul printre drepturile din a doua generație, fiind atribuit categoriei drepturilor social-economice și culturale [3, p. 56]. Dreptul la muncă asigură în mare parte existența și dezvoltarea persoanei și presupune valorificarea capacităților fizice și intelectuale proprii fiecăruia pentru obținerea unui beneficiu material.

Realizarea dreptului la muncă de către persoanele fizice se face, de regulă, pe calea încheierii *contractului individual de muncă*. Codul muncii al Republicii Moldova definește contractul individual de muncă drept „înțelegerea dintre salariat și angajator, prin care salariatul se obligă să presteze o muncă într-o anumită specialitate, calificare sau funcție, să respecte regulamentul intern al unității, iar angajatorul se obligă să-i asigure condițiile de muncă prevăzute de prezentul cod, de alte acte normative ce conțin norme ale dreptului muncii, de contractul colectiv de muncă, precum și să achite la timp și integral salariul” [4].

În realizarea dreptului la muncă de către persoanele fizice deseori însă apar diverse litigii care țin de aplicarea legislației muncii. Un element definitoriu al raporturilor juridice de muncă îl reprezintă subordonarea salariaților față de angajator. În realizarea dreptului de directivă al angajatorului în materia raporturilor juridice de muncă, deseori pot apărea diverse abuzuri din partea angajatorului reieșind din poziția sa dominantă în cadrul raporturilor de muncă. Cu toate acestea, nu trebuie să trecem cu vederea faptul că și salariații pot abuza de drepturile lor, ceea ce de asemenea reprezintă temeiuri de apariție a litigiilor de muncă. Astfel, în general, divergențele apărute între salariați și angajator fac parte din categoria litigiilor de muncă.

Nicolai Romandaș și Eduard Boișteanu definesc *litigiile de muncă* drept divergențe apărute între salariat și administrație, care nu pot fi soluționate pe cale de tratative directe ale părților sau cu participarea sindicatelor, în problemele de creare a condițiilor de muncă și de aplicare a lor, pentru soluționarea acestora legea prevede o anumită ordine, stabilește procedura și termenele de înaintare a plîngerilor în organele competente, examinarea

lor, adoptarea unei hotărîri și aplicarea ei [3, p. 211].

Cercetătorii Dorin Josanu și Iulia Drumea definesc litigiile de muncă ca fiind acele divergențe apărute între părțile raportului de muncă, în legătură cu realizarea unui drept de muncă, ce nu pot fi aplanate prin intermediul negocierilor benevole și pentru soluționarea cărora este necesar de a apela la o procedură prevăzută de legislație [5, p. 5].

Autorul Boris Sosna însă face deosebire între două noțiuni tangente litigiilor de muncă, și anume: *divergențe nereglementate* și *litigii de muncă*. Autorul susține că aceste fenomene au o natură diferită, întrucît pînă la soluționarea divergențelor direct de către părți litigiul încă nu există. El apare doar atunci cînd divergențele apărute sînt transmise spre soluționare organelor de jurisdicție. Încercarea de a delimita divergențele care se soluționează de către părți și litigiile de muncă examinate de către organele competente îl face pe autor să concluzioneze că „în afara organelor jurisdicționale litigii de muncă nu există” [6, p. 35-36].

În viziunea lui A. L. Anisimov, litigii de muncă constituie nu doar divergențele care sînt remise spre examinare unui organ competent, deoarece existența divergențelor între părțile raportului juridic de muncă vădește existența unui conflict de muncă” [7, p. 9].

În ceea ce ne privește, considerăm că pentru a înțelege corect momentul apariției unui litigiu de muncă urmează a fi analizate conceptul de *divergență de muncă* și cel de *litigiu de muncă*.

Divergențele de muncă implică un dezacord al părților raportului juridic de muncă cu privire la o anumită problemă, astfel divergența urmează a fi privită drept o categorie socială. În urma tentativei de soluționare a divergențelor, putem avea mai multe situații. În cazul în care divergența a fost solu-

ționată de către părțile litigiului de muncă, litigiu de muncă nu există, deoarece acesta a fost aplanat pe cale amiabilă. Un alt caz poate fi atunci cînd divergența nu a fost soluționată, însă titularul dreptului subiectiv civil încălcat sau contestațat nu recurge la apărarea acestuia în procedura prevăzută de lege. De asemenea, în acest caz nu sîntem în prezența unui litigiu de muncă. O ultimă situație o reprezintă cazurile în care divergența nu a fost soluționată, iar titularul dreptului subiectiv recurge la apărarea sa – doar în această situație există un litigiu de muncă.

Avînd în vedere cele relatate supra, putem menționa că litigiul de muncă reprezintă o categorie juridică și pentru soluționarea acestuia legea prevede o anumită procedură. Respectiv, litigiul de muncă reprezintă acele divergențe care nu au fost aplanate de către părți și pentru soluționarea cărora legea prevede o anumită procedură.

Încălcarea drepturilor angajatorului sau ale salariatului reprezintă temeiuri de apariție a litigiilor de muncă, însă dacă titularul dreptului încălcat nu reacționează asupra încălcării date, litigiu de muncă nu va exista și, de asemenea, nu avem nici divergență. De exemplu, angajatorul, pe parcursul unui an, a refuzat să acorde salariaților concediu anual plătit în condițiile în care nu a avut loc amînarea oficială a acestuia pentru anul următor. Dacă salariații vor accepta tacit această situație, litigiu de muncă nu avem, deși, evident, sîntem în prezența unei încălcări a normelor legale, care garantează salariaților un concediu anual plătit. Dacă însă vreun salariat va decide să acționeze angajatorul în judecată, atunci doar cu referire la acest salariat vom avea un litigiu de muncă. Un alt exemplu poate fi cazul în care un salariat este concediat fără acordul organului sindical, în cazurile în care acest acord este necesar potrivit legii. Dacă salariatul nu

va contesta în instanța de judecată concedierea pe motiv că nu s-au respectat prevederile legale, atunci litigiul de muncă nu va exista. Și invers, dacă salariatul va acționa angajatorul în judecată pe motiv de concediere ilegală, litigiul de muncă va exista.

Respectiv, doar titularul dreptului subiectiv civil decide dacă își apără sau nu dreptul subiectiv încălcat sau contestat de către o altă persoană. Iar prin apărarea dreptului subiectiv civil urmează să înțelegem activitatea titularului dreptului subiectiv civil încălcat ori contestat și/sau a unui organ jurisdicțional desfășurată în vederea restabilirii situației anterioare încălcării, în scopul realizării fișești a dreptului încălcat ori contestat [8, p. 26].

Condiții pentru calificarea unui litigiul drept unul de muncă

Pentru a califica un litigiul drept unul de muncă, este necesar de a fi îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

1. Existența unui raport juridic de muncă. Raportul juridic de muncă reprezintă forma juridică de exprimare a relațiilor sociale de muncă, aflate sub incidența directă sau indirectă a legii, care iau naștere pe piața forței de muncă între o persoană fizică, pe de o parte, și o persoană fizică sau juridică, pe de altă parte, ca urmare a prestării unei munci de către prima persoană în folosul sau sub autoritatea celei de a doua și care este remunerată direct pentru munca prestată, sub formă de salariu sau indemnizație, sau indirect, sub formă de onorariu în condițiile legii [9, p. 56].

În același timp, trebuie de menționat că nu trebuie de confundat conținutul *contractului individual de muncă* cu cel al *raportului juridic de muncă*, deoarece conținutul contractului individual de muncă este format din totalitatea clauzelor contractuale, iar conținutul raportului juridic de muncă este format din totalitatea drepturilor și obliga-

țiilor subiecților raportului juridic de muncă ce rezultă din contractul individual de muncă, contractul colectiv de muncă, precum și din legislația muncii în general. Drepturile și obligațiile părților contractului individual de muncă sînt subiectivizate sau, altfel spus, sînt drepturi și obligații la purtător. De asemenea, se mai cere menționat faptul că contractul individual de muncă este temei de apariție a raportului juridic de muncă.

În practică, deseori apare problema calificării raporturilor juridice de muncă, deoarece nu toate raporturile care implică prestarea unei munci sînt raporturi juridice de muncă. În scopul facilitării determinării naturii juridice corecte a unui raport juridic de muncă se aplică „principiul supremației faptelor”. În spiritul principiului supremației faptelor, atunci cînd urmează a califica un raport juridic de prestare a muncii drept unul ce ține de legislația muncii urmează a fi identificată voința reală a părților, și nu forma/denumirea pe care o îmbracă raportul juridic respectiv. Cu alte cuvinte, dacă părțile au numit un contract „prestări servicii”, dar de fapt acesta este unul de muncă, atunci vor fi aplicabile prevederile legislației muncii. Simplul fapt al denumirii unui contract drept prestări servicii nu este suficient pentru a determina aplicarea automată a normelor legislației civile. Principiul supremației faptelor este consacrat și de legislația muncii a Republicii Moldova, care, în art. 2 alin. (3) al Codului muncii, prevede: „În cazul în care instanța de judecată stabilește că, printr-un contract civil, se reglementează de fapt raporturile de muncă dintre salariat și angajator, acestor raporturi li se aplică prevederile legislației muncii”.

Munca prestată în baza raporturilor juridice de muncă și munca prestată în baza raporturilor juridice civile. Munca prestată în baza contractului individual de muncă prezintă cele mai multe asemănări cu munca prestată în baza contrac-

telor civile de prestări servicii și antrepriză. De exemplu, art. 946 al Codului civil [10] al Republicii Moldova prevede: prin (1) contractul de antrepriză o parte (antreprenor) se obligă să efectueze pe riscul său o anumită lucrare celeilalte părți (client), iar aceasta se obligă să recepționeze lucrarea și să plătească prețul convenit. (2) Obiectul contractului de antrepriză poate fi atât producerea sau transformarea unui bun, cît și obținerea unor alte rezultate prin efectuarea de lucrări. Iar art. 970 al Codului civil prevede că prin (1) contractul de prestări servicii, o parte (prestator) se obligă să presteze celeilalte părți (beneficiar) anumite servicii, iar aceasta se obligă să plătească retribuiția convenită. (2) Obiectul contractului de prestări servicii îl constituie serviciile de orice natură. (3) Contractele de muncă sînt reglementate prin legislația muncii.

Din reglementările enunțate mai sus se observă că între aceste contracte civile și cel de muncă există o serie de asemănări care fac dificilă înțelegerea reală a naturii juridice a diferitelor raporturi juridice care implică efectuarea unei munci din partea unei persoane fizice. Pentru a califica dacă munca prestată trebuie reglementată de legislația muncii sau de cea civilă, se vor lua în considerare următorii factori ce caracterizează munca prestată în baza contractelor de muncă și în baza celor civile:

a) În cadrul raporturilor juridice de muncă, salariatul este subordonat angajatorului. Subordonația salariatului se manifestă prin drepturile angajatorului ce țin de dirijarea activității de muncă a salariaților, precum și prin dreptul angajatorului de a aplica sancțiuni disciplinare în cazul în care salariatul încălcă disciplina muncii. În schimb, în cadrul raporturilor juridice civile ambele părți se află pe poziție de egalitate juridică. Nu trebuie să trecem cu vederea faptul că pînă la apariția raportului juridic

de muncă părțile acestuia se află, de asemenea, pe poziții de egalitate, însă odată încheiat contractul de muncă, salariatul trece în subordinea angajatorului.

b) În cadrul raporturilor juridice de muncă există un regim stabilit de muncă – de regulă opt ore pe zi, timp de cinci zile lucrătoare; iar în cadrul raporturilor juridice civile antreprenorul sau prestatorul este liber în organizarea timpului său de activitate.

c) În cadrul raporturilor juridice de muncă există anumite condiții prescrise de lege: vârsta minimă de angajare în câmpul muncii, munci interzise pentru anumite categorii de persoane, acordarea concediilor anuale și sociale etc., iar în cadrul raporturilor juridice civile legislația nu impune asemenea condiții restrictive.

d) Raportul juridic de muncă are, de regulă, durată nedeterminată, iar ca excepție – durată determinată; în schimb, raporturile juridice civile, de regulă, au caracter ocazional.

e) În cadrul raporturilor juridice de muncă există norme legale care impun anumite limite de jos în ceea ce privește condițiile de muncă și cele de salarizare, pe când în cadrul raporturilor juridice civile, părțile sînt libere să stabilească clauzele contractului, precum și prețul acestuia.

Munca conducătorilor de unități. O atenție deosebită urmează a fi acordată calificării raporturilor juridice ale administratorilor persoanelor juridice. Art. 61 al Codului civil prevede că „raporturile dintre persoana juridică și cei care alcătuiesc organele sale executive sînt supuse prin analogie regulilor mandatului, dacă legea sau actul de constituire nu prevede altfel”.

Codul muncii, în titlul IX, capitolul IV, reglementează munca conducătorilor de unități și prevede:

• Articolul 258 – dispoziții generale:

– Alin. (1). Prevederile prezentului capitol (Codul muncii – n.a.)

se aplică conducătorilor tuturor unităților, cu excepția cazurilor cînd conducătorul (angajatorul) este concomitent și proprietar al unității.

– Alin. (2). Conducător al unității este persoana fizică care, în conformitate cu legislația în vigoare sau documentele de constituire ale unității, exercită atribuții de administrare a unității respective, îndeplinind totodată funcțiile organului executiv.

• Articolul 259 – Baza juridică de reglementare a muncii conducătorului unității. Drepturile și obligațiile conducătorului unității în sfera raporturilor de muncă sînt reglementate de prezentul cod, de alte acte normative, de documentele de constituire ale unității și de contractul individual de muncă.

• Articolul 260 – Încheierea contractului individual de muncă cu conducătorul unității:

a) Contractul individual de muncă cu conducătorul unității se încheie pe durata indicată în documentele de constituire ale unității sau pe un termen stabilit în contract prin acordul părților.

b) Legislația în vigoare sau documentele de constituire ale unității pot prevedea proceduri speciale ce vor preceda încheierea contractului individual de muncă cu conducătorul unității (organizarea concursului, alegerea sau numirea în funcție).

Avînd în vedere faptul că Codul muncii a fost adoptat ulterior Codului civil, prevederea din Codul civil care dispune că „dacă legea sau actul de constituire nu prevede altfel”, urmează a fi aplicată în felul următor: raporturilor juridice ale administratorilor persoanelor juridice li se aplică prevederile legislației muncii, deoarece anume Codul muncii reprezintă prevederea la care face trimitere art. 61 al Codului civil. Însă, de la această regulă există o singură excepție, prevăzută de art. 258 alin. (1) din Codul muncii, care dispune: „Prevederile

prezentului capitol se aplică conducătorilor tuturor unităților, *cu excepția cazurilor cînd conducătorul (angajatorul) este concomitent și proprietar al unității*”. Respectiv, cu excepția cazurilor în care administratorul este și proprietar al unității (norma nu se extinde și asupra proprietății comune, astfel, în cazul coproprietarului, indiferent de cota de participare, excepția nu va fi aplicabilă), se va aplica legislația muncii [11, p. 459].

Raporturile de serviciu ale funcționarilor publici. Vizavi de raporturile de serviciu ale funcționarilor publici urmează a fi specificat faptul că activitatea de muncă a acestora este reglementată printr-o lege specială – Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [12]. Această lege se va aplica și în cazul în care o persoană contestă în instanța de judecată refuzul de angajare la o funcție publică. Anexa nr. 1 la Legea 158/2008 cu privire la funcția publică prevede autoritățile publice care cad sub incidența prevederilor prezentei legi, și anume:

- Secretariatul Parlamentului;
- Aparatul Președintelui Republicii Moldova;
- Cancelaria de Stat;
- Secretariatul Consiliului Superior al Magistraturii;
- Secretariatul Curții Constituționale;
- Secretariatul Curții Supreme de Justiție;
- Centrul pentru Drepturile Omului;
- Aparatul și unitățile Curții de Conturi;
- Centrul Național Anticorupție;
- Aparatul Comisiei Electorale Centrale;
- Aparatul Academiei de Științe a Moldovei;
- Aparatul Consiliului Național de Acreditare și Atestare;
- Aparatul Comisiei Naționale de Integritate;
- Aparatul Consiliului pentru

prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității;

– Aparatele altor autorități publice instituite de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern;

– Autoritățile administrației publice centrale de specialitate și alte autorități administrative (aparatele centrale, serviciile publice desconcentrate, alte organe ale administrației publice din subordinea autorităților administrației publice centrale de specialitate);

– Aparatele autorităților administrației publice locale, ale unității teritoriale autonome cu statut special și serviciile descentralizate ale acestora;

– Secretariatele instanțelor judecătorești; aparatele procuraturii; organele serviciului diplomatic, celui vamal; organele apărării, securității naționale și ordinii publice (persoanele care dețin funcții publice în autoritățile publice enumerate, a căror activitate nu este reglementată prin acte legislative speciale).

Pentru soluționarea litigiilor de muncă ale funcționarilor publici se va aplica procedura *contenciosului administrativ*, și nu procedura generală de soluționare a litigiilor de muncă.

În schimb, litigiile de muncă dintre autoritățile publice și celelalte persoane care au statut de angajat/salariat, dar nu de funcționar public, se vor judeca în procedura generală. De asemenea, se va aplica procedura generală de judecare a litigiilor care au ca obiect răspunderea materială a funcționarului public pentru prejudiciul cauzat autorității publice, deoarece procedura contenciosul administrativ nu conține prevederi în acest sens.

2. Apariția divergențelor între părțile raportului material litigios

După cum am menționat mai sus, divergențe dintre subiecții raportului juridic de muncă apar în momentul în care părțile au viziuni diferite asupra unui aspect ce deri-

vă dintr-un raport juridic de muncă. De exemplu, salariatul solicită suspendarea contractului individual de muncă pe motiv de îngrijire a copilului în vîrstă de la trei la șase ani, iar angajatorul refuză cererea salariatului. Momentul refuzului angajatorului în admiterea cererii salariatului reprezintă momentul debutului litigiului de muncă, deoarece anume în acest moment a apărut divergența dintre părți.

Divergențele dintre părțile raportului material litigios pot rezulta din neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor. Chiar și atunci cînd acțiunile subiectului de drept au fost legale, însă celălalt subiect consideră că acțiunile date sînt ilegale, în asemenea situație de asemenea poate apărea o divergență, deși încălcări ale legislației nu sînt. Însăși încălcarea sau prezumția încălcării normelor de dreptul muncii nu trebuie considerată automat un litigiu de muncă, deoarece aprecierea acestei situații drept litigiu de muncă aparține părților interesate. Un asemenea dezacord al părților poate deveni un litigiu de muncă atunci cînd situația iscată nu a fost soluționată de către părți de sine stătător și din acest considerent a apărut necesitatea soluționării litigiilor de muncă de către organul jurisdicțional.

3. Intervenția organului de jurisdicție a muncii

În cazul în care părțile raportului material litigios nu au ajuns la un numitor comun privind soluționarea divergențelor dintre ele, acestea au dreptul de a recurge la apărarea jurisdicțională a drepturilor lor încălcate sau cel puțin prezumate a fi încălcate. Soluționarea litigiilor individuale de muncă reprezintă competența exclusivă a instanțelor de judecată. Spre deosebire de litigiile individuale de muncă, litigiile colective de muncă se vor soluționa de comisiile de conciliere la o primă etapă. În cazul în care părțile nu sînt de acord

cu decizia adoptată de comisia de conciliere, ele sînt în drept să se adreseze în instanța de judecată. La moment, în Republica Moldova nu există jurisdicții specializate pe litigii de muncă, respectiv soluționarea acestora se va face de către instanțele de drept comun.

Trebuie de menționat faptul că nu orice divergență dintre subiecții raportului material litigios de muncă poate duce la apariția unui litigiu de muncă supus soluționării în instanța de judecată, deoarece părțile litigiului de muncă pot soluționa conflictul pe cale amiabilă.

Litigiile de muncă pot apărea din diferite motive și la diferite etape de derulare a relațiilor de muncă. Ele pot apărea nu doar în timpul desfășurării propriu-zise a raporturilor de muncă, ci pot preceda raportul de muncă sau pot rezulta din încetarea raportului juridic de muncă.

De asemenea, urmează a se ține cont și de factorul psihologic, deoarece majoritatea salariaților, cu toate că acțiunile angajatorului încalcă drepturile lor, totuși evită să se adreseze la organele competente pentru apărarea drepturilor. Aceasta se explică prin faptul că, după soluționarea litigiului respectiv, salariatul oricum rămîne „față în față” cu angajatorul în cazul în care raporturile de muncă continuă, iar salariatul întotdeauna se află în dependență față de angajator. Adresarea salariaților la organele de apărare a drepturilor lor implică deci un oarecare risc [13, p. 7-8].

Concluzii. Litigiile de muncă reprezintă acele divergențe ce nu au fost soluționate de către salariat și angajator și pentru a căror soluționare legea prevede o anumită procedură, precum și intervenția unui organ de jurisdicție a muncii.

Litigiile de muncă sînt de deferită natură și pot apărea în diverse etape de desfășurare a raportului juridic de muncă, și anume: litigiile precontractuale, contractuale și postcontractuale.

Referințe bibliografice

1. А. М. Куренной. Трудовые споры, практический комментарий. Москва: Издательство Дело, 2001, с. 9.

2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.

3. Eduard Boișteanu, Nicolai Romanțaș. Dreptul muncii, partea generală. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 56.

4. Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat prin legea nr. 154-XV din 28.03.03. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162/648 din 29.07.2003.

5. Dorin Josanu, Iulia Drumea. Soluționarea litigiilor și conflictelor de muncă. Chișinău: Sofart Studio, 2013, p. 5.

6. Борис Сосна. Трудовые споры. Кишинэу: Реклама, 2004, с. 35-36.

7. А. Л. Анисимов. Трудовые отношения и трудовые споры. Москва: Юстицинформ, 2008, с. 9.

8. Macovei Gh. ș.a. Forme de apărare a drepturilor civile. Chișinău: Tipografia centrală, 2014, p. 26.

9. Nicolai Sadovei. Dihotomia raporturilor juridice de muncă. Chișinău: Garamont Studio, 2011, p. 55.

10. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin legea nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86 din 22.06.2006.

11. Manualul judecătorului pentru cauze civile, ediția a II-au. Chișinău: Tipografia centrală, 2013, p. 459.

12. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr. 58 din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 230-232 din 23.12.2008.

13. Oxana Secrieru, Tatiana Macovei. Litigii de muncă. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p. 7-8.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ

A. СОСНА,

доктор права, преподаватель Молдавского
Государственного университета

Р. ЦУРКАН,

ассистент судьи суда сектора Центру

SUMMARY

The authors of the submission analyze the application of laws governing social security.

Urgent is that the study of the rules governing social security, revealed some contradictions and conflicts in the legislation ,

The important thing is that the authors propose amendments to the existing rules governing the social security.

Keywords: law, social security, pension, social insurance, the insurance period, the insured income, the insured person.

РЕЗЮМЕ

В представленном материале авторы анализируют применение законов, регулирующих социальное обеспечение.

Актуальным является то, что при исследовании норм, регулирующих социальное обеспечение, выявлены некоторые противоречия и коллизии в действующем законодательстве,

Важным является то, что авторы предлагают дополнения в действующие нормы, регулирующие социальное обеспечение.

Ключевые слова: закон, социальное обеспечение, пенсия, социальное страхование, страховой стаж, застрахованный доход, застрахованное лицо.

Актуальность темы обусловлена существенными недостатками закона РМ № 156-XIV от 14.10.1998 года «О пенсиях государственного социального страхования» (далее – закон) [1], в результате применения которого подавляющему большинству граждан РМ (работчим и служащими) были назначены пенсии в размере примерно 1000 лей в месяц, в то время как депутатам Парламента, судьям, прокурорам и другим государственным служащим были назначены пенсии, размер которых в несколько раз превышает пенсии большинства граждан, не являющихся государственными служащими.

Индексация пенсий производилась в одинаковых процентах ко всем пенсиям. В результате разрыв между государственными служащими, которым назначены пенсии в размере от 3000 лей до

7000 лей, и служащими, которым назначена пенсия в размере от 700 до 1000 лей, увеличился.

Закон РМ «О пенсиях государственного социального страхования» не предусматривает перерасчета пенсий работающим пенсионерам, несмотря на удержания из их заработной платы взносов в пенсионный фонд.

Отдельные нормы этого закона носят явно дискриминационный характер: многим пенсионерам назначены пенсии в размере 700-800 лей в месяц, а отдельным чиновникам в размере 7000-10000 лей.

В статье освещается порядок назначения, исчисления и выплаты пенсий по возрасту. Обращается внимание на нормы закона, которые требуют изменения.

Пенсии по возрасту назначаются в соответствии со ст. 14, 17, 43-46, 46², 53, 56 и 56¹ закона РМ № 156-XIV от 14.10.1998 года «О

пенсиях государственного социального страхования».

Согласно части (1) ст. 15 закона полная пенсия по возрасту назначается по достижении пенсионного возраста, предусмотренного ст. 41, при наличии страхового стажа, предусмотренного ст. 42.

Согласно части (1) ст. 41 закона пенсионный возраст для мужчин составляет 62 года и 57 лет для женщин.

Исключение из этого правила установлено частями (2) и (3) ст. 41 этого закона.

Согласно части (2) ст. 41 закона для женщин, родивших и воспитавших до восьмилетнего возраста пятерых и более детей, устанавливается льготный пенсионный возраст 54 года.

Согласно части (3) ст. 41 закона с 1 января 2004 г. для лиц, занятых на работах с особо вредными и особо тяжелыми условиями труда (предусмотренных Списком № 1 производств, работ, профессий, должностей и показателей, дающих право на пенсию по возрасту на льготных условиях, утвержденным Постановлением Правительства № 822 от 15 декабря 1992 года) [2], устанавливается пенсионный возраст для мужчин - 54 года, для женщин - 49 лет.

Полная пенсия по возрасту назначается лицам, достигших пенсионного возраста, установленного ст. 41 закона, и имеющих страховой стаж, предусмотренный ст. 42 закона.

Для определенных категорий граждан (депутатам Парламента РМ, прокурорам, судьям, государственным служащим и т.п.) ст. 43-46, 46¹ закона установлены весьма льготные условия назначения пенсий с точки зрения возраста, дающего право на пенсию по возрасту, продолжительности страхового стажа и порядка исчисления размера пенсии.

Согласно части (1) ст. 43 за-

кона застрахованное лицо, осуществлявшее не менее двух лет полномочия депутата в Парламенте, в том числе в Верховном Совете Молдавской ССР двенадцатого созыва, за исключением лиц, полномочия которых были приостановлены досрочно за участие в работе антиконституционных органов и совершение действий, противоречащих Конституции и действующему законодательству, либо занимавшее не менее двух лет оплачиваемые должности в Верховном Совете Молдавской ССР предыдущих созывов, достигшее пенсионного возраста, указанного в части (1) статьи 41, и подтверждающее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (11) статьи 42, имеет право на пенсию, исчисленную в размере 42 % суммы всех месячных застрахованных выплат действующему депутату по соответствующей должности (должностям), которую оно занимало в Парламенте.

Согласно части (2) ст. 43 закона застрахованное лицо, осуществлявшее не менее двух лет полномочия члена Правительства, достигшее пенсионного возраста, указанного в части (1) статьи 41, и подтверждающее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (11) статьи 42, имеет право на пенсию, исчисленную в размере 42 % суммы всех месячных застрахованных выплат действующему члену Правительства по соответствующей должности, которую оно занимало в Правительстве.

Согласно части (1) ст. 44 закона застрахованное лицо со статусом государственного служащего, имеющее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (11) статьи 42, и подтверждающее не менее 15 лет страхового стажа на государственной службе, пользуется правом на пенсию при достижении возраста, предусмотренного в части (2) ст. 44.

Пенсия исчисляется в размере 75 % среднемесячного застрахованного дохода, определяемого в соответствии со статьей 45 закона.

Согласно части (1) ст. 45 закона пенсии, назначенные в соответствии со статьей 44, исчисляются из среднемесячного застрахованного дохода за последние 60 месяцев деятельности на государственной службе.

Согласно части (1) ст. 46 закона застрахованное лицо, которое не менее 8 лет занимало должность председателя, заместителя председателя района (уездного совета, районного исполнительного комитета), примара (председателя городского, сельского совета), достигшее пенсионного возраста, указанного в части (1) статьи 41, и подтверждающее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (11) статьи 42, имеет право на пенсию, исчисленную в размере 75 % суммы всех месячных застрахованных выплат лицу, занимающему соответствующую должность. Сумма всех месячных застрахованных выплат устанавливается на момент назначения пенсии. Застрахованное лицо со статусом государственного служащего, имеющее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (11) статьи 42, и подтверждающее не менее 15 лет страхового стажа на государственной службе, пользуется правом на пенсию при достижении возраста, указанного в таблице 6 закона.

Согласно части (1) ст. 46² закона застрахованное лицо, достигшее возраста, указанного в части (2), и подтверждающее страховой стаж, предусмотренный в части (3), из которого не менее 15 лет в должности прокурора, имеет право на пенсию, исчисленную в размере 75 % суммы всех месячных застрахованных выплат действующему прокурору в последней занимаемой должности.

Гражданам, не относящимся к числу привилегированных лиц, указанных в ст. 43-46, 46² закона, размеры пенсий исчисляются в соответствии со ст. 53 и 16 закона и Приложениями 2 и 4 к закону, которые являются неотъемлемыми частями закона.

Согласно части (1) ст. 53 закона размер пенсии по возрасту определяется как сумма пенсий за период, предшествовавший дню вступления в силу настоящего закона, и период, последовавший за указанной датой. Формула для исчисления размера такой пенсии приводится в приложении 4, являющемся неотъемлемой частью закона.

Согласно части (2) ст. 53 закона для застрахованных лиц, у которых страховой стаж, приобретенный после вступления в силу настоящего закона, составляет не менее 20 лет, размер пенсии определяется в соответствии со статьей 16, на основании среднемесячного застрахованного дохода, исчисленного после вступления в силу закона, с учетом общего страхового стажа.

Часть (2) ст. 53 закона РМ № 156-XIV от 14.10.1998 года «О пенсиях государственного социального страхования», вступившего в силу с 01.01.1999 года, может быть применена только после 01.01.2019 года, т.е. через 20 лет после вступления этого закона в силу, т.к. только к этому времени лицо может приобрести 20 лет страхового стажа в период с 01.04.1999 года. Поэтому в настоящее время размер пенсий по возрасту для большинства граждан определяется в соответствии с частью (1) ст. 53, ст. 16 этого закона и Приложениями 2 и 4 к закону.

Согласно Приложению 2 к закону пенсия по возрасту для большинства граждан исчисляется по формуле, где указаны такие показатели как подтвержденный страховой стаж, средне-

месячный застрахованный доход и т.д.

Среднемесячный застрахованный доход, являющийся одним из элементов Приложения 2 - формулы для исчисления размеров пенсии по возрасту, определяется согласно Приложению 1 к закону - Формула для исчисления среднемесячного застрахованного дохода.

Согласно части (1) ст. 53 закона и Приложениям 2 и 4 к закону пенсия по возрасту состоит из 2-х пенсий:

1. пенсии за период, предшествующий дню вступления закона в силу, т.е. до 01.01.1999 года;
2. пенсии за период, последовавший за этой датой, т.е. после 01.01.1999 года.

Формула для исчисления такой пенсии приводится в Приложении 4 к закону.

Данная формула – Приложение 4 к закону занимает около 50 строчек и 5 формул, трудно понимаемых лицами, не имеющими специального математического образования.

Согласно этой хитромудрой Формуле при определении размера пенсии рабочего или служащего учитывается даже такой показатель как среднемесячная заработная плата по стране за год, предшествовавший году выхода на пенсию, определенная для каждой категории получателей, а в случае назначения пенсии в период с 1 января по 31 марта включительно - среднемесячная заработная плата по стране, из расчета которой выплачивались взносы, за год, предшествовавший году, предшествующему году назначения пенсии.

С точки зрения логики и здравого смысла размер конкретной пенсии не должен никоим образом зависеть от размера среднемесячной заработной платы по стране, т.к. согласно ст. 4 закона пенсии выплачиваются

из средств пенсионного фонда, а средства пенсионного фонда формируются из взносов, вносимых работодателями, взносов, вносимых работниками, и других средств.

Размер конкретной пенсии рабочего и служащего зависит также и от индивидуального коэффициента пенсионера. Согласно части (3) Приложения 4 к закону индивидуальный коэффициент пенсионера представляет собой отношение суммы его заработной платы за любые 60 месяцев подряд (независимо от длительности перерывов в работе) из последних пятнадцати лет работы перед вступлением в силу настоящего закона и суммы средней заработной платы по стране за этот период, однако он не может превышать 5,0.

Статьи 53 и 16 закона и Приложения 2 и 4 к этому закону способствовали тому, что инженеру, получавшему заработную плату в размере 150-200 рублей в месяц, были назначены пенсии в размере 300-400 лей, а полицейским и судьям, получавшим такую же заработную плату, были назначены пенсии в размере 3000-4000 лей.

Приложение 4 противоречит не только здравому смыслу, но и ст. 4 и 8 закона.

Согласно части (1) ст. 8 закона основой для определения размера пенсии является среднемесячный застрахованный доход, исчисленный за весь период трудовой деятельности.

Очевидно, что размер пенсии конкретного рабочего или служащего не должен зависеть от размера средней заработной платы по стране.

Полагаем необходимым отменить Приложение 2 и 4 к закону, как явно дискриминационные, и изменить ст. 16 и 53 закона, установив такой же порядок определения пенсий рабочим и служащим, который установлен

для привилегированных лиц ст. 43-46, 46² закона.

Согласно части (2) ст. 6 закона страховой стаж лицам, работающим по индивидуальному трудовому договору, исчисляется путем суммирования месяцев, за которые уплачены взносы в установленных законодательством размерах и деления этой суммы на 12. Результат округляется до одного знака после запятой. Минимальный размер месячного взноса не может быть меньше размера взноса, исчисляемого из минимальной заработной платы по стране, установленной законодательством.

Согласно ст. 7 закона страховой стаж подтверждается сведениями, содержащимися в индивидуальном коде, который ведется в соответствии с положениями Закона о государственной системе социального страхования.

Порядок исчисления и подтверждения страхового стажа установлен Положением о порядке исчисления и подтверждения страхового стажа для назначения пенсий, утвержденным постановлением Правительства РМ от 03.05.2000 года № 417 (далее - Положение) [3].

Согласно пункту 1 Положения страховой стаж - это сумма периодов трудовой деятельности, в течение которых взносы государственного социального страхования вносились в пенсионный фонд.

Согласно пункту 3 Положения страховой стаж для назначения пенсии включает как страховые, так и нестраховые периоды.

Согласно пунктам 4, 5, 6 Положения для застрахованных лиц к страховым периодам приравнивается период, в котором застрахованное лицо получало пособие по временной нетрудоспособности или по безработице.

Период вынужденного отсутствия на работе, независимо от его срока, включается в стра-

ховой стаж, если за этот период был выплачен застрахованный доход и из него были перечислены страховые взносы.

К страховым периодам приравниваются следующие нестраховые периоды:

период исполнения срочной или сокращенной военной службы;

период ухода за ребенком в возрасте до трех лет одному из родителей или опекуну в случае смерти обоих родителей.

Согласно пунктам 7 и 8 Положения в страховой стаж, кроме периодов, указанных в пунктах 4-6, включаются следующие виды трудовой деятельности, осуществлявшейся до 1 января 1999 г.:

работа в качестве члена колхоза, независимо от ее характера и продолжительности. При исчислении стажа работы в колхозе за период после 1965 года, если член колхоза без уважительных причин не выполнял установленного минимума трудового участия в ведении общественного хозяйства, учитывается время работы по фактической продолжительности;

творческая деятельность членов творческих союзов, подтвержденная секретариатами правлений соответствующих творческих союзов;

деятельность в качестве слушателей и работников культуры, начиная с 1 апреля 1992 г.

В страховой стаж также включаются следующие нестраховые периоды, имевшие место до 1 января 1999 г.:

уход за инвалидом I группы;

уход за ребенком-инвалидом в возрасте до 16 лет;

уход за престарелым, достигшим 75 лет;

обучение на дневных отделениях университетских учебных заведений (институты, университеты, академии);

период военной службы или

другой приравненной к ней службы.

Согласно части (3) ст. 41 закона лица, занятые на работах с особо вредными и особо тяжелыми условиями труда (предусмотренных Списком № 1 производств, работ, профессий, должностей и показателей, дающих право на пенсию по возрасту на льготных условиях, утвержденным Постановлением Правительства № 822 от 15 декабря 1992 года), имеют право на пенсию по возрасту на льготных условиях: мужчины по достижении возраста 54 года, а женщины - по достижении возраста 49 лет, при условии наличия специального страхового стажа, продолжительность которого согласно части (2) ст. 42 закона должен составлять не менее 10 лет для мужчин и не менее 7 лет и 6 месяцев для женщин.

Согласно части (3) ст. 42 закона специальный стаж учитывается при определении права на пенсию при условии, что лица, указанные в части (2), были заняты на этих работах (с особо вредными и особо тяжелыми условиями труда) полный рабочий день.

Порядок подтверждения специального страхового стажа установлен пунктами 14-19 положения.

Согласно пункту 14 Положения кроме страхового стажа устанавливается специальный страховой стаж.

При назначении пенсий в соответствии с частью (3) ст. 41 Закона о пенсиях определяющим является стаж работы установленной продолжительности, дающий право на получение пенсии на льготных основаниях. Страховой стаж, предоставляющий право на получение пенсии на льготных условиях, - это стаж, приобретенный на работах в должностях, профессиях и производствах, предусмотренных Списком № 1 производств,

работ, профессий, должностей и показателей, дающих право на пенсию по возрасту на льготных условиях, утвержденным Постановлением Правительства Республики Молдова № 822 от 15 декабря 1992 г., специфика которых дает право на льготное пенсионное обеспечение в связи с особо тяжелыми условиями труда, приводящими к общей утрате трудоспособности.

Согласно пункту 17 Положения для подтверждения занятости работника на работах с особо вредными и особо тяжелыми условиями труда, предусмотренных Списком № 1, территориальный орган социального страхования должен провести проверку по следующей схеме:

1) соответствие присвоения профессии Единому тарифно-квалификационному справочнику (далее - ЕТКС);

2) правильность внесения записей в трудовую книжку;

3) соответствие записей, внесенных в трудовую книжку, ЕТКС и фактически выполняемой работе;

4) документальное подтверждение характера выполняемой работы (приказы, лицевого счета по зарплате, штатное расписание, наряды и др.);

5) наличие профессии в Списке № 1.

Порядок подтверждения страхового стажа установлен пунктами 20-30 Положения.

Согласно пункту 22 Положения основным документом, подтверждающим страховой стаж, указанный в абзаце первом пункта 21, является трудовая книжка. При отсутствии трудовой книжки или в случаях, когда в трудовой книжке содержатся неправильные или неточные записи либо не содержатся записи об отдельных периодах работы, в подтверждение стажа принимаются справки, выписки из приказов, лицевые счета, ведомости

на выдачу заработной платы, удостоверения, характеристики, письменные трудовые договоры и соглашения с отметками об их исполнении, трудовые, послужные и формулярные списки, членские книжки членов кооперативных артелей и иные документы, содержащие сведения о периодах работы.

Пенсии отдельным категориям гражданской авиации назначаются в соответствии со ст. 56 закона.

Согласно части (1) ст. 56 закона отдельным категориям работников гражданской авиации, независимо от ведомственной подчиненности предприятий, на которых они заняты, пенсии назначаются при условии оставления работы в занимаемых должностях. К таким категориям относятся:

а) летный состав, а также бортпроводники, имеющие страховой стаж, приобретенный в специальных условиях: мужчины - не менее 25 лет, женщины - не менее 20 лет, по достижении 45 лет;

б) работники, осуществляющие управление воздушным движением и имеющие свидетельство диспетчера: мужчины - по достижении 55 лет, женщины - по достижении 50 лет, при страховом стаже в занимаемых должностях не менее 12 лет и 6 месяцев у мужчин, 10 лет у женщин и общем страховом стаже не менее 25 лет у мужчин и 20 лет у женщин;

с) инженерно-технический персонал: мужчины - по достижении 55 лет, женщины - по достижении 50 лет - при страховом стаже в занимаемых должностях не менее 20 лет у мужчин, 15 лет у женщин и общем страховом стаже не менее 25 лет у мужчин и 20 лет у женщин.

Согласно части (2) ст. 56 закона порядок исчисления страхового стажа для указанных в

части (1) категорий работников и Перечень должностей, дающих право на пенсию на условиях настоящей статьи, устанавливаются Правительством.

Согласно части (3) ст. 56 закона размеры пенсий работников гражданской авиации составляют 35 % среднемесячного застрахованного дохода за последние пять лет деятельности в должностях, указанных в части (1).

Согласно части (4) ст. 56 закона застрахованным лицам за каждый полный год, отработанный сверх страхового стажа в должностях, указанных в части (1), размер пенсии увеличивается на 2 % от среднемесячного застрахованного дохода, однако общий размер пенсии не может превышать 75 % среднемесячного застрахованного дохода.

Согласно части (5) ст. 56 закона застрахованный доход, полученный до 1 января 1999 года, актуализируется путем умножения индивидуального коэффициента, который не может превышать 5,0, определяемого за соответствующий период в порядке, предусмотренном в приложении 4, на среднемесячную заработную плату по стране за год, предшествующий году назначения пенсии.

Согласно части (6) ст. 56 закона застрахованный доход, полученный после 1 января 1999 года, учитывается в реальном исчислении. Тем самым законодатель признает, что исчисление размера пенсии путём применения индивидуального коэффициента пенсионера ведет к занижению реального страхового дохода рабочих и служащих, а тем самым и к занижению размеров их пенсий.

Пенсии отдельным работникам культуры назначаются в соответствии со ст. 56¹ закона, который гласит: «При условии оставления работы в занимаемых должностях назначаются

пенсии отдельным категориям работников государственных и муниципальных учреждений культуры и искусства национального значения:

а) артистам балета, артистам профессиональных танцевальных ансамблей – при страховом стаже не менее 20 лет как у мужчин, так и у женщин;

б) артистам цирка, музыкантам, играющим на духовых инструментах, – при страховом стаже не менее 25 лет как у мужчин, так и у женщин.

Порядок исчисления страхового стажа для указанных в части (1) застрахованных лиц и Перечень должностей, дающих право на пенсию в соответствии с настоящей статьей, устанавливаются Правительством.

Размер пенсии составляет 42 % среднемесячного застрахованного дохода за последние пять лет деятельности в должностях, указанных в части (1)».

Согласно части (1) ст. 17 закона пенсии по возрасту выплачиваются в полном размере, в том числе пенсионерам, имеющим доходы, подлежащие государственному социальному страхованию.

В части (1) ст. 34 не указана дата выплаты пенсии.

Предложение. Полагаем целесообразным внести дополнение в часть (1) ст. 34 закона, установив, что пенсия по возрасту выплачивается в день рождения пенсионера.

Согласно части (2) ст. 34 закона пенсия выдается лично получателю, его опекуну, попечителю или доверенному лицу одного из них.

Согласно части (3) ст. 34 закона доверенному лицу пенсия выдается только при предъявлении доверенности, действительной не более шести месяцев подряд.

Согласно части (5) ст. 252 Гражданского кодекса Республики Молдова № 1107-XV от

06.06.2002 года (далее – ГПК РМ) доверенности на получение заработной платы или иных платежей по месту работы, пенсий, пособий, стипендий, корреспонденции, в том числе посылок и денежных переводов, могут быть удостоверены администрацией по месту работы или учебы лица, выдавшего доверенность, жилищно-эксплуатационной организацией по месту жительства лица, выдавшего доверенность, или администрацией лечебного учреждения, в котором находится на излечении лицо, выдавшее доверенность [4].

Согласно части (1) ст. 34 закона выплата пенсии осуществляется ежемесячно за текущий месяц выбранным получателем поставщиком платежных услуг. Выбранный получателем поставщик платежных услуг заключает договор с Национальной кассой социального страхования.

Согласно части (1) ст. 35 закона назначенная и своевременно не востребованная пенсия выплачивается не более чем за три года, прошедшие до дня обращения.

Согласно части (2) ст. 35 закона назначенная пенсия, не выплаченная своевременно по вине органа социального страхования, назначающего или выплачивающего пенсии, выплачивается без ограничения каким-либо сроком.

Согласно части (2) ст. 57 Кодекса Республики Молдова о правонарушениях № 218-XVI от 24.10.2008 года (далее - КоП РМ) умышленное нарушение более чем на два месяца установленного срока выплаты пенсий, стипендий, пособий, а также осуществления других выплат постоянного характера, установленных законодательством, влечет наложение штрафа на физических лиц в размере от 75 до 100 условных единиц, на должностных лиц в размере от 110 до

200 условных единиц и на юридических лиц в размере от 220 до 300 условных единиц [5].

Предложение. Полагаем целесообразным установить гражданскую ответственность за несвоевременную выплату пенсий в виде пени в размере 1% от несвоевременно выплаченной суммы за каждый день просрочки.

Согласно части (1) ст. 40 закона решения о назначении или об отказе в назначении пенсии, а также об удержании из пенсии или взыскании излишне выплаченных сумм могут быть обжалованы в Национальную кассу социального страхования.

Согласно части (2) ст. 40 закона в случае несогласия с решением, принятым Национальной кассой социального страхования, оно может быть обжаловано в компетентный административный суд.

Порядок обращения в административный суд установлен законом РМ «Об административном суде» [6].

Согласно части (1) ст. 19 закона РМ «Об административном суде» исковое заявление в административный суд подается в письменной форме в порядке, предусмотренном ГПК РМ.

Исковое заявление предъявляется в суд в соответствии со ст. 166 и 167 ГПК РМ № 225-XV от 30.05.2003 года [7].

Согласно части (2) ст. 166 ГПК РМ исковое заявление должно содержать:

а) наименование судебной инстанции, в которую подается заявление;

б) имя или наименование истца, его место жительства или место нахождения, а если истцом является юридическое лицо - его банковские реквизиты, фискальный код; имя представителя и его адрес, если заявление подается представителем в случае, если истец проживает за рубежом, – адрес в Республике Молдова, по

которому ему могут направляться все сообщения о процессе;

b¹) номер телефона, факса, адрес электронной почты или другие контактные данные истца;

c) имя или наименование ответчика, его место жительства или место нахождения;

c¹) номер телефона, факса, адрес электронной почты или другие контактные данные ответчика, если истец располагает такой информацией;

c²) фамилию, имя, адрес, номер телефона, факса, адрес электронной почты или другие контактные данные представителя истца;

d) в чем заключается нарушение или угроза нарушения прав, свобод или законных интересов истца и его требование;

e) фактические и правовые обстоятельства, на которых истец основывает свое требование, и доказательства, которыми располагает истец на момент подачи заявления;

f) требование истца к ответчику;

g) цену иска, если иск подлежит оценке;

h) сведения о соблюдении досудебного порядка разрешения спора, если таковой установлен законом для такого рода споров или предусмотрен договором сторон;

i) перечень прилагаемых к заявлению документов.

Согласно части (3) ст. 16 закона РМ «Об административном суде» истцы по искам, вытекающим из административных отношений, освобождаются от уплаты государственной пошлины.

Согласно части (3) ст. 24 закона РМ «Об административном суде» при рассмотрении в административном суде искового заявления об аннулировании обжалуемого административного акта представление доказательств вменяется в обязанность

ответчика, а при рассмотрении требования о возмещении причиненного ущерба - в обязанность обеих сторон.

При приеме искового заявления административный суд не вправе требовать от истца представления доказательств, подтверждающих незаконность обжалуемого административного акта, и не вправе выносить определение об оставлении искового заявления без движения по мотиву неприложения истцом доказательств незаконности административного акта к исковому заявлению об аннулировании этого акта. При рассмотрении иска административный суд не вправе отказать в удовлетворении иска по мотиву, что истец согласно части (1) ст. 118 ГПК РМ не доказал обоснованность иска.

Согласно части (3) ст. 6 закона РМ № 780-XV от 27.12.2001 года «О законодательных актах» в случае противоречия между нормой общего законодательного акта и нормой специального законодательного акта, имеющих равную юридическую силу, применяется норма специального законодательного акта [8].

Следовательно, при принятии и рассмотрении исковых заявлений суды обязаны руководствоваться нормой специального закона части (3) ст. 24 закона РМ «Об административном суде», а не противоречащим этой специальной норме частью (1) ст. 118 и пункту e) части (2) ст. 166 и пункту c) части (1) ст. 167 ГПК РМ.

Вывод. Полагаем, что при приеме любых исковых заявлений судьи не должны требовать представления доказательств, подтверждающих обоснованность исковых требований и заверенных копий этих доказательств, т.к. это препятствует реализации права на свободный доступ к правосудию. Доказательства могут быть представ-

лены истцом и в процессе подготовки дела к судебному разбирательству. Пункт e) части (2) и пункт c) части (1) ст. 167 ГПК РМ позволяют судьям выносить определения об оставлении исковых заявлений без движения.

Предложение. Полагаем, что эти пункты должны быть отменены, т.к. судьи не должны на стадии принятия исковых заявлений решать вопрос об их обоснованности, ибо это вопрос разрешается на других стадиях гражданского процесса.

Литература:

1. Официальный монитор РМ № 42-44 от 12.03.2004 г.
2. Официальный монитор РМ № 12 от 30.12.1992 г.
3. Официальный монитор РМ № 54-56 от 12.05.2000 г.
4. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
5. Официальный монитор РМ, 3-6 от 16.01.2009 г.
6. Официальный монитор РМ Специальный выпуск от 03.10.2006 г.
7. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
8. Официальный монитор РМ № 36-38 от 14.03.2002 г.

ОРГАНИЗАЦИОННО - ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРОВЕДЕНИЯ ЗАБАСТОВОК В МОЛДОВЕ

Тудор КАПША,

доктор права, доцент Комратского государственного университета

SUMMARY

The article analyzes the main organizational - legal aspects of strikes in the Republic of Moldova, through the prism of the study of domestic and foreign scientific research in the field of labor relations, labor standards, the analysis of international, constitutional and legislative acts, with the formulation of valid conclusions and proposals for the considered cross-cutting theme.

Keywords: labor relations, strike, legal provisions, collective labor conflict, a trade union body.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются основные организационно - правовые аспекты проведения забастовок в Республике Молдова, через призму изучения отечественных и зарубежных научных исследований в сфере трудовых отношений, анализа трудовых норм международных, конституционных и законодательных актов, с формулированием обоснованных выводов и предложений по рассматриваемой многоплановой теме.

Ключевые слова: трудовые отношения, забастовка, правовые нормы, коллективный трудовой конфликт, профсоюзный орган.

Актуальность темы. Одним из основных трудовых прав человека, закрепленным в п. d) ч.1 ст.8 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах, принятого Резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года стороной которого является Республика Молдова (РМ) - это право трудящихся на забастовки при условии его осуществления в соответствии с законами страны.[1] В то же время, ч.4 ст. 6 Европейской социальной хартии, ратифицированной РМ, признает право работников и работодателей на коллективные действия в случаях коллизии интересов, включая право на забастовку ...[2]

Основные тезисы. Нормами ст.45 Конституции РМ признано, что право на забастовку является одним из важнейших основных прав человека и гражданина. При этом, забастовка может проводиться только с целью защиты профессиональных интересов работников экономического и социального характера.[3] В зарубежной юридической литературе справедливо отмечается, что «на сегодняшний день, забастовки стали реальностью нашего со-

временного экономического мира. Если десять — двенадцать лет назад они казались событием экстраординарным, то теперь сообщения о подобных акциях звучат регулярно» [4, с.188].

Основным законодательным актом, регламентирующим конкретные условия и порядок осуществления права на забастовку в Молдове, является Трудовой кодекс РМ (ТК)[5]. Так, в соответствии с положениями ст.362 ТК **забастовка** означает добровольный отказ работников от исполнения трудовых обязанностей (полностью или частично) в целях разрешения **коллективного трудового конфликта** (КТК), начатого в соответствии с действующим законодательством (суть которого состоит в урегулирование разногласий между работниками/их представителями и работодателями/их представителями по поводу установления и изменения условий труда и/или ведения коллективных переговоров). Забастовка может быть объявлена только с целью защиты профессиональных интересов работников экономического и социального характера и не может преследовать политических целей.

При этом, забастовка может быть объявлена, если исчерпаны все пути разрешения КТК в рамках примирительной процедуры. Решение об объявлении забастовки принимается представителями работников/профсоюзами и доводится ими до сведения работодателя за 48 часов до ее начала.

Таким образом, объявление забастовки юридически допускается лишь тогда, когда все законные пути и средства разрешения КТК в рамках примирительной процедуры были полностью исчерпаны. Иначе говоря, до завершения процедуры примирения конфликтующих сторон (в процессе которой они ведут поиск путей и средств разрешения КТК) - объявление забастовки запрещается. Однако молдавский законодатель не определил четко, с какого момента (после наступления которого, возможно правомерное объявление забастовки) считаются исчерпанными все пути и средства разрешения КТК в рамках примирительной процедуры.

Правовой анализ норм ст.359 - 360 ТК, регламентирующих детально порядок разрешения КТК, позволяет констатировать, что отправным моментом (точ-

кой отсчета времени), с которого считается исчерпанными все пути/средства его урегулирования, необходимо признать этап, на котором конфликтующим сторонам не удалось достигнуть обоюдного взаимоприемлемого соглашения либо когда одна из сторон не согласна с решением примирительной комиссии.

В Молдове организация забастовок юридически разрешена на уровне предприятия (учреждения/организации), а также на территориальном, отраслевом и национальном уровнях.

В частности, нормы ч.(1) - (6) ст.363 ТК определяют, что **на уровне предприятия** представители работников выражают интересы бастующих работников в отношениях с работодателем, патронатами, центральными и местными органами публичной власти, а также в судебных инстанциях в случае возбуждения гражданских и уголовных дел. В период забастовки бастующие работники совместно с работодателем обязаны сохранять имущество предприятия и обеспечивать бесперебойное функционирование оборудования и установок, приостановление работы которых могло бы создать угрозу жизни и здоровью людей или нанести непоправимый ущерб предприятию. Участие в забастовке является добровольным. Никто не может быть принужден принять участие в забастовке. В случае, когда это возможно исходя из технологических соображений (например, при осуществлении ремонта грузовых автомобилей в транспортной кампании) или требований охраны здоровья и безопасности труда (к примеру, при обслуживании электрического оборудования цехов предприятия), работники, не участвующие в забастовке, могут продолжить работу на своих рабочих местах (с оплатой их труда в полном размере).

Бастующие работники не могут препятствовать работодателю в осуществлении его деятельности (например, посредством блокирования или принудительного закрытия ворот предприятия, либо отключения систем водоснабжения, электроснабжения, канализации, связи и информатики).

Особое правовое значение имеет правильное применение нормы ч.(7) ст.363 ТК, согласно которой работодатель **не может принимать на работу** лиц для замещения бастующих работников (независимо от продолжительности забастовки). Из смысла данной нормы следует, что на весь период забастовки не допускается только прием на работу других лиц из вне предприятия с заключением срочных индивидуальных трудовых договоров (ИТД) согласно ст.45 - 65 ТК для замещения бастующих работников, как это вытекает логически из содержания п.а) ст.55 ТК.

Однако процитированная норма вовсе не запрещает работодателю **перевести** или **переместить** на определенный срок на работу иных лиц из числа внутренних работников предприятия (не участвующих в забастовке) согласно ст.74 ТК. Кроме того, эта норма не ограничивает также работодателя в применении положений ст. 156 ТК относительно исполнения трудовых обязанностей временно бастующих работников со стороны других работников предприятия, без их освобождения от своей основной работы (в пределах нормальной продолжительности рабочего времени), с выплатой им соответствующих надбавок за такое исполнение.

С другой стороны необходимо акцентировать, что действие ИТД бастующих работников (участвующих в законно объявленной забастовке) приостанавливается по обстоятельствам,

не зависящим от воли сторон на основании п.1) ст.76 ТК. Приостановление действия ИТД бастующих работников приводит, в силу предписаний ч.(2) ст.75 ТК, к приостановлению выплаты им вознаграждений (заработной платы, надбавок, других выплат) работодателем. Исходя из требований п.а) ст.55 ТК на период временного отсутствия бастующих работников, действие ИТД которых было приостановлено (на основании п.1) ст.76 ТК) – не допускается, как уже было отмечено выше, принятие на работу других лиц по срочному ИТД (в том числе по совместительству согласно ст.267 ТК).

Нормами ч.(8) - (10) ст.363 ТК также определено, что участие в забастовке или ее организация с соблюдением положений ТК не является нарушением трудовых обязанностей и не может иметь отрицательных последствий для бастующих работников (например, путем применения к ним дисциплинарных взысканий, вплоть до увольнения согласно ст.206-210 ТК либо для их привлечения к материальной, административной или уголовной ответственности). На период проведения забастовки за работниками сохраняются все права, вытекающие из ИТД и коллективного трудового договора, коллективных соглашений, а также из норм ТК, за исключением прав, связанных с оплатой труда (содержащихся в ст.128 - 145 ТК). В тоже время, оплата труда работников, не участвующих в забастовке и простаивающих по причине ее проведения, осуществляется в соответствии с положениями ст. 80 ТК. Иначе говоря, не участвующие в забастовке работники, которые лишены фактически возможности нормально трудиться на своих рабочих местах вследствие ее проведения – приравниваются,

по сути, к лицам находящимся в техническом простом, которым гарантируется согласно ст. 80 ТК получение пособия в размере не менее 75 % основной заработной платы.

В контексте изложенного следует подчеркнуть, что по данным Государственной регистрационной палаты, в РМ на 1 января 2016 года официально зарегистрированы 170 049 юридических лиц и индивидуальных предприятий.[6] Следовательно, в каждом из упомянутых/зарегистрированных юридических лиц и индивидуальных предприятий, которые приняли в свое время на работу наемных работников на основании ИТД - теоретически могут возникать в определенных социально-экономических ситуациях предпосылки для КТК. В свою очередь, возникновение предпосылок для КТК дает право представителям работников, при строгом соблюдении изложенных выше правовых положений, объявить и организовать забастовку на уровне соответствующих юридических лиц/предприятий (*независимо от численности работающих*).

Напомним, что согласно ст.1 ТК к **представителям работников** относится профсоюзный орган, действующий, как правило, на предприятии в соответствии с законодательством и уставами профсоюзов, а в случае его отсутствия – иные представители работников предприятия, избранные ими в порядке, установленном ст. 21 ТК. Относительно профсоюзного органа, действующего, как правило на предприятии, следует уточнить, что такой орган избирается первичной профсоюзной организацией, которая согласно ст. 1 Закона о профессиональных союзах № 1129 от 7 июля 2000 года [7] создается из числа работающих, как правило, на одном предприятии.

Из содержания изложенного

выше вытекает, что профсоюзный орган, избранный первичной профсоюзной организацией, может действовать не только в рамках одного предприятия, но и в рамках нескольких предприятий (*например, в рамках трех баров и/или двух ресторанов либо в рамках двух-трех предприятий различных отраслей: одной транспортной фирмы и двух торговых компаний и т.п.*). Такая юридическая возможность позволяет, профсоюзным органам, действующим в пределы нескольких предприятий, более широко, независимо и смело использовать весь арсенал своих правовых и уставных полномочий (*поскольку взаимодействует одновременно с несколькими работодателями*), в том числе в плане объявления и организации забастовок.

Далее, из содержания ст.364 ТК вытекает, что право объявления и организации забастовки **на территориальном уровне** принадлежит соответствующим территориальным профсоюзным органам. Исходя из синтеза норм п.с) ст.18 ТК и ст.8, 12-15 Закона об административно-территориальном устройстве Республики Молдова № 764 от 27 декабря 2001 года [8] в Молдове на территориальном уровне действуют 32 района (Аений Ной, Басарабьяска, Бриченя, Кахул, Кантемир, Кэлэрашь, Кэушень, Чимишлия, Криулень, Дондушень, Дрокия, Дубэсарь, Единец, Фэлешть, Флорешть, Хынчешть, Яловень, Леова, Ниспорень, Окница, Орхей, Резина, Рышкань, Сынжерей, Сорока, Стрэшень, Шолдэнешть, Штефан Водэ, Тараклия, Теленешть, Унгень) + 3 района в АТО Гагаузия (Комрат, Чадыр-Лунга, Вулкэнешть), а всего - 35 районов. К территориальному уровню относятся также муниципии: Кишинэу, Бэлць, Бендер, Комрат и Тирасполь. Таким образом, за-

бастовка на территориальном уровне в РМ может быть объявлена территориальными профсоюзными органами (*точнее, территориальными отраслевыми или межотраслевыми профсоюзными центрами*) в 35 районах и 5 муниципиях, а всего в 40 (35+5) административно-территориальных единицах. Необходимо уточнить, что к упомянутым 40 административно-территориальным единицам примыкает юридически согласно ст.1 Закона о местном публичном управлении № 436 от 28 декабря 2006 года[9] также АТО Гагаузия, как региональная территория, в которой функционируют законно свои профсоюзные органы (*межотраслевой и отраслевые профсоюзные центры*) на территориальном/региональном уровне.

Статья 365 ТК определяет, что право объявления и организации забастовки **на отраслевом уровне** принадлежит отраслевому профсоюзному органу. Следует отметить, что в настоящее время на уровне отраслей/секторов национальной экономики по данным Национальной конфедерации профсоюзов Молдовы официально зарегистрированы 27 отраслевых профсоюзных органов (*названные также национально-отраслевыми профсоюзными центрами*), к **которым относятся**: Федерация профсоюза образования и науки; Национальная федерация профсоюзов сельского хозяйства и продовольствия „Agroindsind”; Профсоюз “Sănătatea”; Федерация профсоюзов работников государственных учреждений “SINDASP”; Федерация профсоюзов работников сферы социального обслуживания и производителей “Sindindcomservice”; Федерация профсоюзов работников связи; Федерация профсоюзов работников культуры; Федерация профсоюзов Мол-

довы "SINDLEX"; Федерация профсоюзов работников энергетики "SINDENERGO"; Федерация профсоюзов строительства и промышленности строительных материалов „SINDICONS”; Профсоюз железнодорожников Молдовы; Федерация профсоюзов работников химической промышленности энергетических ресурсов; Федерация профсоюзов работников банковских и страховых учреждений; Федерация профсоюзов в области потребительской кооперации, торговли и предпринимательства "Moldsindcoopcomerț"; Совет профсоюза работников легкой промышленности; Республиканский совет профсоюза работников воздушного транспорта; Федерация профсоюзов машиностроения, приборостроения и профессионального образования «SINDRĂUTMAȘ»; Федерация профсоюзов транспортников и дорожного хозяйства; Профсоюзная федерация „Moldovabusiness-sind”; Федерация профсоюзов лесного хозяйства «SINDSILVA»; Федерация профсоюзов энергетики; Профсоюз работников кадастра, геологии и геодезии „SindGeoCad”; Профсоюз работников торговли, общественного питания, потребительской кооперации, ресторанного и гостиничного обслуживания "SindLUCAS"; Профсоюз охранных и детективных услуг; Республиканский комитет профсоюза работников промышленности автомобилестроения и сельхозмашиностроения; Профсоюз работников отраслей лесного хозяйства и охраны окружающей среды; Союз профсоюзов культуры.[10]

Норма ч.(1) ст.366 ТК устанавливает, что право объявления и организации забастовки **на национальном уровне** принадлежит соответствующему национально-межотраслевому профсоюзному органу. Иначе

говоря, объявление забастовки на уровне страны принадлежит в настоящее время Национальной конфедерации профсоюзов Молдовы (как национально-межотраслевому профсоюзному органу).

Необходимо уточнить, что требования участников забастовки рассматриваются соответственно территориальными, отраслевыми и национальной комиссиями по консультациям и коллективным переговорам по предложению заинтересованного социального партнера (скажем, по инициативе соответствующего профсоюзного органа). Забастовка объявляется и проводится в соответствии с положениями ТК и действующими коллективными соглашениями (ст.364-366 ТК).

Следует особо подчеркнуть, что принуждение к участию или воспрепятствование участию в забастовке путем угрозы применения силы либо использования зависимого положения принуждаемого влечет для виновных лиц строгую административную ответственность на основании ст.68 Кодекса о правонарушениях РМ.[11]

В то же время требуется отметить, что работодатель может потребовать через суд приостановления забастовки на срок не более 30 календарных дней в случае, если ее проведение может создать угрозу жизни и здоровью людей или если считает, что забастовка была объявлена или проводится с нарушением действующего законодательства (ст.368 ТК). По этому поводу, в отечественной правовой литературе обозначено, что «*проведение забастовки может создать угрозу жизни и здоровью людей, очевидно или по всей вероятности, в том случае, когда работодатель вследствие забастовки (добровольного отказа работников от исполнения трудовых*

обязанностей полностью или частично) лишается возможности осуществления возложенных на него основных обязанностей по обеспечению охраны здоровья и безопасности труда на предприятии в соответствии с требованиями ст. 225 ТК... Относительно предположения работодателя о том, что забастовка была объявлена или проводится с нарушением норм действующего законодательства, следует исходить из установленных фактов соблюдения или несоблюдения со стороны ее организаторов (представителей работников) требований ст. 362 - 369 ТК...».[12, с.594]

Профсоюзным органам Молдовы необходимо также учесть, что согласно ст.369 ТК проведение забастовки запрещается во время стихийных бедствий, возникновения эпидемий, пандемий, а также во время чрезвычайного, осадного или военного положения. Кроме того, **не могут участвовать в забастовке:** медицинский персонал больниц и служб срочной медицинской помощи; работники систем энерго - и водоснабжения; работники системы связи; работники служб управления воздушными перевозками; должностные лица центральных органов публичной власти; сотрудники органов, обеспечивающих общественный порядок, правопорядок и безопасность государства, судьи судебных инстанций, работники частей, организаций и учреждений Вооруженных сил; работники непрерывно действующих предприятий; работники предприятий, производящих продукцию для оборонных нужд страны.

В свою очередь Перечень предприятий, их участков и служб, работники которых не могут участвовать в забастовке, утвержденный Постановлением Правительства № 656 от 11

июня 2004 года детализирует, что не вправе принимать участие в забастовках **следующие лица:** *руководитель, его заместители, начальники департаментов и управлений центральных органов публичной власти (министерств, советов, агентств, бюро и др.); все работники Парламента, Государственной Канцелярии и Президентуры; дежурный персонал Службы скорой медицинской помощи, дежурный персонал районных, муниципальных, республиканских государственных медицинских учреждений, государственных аптек, центров превентивной медицины, назначенный приказом руководителя, ответственным за оказание скорой медицинской помощи населению в период проведения забастовки; все работники предприятий системы связи, предприятий энергоснабжения, предприятий по водоснабжению и канализации; работники служб управления воздушными перевозками; все сотрудники: органов внутренних дел; Службы информации и безопасности; Департамента пенитенциарных учреждений, Службы гражданской защиты и чрезвычайных ситуаций, Службы государственной охраны, прокуратуры; вся система судебных инстанций; сотрудники, имеющие специальные звания Национального центра по борьбе с коррупцией; военнослужащие и все работники Вооруженных сил; таможенные работники, имеющие специальные звания Таможенной службы.*[13]

Из содержания нормы ч.(4) ст.369 ТК следует, что в запрещенных законодательством о труде случаях проведения забастовок - КТК разрешаются органами трудовой юрисдикции (*примирительные комиссии и судебные инстанции*).

Заключение. Правовой синтез изложенных выше тезисов и

процитированных юридических норм позволяет сформулировать следующие выводы и рекомендации.

1. С точки зрения международных, конституционных и национальных законодательных норм право на забастовку признано одним из важнейших трудовых прав с целью защиты профессиональных интересов работников экономического и социального характера и не может преследовать политических целей.

2. В случае существования организационно - технических возможностей или необходимости обеспечения требований охраны здоровья и безопасности труда, работники, не участвующие в забастовке, могут продолжить работу на своих рабочих местах с оплатой труда в полном размере. Бастующие работники не могут препятствовать работодателю в осуществлении его деятельности.

3. Работодатель не может принимать на работу других лиц для замещения бастующих работников на период их временного отсутствия на своих рабочих местах (*независимо от продолжительности забастовки*), но они вправе перевести или переместить согласно ст.74 ТК на работу иных лиц из числа работников предприятия, не участвующих в забастовке, для замещения временно отсутствующих/бастующих работников либо применять положения ст.156 ТК относительно исполнения трудовых обязанностей временно бастующих работников.

4. Участие в забастовке с соблюдением положений ТК не является нарушением трудовых обязанностей со стороны бастующих и не может иметь для них отрицательных последствий. Принуждение к участию или воспрепятствование участию в забастовке путем угрозы приме-

нения силы либо использования зависимого положения принуждаемого влечет строгую административную ответственность.

5. На период проведения забастовки за бастующими сохраняются все трудовые права, за исключением прав, связанных с оплатой труда (содержащихся в ст.128 - 145 ТК). Не участвующие в забастовке работники, которые лишены фактически возможности нормально трудиться на своих рабочих местах вследствие ее проведения – приравниваются к лицам находящимся в техническом простое, которые получают пособие в размере не менее 75 % основной заработной платы согласно ст. 80 ТК.

6. В случае, когда проведение забастовки создает угрозу жизни и здоровью людей или она объявлена с нарушением действующего законодательства - работодатель может потребовать аргументированно в судебном порядке приостановления забастовки на срок не более 30 календарных дней.

7. Проведение забастовок запрещается во время стихийных бедствий, возникновения эпидемий, пандемий, а также во время чрезвычайного, осадного или военного положения. В забастовке не могут участвовать четко определенные законом категории работников. В случае запрещения забастовки, КТК разрешаются только органами трудовой юрисдикции.

Литература:

1. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят Резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года - www.mpsfc.gov.md.

2. Европейская социальная хартия. Принята Комитетом министров Совета Европы 18 октября 1961

года и пересмотрена 3 мая 1996 года -www.mpsfc.gov.md.

3. Конституция Республики Молдова, принятая 29 июля 1994 года -Официальный монитор Республики Молдова, 1994 г., № 1, ст. 1.

4. Бормисова И.В., Суфьянова А.Р., Уметбаева Ю. И. Забастовка как способ разрешения коллективного трудового спора. В сборнике «Актуальные вопросы юриспруденции»: материалы международной заочной научно-практической конференции (16 января 2013 г.) – Новосибирск: Изд. «СибАК», 2013г., с.187-190.

5. Трудовой кодекс Республики Молдова № 154 от 28 марта 2003 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 159 - 162, ст. 648.

6. Электронный ресурс - www.cis.gov.md.

7. Закон о профессиональных союзах № 1129 от 7 июля 2000 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2000 г., № 130, ст. 919.

8. Закон об административно-территориальном устройстве Республики Молдова № 764 от 27 декабря 2001 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 26, ст.53.

9. Закон о местном публичном управлении № 436 от 28 декабря 2006 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2007 г., № 32-35, ст. 116.

10. Электронный ресурс - www.sindicat.md.

11. Кодекс о правонарушениях Республики Молдова № 218 от 24 октября 2008 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2009 г., № 3 - 6, ст. 15.

12. Капша Тудор. Научно - практический комментарий к Трудовому кодексу Республики Молдова. - LAP LAMBERT Academic Publishing// Saarbrucken, Deutschland, 2013 г. – 682 с.

13. Перечень предприятий, их участков и служб, работники которых не могут участвовать в забастовке, утвержденный Постановлением Правительства № 656 от 11 июня 2004 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 104, ст.840.

CONCEPTUL MODERN AL RELAȚIILOR DINTRE PERSONALITATE ȘI STAT ÎN CONTEXTUL NORMELOR DE DREPT

Anastasia CATAN,
doctorandă USM

RÉSUMÉ

Dans cet article l'auteur propose d'analyser le concept moderne des relations entre la personnalité et l'Etat, dans le context des normes du droit dans la République de Moldova. Sont présentées les principales circonstances dans la conception moderne des relations entre la personnalité et l'Etat, et notamment: changement fondamentale d'état personnelle dans les relations politiques et juridiques; la liberté et la vérité de la personnalité; l'influence de l'Etat sur la personne; changement automatique de la personnalité; la société civile et les relations entre l'Etat et l'individu.

Mots-clés: droit, liberté, la personnalité, l'Etat, relations, pouvoir, droits et libertés de la personnalité, la protection des droits et libertés de la personnalité, primauté du droit, les relations entre la personne et l'Etat, Etat du droit, le pouvoir d'Etat

REZUMAT

În acest articol este cercetat conceptul modern al relațiilor personalității cu statul în contextul normelor de drept în Republica Moldova. Sînt prezentate circumstanțele principale, în concepția modernă a relațiilor dintre personalitate și stat, și anume: schimbarea principală a stării omului în spațiul relațiilor stat-politice și juridice; obținerea libertății și adevărului de către personalitate; schimbarea caracterului influenței statului asupra persoanei; autoschimbarea personalității; societatea civilă și piața ca elemente de echilibrare a relațiilor dintre individ și stat.

Cuvinte-cheie: drepturile și libertățile personalității, protecția drepturilor și libertăților personalității, stat de drept, relațiile dintre persoană, stat și putere, norme de drept, putere de stat

Introducere. Perspectivele dezvoltării societății depind în mare măsură de natura relațiilor persoanei cu statul. Importanța statului în societatea de stat organizată este determinată de independența lui relativă și autonomia considerabilă în raport cu omul și societatea, de acele pîrghii de influență asupra relațiilor sociale pe care le deține ca monopol.

În zilele noastre, periodic apare necesitatea abordării problemei relațiilor dintre persoană, stat și putere.

Ideea statului bazat pe domnia legii, pe drept inspira gînditorii din Antichitate în căutarea unei vieți sociale mai depline și mai drepte: „Acolo unde lipsește puterea legii, scria Aristotel, nu-și are locul nici o formă a orînduirii statale“; „Acolo unde puterea se bazează pe vio-

lență și dezordine – stat nu există“, accentua Cicero. Mai tîrziu, Nicolo Machiavelli scria: „Scopul statului constă în asigurarea fiecăruia de a se folosi liber de avere și securitate“.

Metode aplicate și materiale utilizate. În procesul investigării științifice au fost utilizate lucrări ale doctrinarilor juriști, politologi, sociologi și filosofi, fiind îmbinate metodele general-științifice de cercetare cu metodele particulare și specifice. Pentru analiza materială a temei au fost utilizate următoarele metode: logică (cu operațiunile sale), istorică, comparativă, sistemic-structurală etc.

Rezultate și discuții. Principalele idei pentru dezvoltarea de mai departe a conceptului statului de drept au fost expuse încă de autorii antici. Printre ele pot fi menționate existența puterii legii ca o corelație

înte forță și drept (Aristotel); corelația dintre dreptul natural și dreptul determinat de voința membrilor societății (Democrit, sofisții); egalitatea oamenilor conform dreptului natural (sofisții, juriștii romani) [3, p. 53].

Savantul român Gh. Boboș scria: „Fundamentarea teoretică a statului de drept se bazează pe teoria autolimitării puterii de stat, potrivit căreia statul acordă drepturi subiective cetățenilor, drepturi care se îndreaptă uneori împotriva sa, iar în relațiile externe statul trebuie să respecte normele de drept internațional” [1, p. 51].

Însă, o analiză specială a acestei probleme majore în contextul formării statului de drept încă nu a fost realizată. Deși e clar că studiul problemelor protecției drepturilor și libertăților personalității, în baza și cu ajutorul unui arsenal de mijloace a politicii în domeniul protecției drepturilor și libertăților personalității, conduce la necesitatea aprobării unui model modern al relațiilor dintre individ și putere. De fapt, îndeplinirea sarcinii sporirii eficienței protecției drepturilor necesită, aproape automat, modificarea stilului, formelor, probabil și a naturii interacțiunii dintre personalitate și stat.

Statul de drept, desigur, are un șir al său de criterii, de parametri, dar unul dintre cele mai importante pare a fi executarea sistematică, respectarea necondiționată și protecția drepturilor și libertăților personalității.

În istoria doctrinelor juridice, teoriei dreptului și statului, tema personalității, statului și puterii a ocupat întotdeauna un loc special. Orice doctrină semnificativă abordează această problematică, oferind varianta sa, propria sa versiune de construire a deosebitelor condiții admisibile de interacțiune a personalității cu statul. Există teorii moderne ce fundamentează metodologic esența relațiilor de putere. Formal, diferite concepte pot fi împărțite în *liberale*, *radica-*

le, *conservatoare*, care în condițiile actuale mai des sînt utilizate cu prefixul „neo”.

Astfel, sînt cunoscute conceptul de democrație pluralistă, teoria statului bunăstării și altele. Improbabil de util este repetarea lor chiar în cele mai generale, principale locații.

Considerăm că o abordare mai productivă ar fi aceia în care, în baza materialului istorico-teoretic disponibil, se poate formula propria poziție în această chestiune, ținînd cont de realitățile timpului, în primul rînd, de începutul mileniului, în al doilea rînd, de particularitățile parcursului istoric al Moldovei.

„Vechiul concept al relațiilor dintre stat și personalitate astăzi nu este oportun. Viciul său principal a constat, în primul rînd, în faptul că-i da prioritate statului, și nu personalității; personalitatea, contrar declarațiilor grandilocvente, apărea nu ca scop, ci ca mijloc. Chiar și noțiunea de personalitate mult timp nu a fost în topul lexiconului științific și sociopolitic” [5, p. 475]. La punerea în aplicare a acestui concept nu rămîne loc nici drepturilor și libertăților, nici propriu-zis personalității.

Tabloul contemporan al lumii este total diferit, iar noul secol marchează pentru Moldova căutare și afirmare a valorilor umane universale. Cu toate acestea, am dori să-i avertizăm pe susținătorii vădiți ai inovațiilor și capitalismului ascensional în Moldova de la extremele de alt ordin. Pentru că radicalismul poate fi și de dreapta, și de stînga.

Aculturația juridică, cu atît mai mult aculturația de stat, nu sînt acceptabile nici pentru o țară, în cazul în care țara pretinde la independență, la originalitatea parcursului său istoric și valorifică șansa sa în lumea posibilităților civilizației.

Moldova contemporană se confruntă cu provocări care nu au fost abordate de-a lungul secolului XX. Ca subiect esențial apare constituirea relațiilor acceptabile pentru personalitate, în care o importanță

deosebită o au libertatea, domnia dreptului, legalitatea, respectul și demnitatea personalității, nesuprimarea indivizilor din partea puterii, ci parteneriatul cu ei. Pentru aceste realizări, ce este evident, e nevoie de timp, de *schimbări semnificative în conștiința moldovenilor*, însă care vin nu din lozinci din afara țării și directive pentru personalitate, ci care iau naștere în baza voinței individuale, convertindu-se în voință colectivă:

1. Schimbarea principială a stării omului în spațiul relațiilor statal-politice și juridice este una dintre cele mai importante circumstanțe în concepția modernă a relațiilor dintre personalitate și stat. Această schimbare are semnificație dublă.

„Activitatea omenească se poate considera ca fiind reglementată de un sistem complex de norme; și, într-adevăr, în orice fază istorică găsim un astfel de sistem”, susținea marele jurist italian Giorgio del Vecchio [3, p. 45].

În primul rînd, este necesar de a consolida poziția antropocentrică a persoanei. Sensul, destinația, valorile statului se pot schimba în funcție de anumite perioade concrete de statornicire, dezvoltare și declin. În același timp, există valori de ordin supranațional. Mai mult ca atît, sensul și destinația statului nu pot să se abată de la definirea obiectivelor de activitate umană și, în cele din urmă, cu sensul de a fi om, atunci cînd vorbim despre statul ideal. Indiferent de formele istorice specifice ale statului, de gradul de dezvoltare a autoritarismului sau democrației, persoana dispune de valori intrinsece: conștientizarea individuală a predestinației sale, dar care nu este realizabilă în afara formelor colective de organizare a societăților umane.

Improbabil de utilă este redarea statului în calitate de componentă servilă a conceptelor de personalitate și putere. Statul îndeplinește propriile funcții, care în cele din urmă sînt direcționate – sau care

urmează a fi direcționate – spre amplasarea demnă și liberă a persoanei în sistemul relațiilor sociale umane. Îndeplinește statul moldovenesc contemporan aceste funcții? Desigur ca nu. Neîndeplinirea funcțiilor de protecție a persoanei și, în același timp, supratutela, ce duce la intervenție totală de neimaginat în sfera relațiilor personale, în spațiul existenței individuale, sînt două laturi ale aceleiași situații negative.

Prin urmare, după cum menționează Gheorghe Costache, conceptul statului de drept privește nu numai raporturile dintre stat și drept, ci și raporturile dintre puterea de stat, societate și individ. Astfel, o problemă primordială a statului de drept rămîne a fi cea a limitării acțiunii statului în raporturile dintre stat și cetățean, în care ambii termeni sînt luați în considerație ca subiecte de drept. Un aspect al problemei relațiilor dintre cetățean și stat este cel al libertății, al limitării acțiunii statului asupra drepturilor persoanei. Un postulat fundamental al teoriei statului de drept este că statul poate fi legat prin drept, adică organele și funcționarii statului, statul însuși pot fi limitați în acțiunea lor prin norme juridice, pe care nu le pot încălca fără să răspundă, adică fără să suporte sancțiunea ce se aplică oricărui subiect de drept atunci cînd încalcă legea [2, p. 4].

În acest sens aducem cuvintele savantului rus N. Matuzov: “Pentru ce trebuie puterea, în cazul în care nu «tutelează» și nu protejează cetățeanul, adică nu-și îndeplinește funcția de bază? Însă, toată chestiunea constă în scopuri, metode, condiții concrete. Nu este bine atunci cînd puterea se distanțează de persoană, declinîndu-și orice responsabilitate pentru existență și supraviețuire. Chiar mai rău, în cazul în care «grija» puterii față de «cetățenii» săi se extinde așa departe, că acest «tutorat» se transformă în control total asupra lor. În acest

caz, suveranitatea individului cu atît mai mult este ficțiune. Soluția constă în căutarea unei combinații rezonabile a acestor forme de abordare în favoarea individului” [5, p. 476-477].

Conștientizarea unor astfel de circumstanțe este un pas înainte în construcția noilor forme de interacțiune între persoană și stat în republica Moldova.

Apare o chestiune importantă axiologică: posibilitatea priorității drepturilor persoanei față de stat. Literatura de specialitate reflectă diferite puncte de vedere asupra acestei probleme. De exemplu, I. Lukașciuk scrie: “Importanța recunoașterii drepturilor omului ca valoare supremă este deosebit de evidentă, ținînd cont de legitatea generală: interesele statului, în măsura în care ele reprezintă interesele societății în ansamblu, vor fi întotdeauna o prioritate. Fără aceasta nu poate fi nici societate, nici stat. (...) Recunoașterea priorității drepturilor și intereselor unei persoane asupra drepturilor societății ar încălca unul dintre principiile de bază ale democrației, potrivit căruia exercitarea de către persoană a drepturilor sale nu ar trebui să încălce drepturile și interesele legitime ale altora” [4, p. 11-12].

A. Kovler scrie că confirmarea priorității drepturilor și libertăților omului asupra drepturilor colective – fie o națiune, un stat sau o comunitate internațională – este un fenomen universal și ireversibil. Ar fi de dorit ca acest punct de vedere să fie împărtășit complet. Cu adevărat, ce se poate inventa mai eficient pentru a împiedica statul, decît prioritatea drepturilor și libertăților omului față de celelalte drepturi? Însă o astfel de stare a principiului de interacțiune dintre persoană și realitatea înconjurătoare încă trebuie să fie atinsă. Și piedică în atingerea ei, oricît ar fi de paradoxal, nu sînt numai relațiile stabilite, deprinderile de a nu observa problemele personale pe fondul public, ci

și însași personalitatea, poziția ei insuficient de activă în protejarea drepturilor sale în utilizarea normelor juridice existente pe propriul său interes.

Despre prioritatea drepturilor și libertăților omului se poate vorbi ca despre un principiu, o oportunitate benefică, o șansă care încă trebuie să fie pusă în aplicare, într-o confruntare dificilă cu tot ce este negativ, ceea ce nu permite instaurarea respectului, demnității și libertății persoanei în cadrul societății moldovenești.

Pentru aceasta, inclusiv, este necesară debarasarea de admirația față de fiecare structură social-politică, care este caracteristică interpretării antiantropocentrice a locului și a rolului persoanei în sistemul social. “Prin urmare, este extrem de dezgustător ca o teorie politică sănătoasă să se întroneze, indiferent pe ce formă de guvernare, la gradul de dogmă religioasă, fiind ca subiect al credinței și considerat ca adevăr absolut” [8, p. 106]. Obiectul credinței poate fi Dumnezeu, persoana însăși, viața ei, bunăstarea, dar nu sistemul de stat sau politic.

În al doilea rînd, este necesară modificarea orientării activității și conștiinței persoanei în spațiul relațiilor de putere. Istoric s-a constituit o situație de nerezistență a persoanei față de influența statului. Ea trebuie depășită, dacă dorim cu adevărat libertate, respect, demnitate. Aceasta este o problemă geopolitică, psihologică, cultural-morală.

Un loc foarte important în acest sens îi revine necesității rezistenței față de stat, depășirii extensivității sociale în dezvoltarea relației personalitate – putere. Perfecționarea statului înseamnă slăbirea presiunii asupra personalității. Aceasta nu înseamnă, în opinia noastră, revolte sociale, revoluții, generatoare, după cum se știe, de dictatură, suferință umană și privarea de viață. Perfecționarea statului este un proces de întărire a lui, pentru că se îmbunătățește situația perso-

nalității, se consolidează statutul ei juridic.

Nemulțumirea populară, răscaloarele, tulburările sociale sînt reversul incapacității de a organiza o relație armonioasă cu statul, a-l forța să respecte personalitatea, pentru a reduce sau chiar a elimina presiunea asupra ei.

2. Obținerea libertății și a adevărului de către personalitate. Este vorba despre libertatea personală, civilă, politică. Elementul central al învățaturii lui Charles Louis de Montesquieu a fost doctrina libertății politice, care este imposibilă fără libertatea individuală. În acest sens, chiar marea invenție în formă de separare a puterilor oferă cel mai important – libertatea politică. Cît de immanentă este libertatea pentru moldovean?

Politica și puterea sînt derivatele din “trupul poporului”. Cum este poporul, la fel este și puterea. Dacă nu există libertate interioară ca abilitate de a fi descătușat și deschis către lume, fără inconveniente pentru alte persoane la nivelul unitar, atunci căutarea libertății, civile și politice, va fi nepromițătoare. Rămîne un mister al sufletului moldovenesc nemulțumirea arhetipală față de putere, separarea “pe sine însuși” de “ei”, reflectată mai des la nivel subconștient, și, în același timp, credința inexplicabilă față de conducători ca salvatori ai neamului în fiecare etapă a dezvoltării sale sociale. Credința nu în propria lor putere de a avea posibilitatea de a înfrîna statul în caz de necesitate, ci în marile schimbări care vor avea loc într-un mod miraculos.

Particularitatea mentalității poporului nostru aduce fie la permisivitate totală, ce se pronunță în condițiile revoluțiilor, pe fondul cataclismelor sociale sau de perioade liniștite, care la rîndul său descoperă o formă de încălcare a legii sau de ignorare a ei. De multe ori, oamenii care încalcă legea nu presupun, nu prevăd inevitabilitatea răspunderii și pedepsei pentru aceasta. Omul

nu apelează la propriul comportament, ca o condiție a libertății sale, ci la așteptarea “comportamentului corect” din partea altor persoane. Prin poziția lor de viață, indivizii de multe ori nici măcar nu încearcă să corecteze ilegalitatea publică ieșită de la alte persoane.

B. Cicerin construiește o schemă destul de civilizată de interacțiune a persoanei și a dreptului. “Dreptul nu stabilește imbolduri interne, ci acțiuni externe. Dar deoarece acțiunile externe depind de imboldurile interne, atunci și dreptul nu poate să nu ia în considerare libertatea interioară a omului. În timp ce persoana acționează în cadrul dreptului său legal de libertate externă, dreptului nu-i pasă de intențiile sale tainice; dar de îndată ce se trec aceste frontiere și se încălcă legea, apare necesitatea de a stabili vinovăția lui, ceea ce este imposibil fără a pătrunde în zona internă de libertate” [9, p. 88].

Și dacă nu există libertate interioară, sau este, dar nu la toți, atunci cum determinăm vina, pătrunzînd în ceea ce nu este? Omul simte efectele dreptului și, eventual, ale sancțiunii, fără să conștientizeze, fără să recunoască natura comportamentului propriu ca ilicit: el nu are libertate interioară ca bază personală a formelor instituționalizate ale relațiilor de stat-putere.

Modificările în libertatea interioară sînt posibile printr-o schimbare a imaginii de drept ca expresie a libertății externe. Dreptul, ca factor puternic de intimidare și represiune ieșit de la stat, urmează să se transforme într-un instrument universal necesar vital și social de protecție a drepturilor și libertăților persoanei. Transformarea trebuie să fie ca un proces unitar pentru libertatea internă și externă, în interacțiunea lor.

Dobîndirea libertății nu este un act de moment de convertire a posibilității în realitate. Personalitatea, de-a lungul istoriei, nu a reușit să dobîndească libertatea, și aceasta nu se va întîmpla peste

noapte. Acest lucru necesită un șir de măsuri cu caracter social, economic, politic, juridic, spiritual și moral: societate civilă dezvoltată, piață, supremația dreptului, și nu a purtătorilor de putere, consolidarea dreptului privat, independența justiției, caracter echilibrat al relațiilor dintre ramurile puterii etc.

Următoarea circumstanță care afectează conceptul de adevăr sînt consecințele revoluțiilor și reformelor istoric formate. Revoluția înseamnă, inclusiv, o schimbare rigidă, cardinală a sistemului de valori. Revoluția invadează în viața omului și-i impune un nou sistem de coordonate de a ființa, forme de interacțiune cu puterea, care de multe ori sînt violente, copleșind libertatea interioară a celor care o au.

Punctul de pornire religios pentru cetățeanul moldovean este tradițional și firesc. Dar ca urmare a schimbării sistemului politic, el este oficial dezaprobat. Este evident că sînt surpate bazele religioase ale moralității, iar locul sfînt, după cum știm, nu este niciodată gol. În locul valorilor religioase, în esență general umane, vin orientările ideologice totalitare, oamenii sînt forțați să accepte exterior ceea ce este născocit de puțini și ce nu crește din adîncurile culturii populare. Dar și în revoluție este ceva rațional. Ea le arată deținătorilor puterii că au depășit toate limitele imaginabile în presiunea lor asupra persoanei. Foștii deținători de putere, cu ajutorul revoluției, sînt brutal convinși în inumanitatea lor, în încălcarea principiilor bunătății și adevărului. Și în locul adevărului scorocit de stăpînitori, cu complicitatea poporului care fuge de putere, se propune altul – tot deformat, dar care se ține pe baionete și, prin urmare, este pasibil recunoașterii oficiale.

Nu mai puțin impact negativ asupra deformării adevărului în societate îl au reformele, de obicei nereușite, nefinalizate în Moldova. Aceste reforme sînt stabilite de sus

sau, cel puțin, sînt sancționate de autorități. Ele nu aduc rezultatul cuvenit, de aceea inițiază o nouă rundă de nedreptate în societate.

B. Cicerin scria: ”Scopul primordial al politicii interne în adevărul ei sens este instaurarea crescîndă a adevărului în domeniul relațiilor publice, conformîndu-se condițiilor de viață și circumstanțelor, dar permanent avînd în vedere esența ideală. Această cerință se aplică nu numai relațiilor dintre cetățeni, ci și relațiilor dintre autoritățile publice și cetățeni. Dacă între drepturile persoanei și cerințele statului există o coliziune, atunci prima, în mod evident, trebuie să cedeze, deoarece particularul se supune generalului; iar persoana ale cărei drepturi au fost încălcate ar trebui să primească o recompensă echitabilă sau satisfacție. Așa sînt cerințele neschimbate ale dreptului” [8, p. 18].

Dacă nu se instaurează dreptatea în relațiile publice, în conformitate cu condițiile și circumstanțele de viață, se naște un nou masiv de nedreptate. Și nedreptatea devine un element de mediere în interacțiunea personalității cu puterea, dar, probabil, și normă, ceea ce este deosebit de periculos, ceea ce, probabil, s-a și întîmplat în Moldova.

B. Cicerin arată și calea rezolvării conflictului dintre drepturile persoanei și cerințele statului: îndeplinirea predestinației publice, adică subordonarea particularului în fața comunului, cu restituirea unei recompense echitabile, care este o cerință neschimbătoare a dreptului.

În esență, standardele duble ale vieții moldovenești au devenit o normă. Neadevărul nivelului social-general se realizează la micronevele, în viața indivizilor separați. Și aceștia, pentru atingerea rezultatului elementar, trebuie să recurgă la șiretlicuri, să respecte regulile jocului dublu. Iar cei care le respectă și demonstrează inițiativă avidă, pot obține rezultate semnificative pen-

tru sine sub forma statutului major patrimonial, a carierei. Omului care trăiește în adevăr îi sînt necesare o voință enormă și o serie de alte calități personale, care ar apărea ca un obstacol personal stilului de viață dublu și i-ar permite propriul plan de viață.

Fiecărei persoane, ca atare, îi este caracteristică atracția spre o viață independentă și cu inițiativă, spre autodeterminare autonomă, pe care o numește „autolegalitate”, și care se răspîndește în forma sa cea mai simplă asupra funcțiilor cotidiene ale omului. Dar, de multe ori, această autolegalitate se revarsă în manifestări subiective: moft, capricii, samavolnicie, încăpăținare, care de multe ori îndreaptă sufletul la o independență găunoasă, fără conținut, pe calea setei de putere, criminalității ambițioase și impetuoase.

3. Schimbarea caracterului influenței statului asupra persoanei. Această influență nu este absolut arbitrară și spontană. Statul, prin instituțiile sale, își permite doar ceea ce își poate permite. Însă problema constă în faptul că mecanismele de stăvilire a influenței statale asupra personalității de jos, din partea purtătorului de suveranitate – poporul, sînt puține și subdezvoltate. Care este totuși idealul social și politic?

La timpul său, savantul rus P. Novgorodțev a propus acest ideal: „Sarcina noastră constă în determinarea idealului absolut aplicat la domeniul fenomenelor sociale, și la el noi trebuie să trecem. Un așa obiectiv poate fi numai persoana umană vie, care în năzuințele sale infinite reflectă complicitatea sa cu legea absolută a bunătății”.

Persoana umană vie ca scop al dezvoltării publice – ce se poate inventa mai uman? Însă nu se reușește în Moldova un ideal public, crescut din personalitate. Probabil, sînt obstacole serioase în realizarea lui, iar statul aici joacă un rol primordial.

Imaginea statului dominînd peste societate și persoană se păstrează pînă în prezent în conștiința de masă. Statul apare ca un fel de Leviatan îndărătnic, capabil de acțiuni neașteptate, neînfrînte. Statul, de multe ori, se asociază cu complexul militar-industrial și cu sistemul de servicii speciale, care, în comun, separă în mod clar statul de la originea personală și socială. Statul se refractă în conștiința majorității oamenilor ca instrument punitiv, fiind identificat cu aparatul de putere ca o constrîngere.

Statul, în așa formă, reprezintă o formațiune autosuficientă, independentă de voința participanților săi. Acesta este o formațiune care poate să absoarbă și purtătorii puterii de stat, fenomen care a avut loc în mod repetat în istorie. Prin urmare, titularii sau arendașii puterii manifestă îngrijorare cu privire la propria lor autointegritate, în timp ce ea ar trebui să fie pusă la dispoziția lor în baza legii, dacă nu au comis careva ilegalități.

Concentrarea puterii în mîinile sectorului dominant al puterii, adică actual al puterii executive, punctează necesitatea logică și argumentată a păstrării și sporirii acesteia. Grija pentru distribuirea egală a puterii în statul moldovenesc contemporan îi revine Constituției RM. În realitate, autoritățile legislative și judiciare nu au întruchipare echivalentă în practica politică și juridică, în dinamismul reacționării și administrării proceselor publice. Acest lucru, de asemenea, este limpede de pe pozițiile particularităților puterii executive: ea este chemată zilnic, în persoana autorităților publice centrale și locale, să țină la control tendințele politicii concrete și social-economice din țară. Puterea legislativă inițial e mai puțin dinamică, și ea nu trebuie să fie altfel: aici este necesar calculul, timpul, echilibrare în realizarea procesului legislativ, adoptarea actelor normativ-juridice importante. Puterea judecătorească intră în

acțiune doar în cazul în care există temeiuri respective pentru aceasta și îndeplinește o funcție distinctivă față de alte tipuri de putere: restabilirea echității, bazată pe aplicarea corectă a legislației în vigoare.

Inegalitatea situației reale a ramurilor puterii în stat este condiționată, astfel, de motive obiective ale societății moldovenești. Puterea întotdeauna își găsește posesorul, ea niciodată nu stă pe loc și nu așteaptă subiectul ce o utilizează. Puterea o preiau literalmente în zbor, o rup din alte mâini, deoarece, după cum se știe, ea nu este niciodată îndeajuns. Subiectul puterii tinde spre cesiunea ei, spre extinderea spațiului propriu de dominare. În condițiile unei organizări a puterii complet neechilibrate și nereglate, distorsiunile ei sînt destul de evidente. În plus, ele se bazează pe experiența de secole a autoritarismului din Moldova.

În general, consolidarea excesivă a puterii executive în detrimentul puterii legislative (tipică și pentru Constituția noastră), căderea rolului parlamentelor nu în ultimul rînd se datorează gradului de supraîncărcare a lor cu activități curente administrativ-manageriale. Iar legile principial importante își așteaptă rîndul lor perioade îndelungate de timp.

Multe în RM depind de Institutul Președintelui. Imaginea puterii președințiale în Republica Moldova este mult mai importantă decît în alte țări. Începutul personal al supremației puterii este arhitipic adecvat structurilor conștiinței profunde și, probabil, subconștienței omenești. Prin urmare, este evident că inițiativele provenite din partea structurilor președințiale sînt privite de societate cu atenție sporită și sînt extrem de importante. Pentru populație, Președintele este un arbitru, care în cele din urmă va fi în măsură să judece corect și să ia o decizie importantă și echitabilă. Însă, în conformitate cu Constituția RM, urmează a fi realizat echilibrul

celor trei ramuri ale puterii în stat, necesar pentru funcționalitatea stabilă a statului bazat pe sistemul juridic durabil și protecția drepturilor și libertăților personalității. Savantul V. Nerseseanț marchează: "Problema cea mai acută și complexă, în acest caz, avînd în vedere experiența națională și calea dificilă actuală spre constituționalism și democrație juridică, se conchide în coordonarea puterii executive puternice cu puterea reprezentativă competentă, împuternicirile căreia să corespundă sensului, ideilor și cerințelor separării puterilor și ale statului de drept" [6, p. 388].

Un alt domeniu important de modificare a influenței statului asupra personalității este consolidarea funcției de securitate a statului pentru membrii săi. În plus, securitatea se subînțelege pe larg, în primul rînd, ca securitate națională, în al doilea rînd, ca securitatea frontierelor și prevenirea invaziei externe din partea structurilor de forță ale altor state, în al treilea rînd, ca securitate internă. Toate tipurile de securitate sînt conexe între ele, deoarece realizarea lor se bazează pe forță, pe posibilitatea statului de a crea condiții durabile a situației personalității în țară și peste hotarele ei. Există, după cum știm, o situație complicată a compatrioților noștri în străinătate. Actualmente, statul nu își exercită pe deplin politica protectoare față de cetățenii săi aflați peste hotarele Republicii Moldova.

O altă direcție este eliminarea dispoziției de dependență față de stat, din contul realizării funcției lui sociale. Această funcție nu poate fi redusă la înfăptuirea politicii dependenței nejustificate și uniformizării persoanelor, cu contribuții diverse în dezvoltarea societății. Statul este obligat să ofere un minim de bunuri pentru viața oamenilor care sînt în imposibilitate de a se asigura personal, de exemplu, cei cu dizabilități. Funcția de privilegii a statului nu poate fi înlo-

cuită cu funcția de a oferi o egalitate de șanse pentru autorealizarea indivizilor.

4. **Schimbarea caracterului influenței persoanei asupra statului** în mod evident provoacă necesitatea activizării acesteia. Autoschimbarea personalității ar putea duce la un nou stil de viață legală. Cu ajutorul aspectului subiectiv de activizare, personalitatea poate schimba influența sa obiectivă asupra statului. Yu Habermas scrie: "Statul democratic de drept devine un proiect, dar în același timp un rezultat și un catalizator de accelerare a raționalizării vieții poporului, care iese dincolo de sfera politică. Singurul conținut al proiectului este instituționalizarea mijloacelor de formare rațională colectivă a voinței, ce sînt în treptată îmbunătățire, care nu ar putea provoca nici o daună obiectivelor concrete ale participanților la proces" [7, p. 52-53].

Importantă se prezintă ideea îmbunătățirii treptate a instituționalizării metodelor rezonabile de formare colectivă a voinței. Cred că urmează a fi creat un mecanism de transformare a drepturilor și libertăților personalității în forme de grup colective, iar apoi și în forme publice. Actualmente, sistemul existent de reprezentare pînă cînd este inefficient. Sistemul monopartid a fost înlocuit cu un sistem multipartid, dar aceasta nu înseamnă triumful democrației pluraliste în Republica Moldova. Transmiterea drepturilor și libertăților fundamentale de la cetățeni în calitate de alegători nu are modalitate inversă de restituire a acestor drepturi. O oarecare imitare reprezintă alegerile ordinare de diferite niveluri ale puterii reprezentative – a deputaților, deoarece constatarea caracterului adecvat al opiniei comune și al persoanelor reale, care sînt alese în legislativ, e greu de considerat oportună. Alegerile, din păcate, se transformă în promovarea legitimă a candidatu-

rilor concrete în funcție. Acolo de asemenea există competitivitate, dar ea se află în afara procesului electoral, ca o competiție liberă a pretendenților.

Funcționarii de diferite niveluri, grupurile de clan, financiar-oligarhice, împart sferele de influență pînă la data desfășurării alegerilor, iar în cazul în care concurează între ele, utilizează lupta cu materiale compromițătoare, discreditarea reciprocă, iar pentru opinia electoratului rămîne puțin loc. Faptul participării la alegeri a unui candidat presupune existența unor investiții financiare majore în aceste proiecte politice personale, pe care nu toți le pot realiza.

Censul latent patrimonial, financiar, oficial deja există, ca o condiție de participare la alegeri. Persoana care nu dispune de cens poate participa la alegeri pe lista partidelor politice, iar pentru aceasta trebuie să fie satisfăcute cerințele acestor structuri. Deși, probabil, aceasta este un gen de legitate — rigiditatea trecerii în organele puterii reprezentative, care se regăsește și în alte țări.

5. Societatea civilă și piața ca elemente de echilibrare a relațiilor dintre individ și stat. A vorbi despre o societate civilă dezvoltată în Moldova pînă cînd este prematur. Dacă ea ar exista, nu ar fi avut loc încălcările masive ale drepturilor și libertăților personalității și nu ar fi fost nevoie de o politică adecvată în acest domeniu. În literatura de specialitate se evidențiază nivelurile sau “etajele” societății civile:

- „1) relații familiale și informale;
- 2) viața economică, relațiile de schimb ale pieței;
- 3) viața publică și cea politică (partidele, mișcările, sindicatele, organele de autogovernare publică).

Al treilea etaj, superior, este de un interes deosebit, deoarece este tranzitoriu de la societate la stat” [10, p. 17].

Stăvilirea presiunii statului asupra persoanei nu se reușește din

cauză caracterului multivectorial al societății civile. El este lipsit de surse unice, care inițiază reținerea influenței statului asupra persoanei, căci obiectivele populației sociodiferențiate sînt destul de diferite. Din această cauză, nu există fundamente economice ale programului unificat de formare și de dezvoltare a societății civile.

Pluralismul formelor de proprietate în Moldova are o interpretare specifică: businessul mare, antreprenori de nivel mijlociu sau mic, specialiști care mediază funcționarea circulației capitalului. Mai există și o altă categorie, care nu se referă la business – cei care de fapt nu și-au schimbat situația lor materială. Domeniul intereselor neproprietarilor nu este legat de funcționarea determinantelor economice ale proceselor social-politice. Ei nu au motive pentru o autoactivizare în domeniul economiei, de aceea aceste categorii de populație, deseori neavînd nicio atribuție cu administrarea, nu pot fi purtători sociali ai transformării societății civile, dar, subliniem în mod special, anume din punctul de vedere al antreprenoriatului, ca o sursă civilizată de îmbunătățire a pieței. Cu toate acestea, categoriile vizate sînt interesate de societatea civilă, ca o condiție a existenței lor sociale.

Businessul mare are interesele sale, inclusiv în problemele lobbyismului unor sau altor decizii, ce le permite realizarea intereselor de clan. Businessul mic și cel mijlociu se află într-o situație mai dificilă: pe de o parte, giganzii businessului, iar pe de altă parte, funcționarii care doresc să-și vadă interesul lor propriu în orice afacere care depinde de ei. Cu alte cuvinte, lipsește integrarea socioeconomică, ca o stare caracteristică de formare a unei societăți civile dezvoltate. Societatea civilă este un bun comun, în care interesele private se acumulează și se sintetizează în interese generale, dar în principiu adecvat private. Pentru integrarea

intereselor este necesară utilizarea potențialului de autoadministrare a societății.

Administrația locală este, de fapt, o parte a sistemului general al administrației publice. Administrația locală exercită funcții, în primul rînd, administrativ-gospodărești, cu caracter soluționabil pentru dezvoltarea unui anumit teritoriu, subordonîndu-se principiilor generale de influență statală, în esență – puterii ierarhic superioare. Aceste organe nu-și exercită funcția de identificare și de consolidare a intereselor publice.

Altceva este administrarea formațiunilor autoinițiate cu forțe proprii. Autogovernarea nu poate fi autonomă, ca structură închisă, deoarece servește interesele unui cerc de persoane nedeterminat, neatașat acestei structuri. Esența institutului de autogovernare constă în inițiativa poporului, integrarea ei, formarea punctelor de sprijin al conștiinței civice și acțiunii active. Anume activiștii organelor de autogovernare apar ca adevărați tutori ai intereselor poporului în cazul în care efectuează activitate reală, și nu virtuală. Virtualitatea poate consta în imitarea necesității realizării unor sau altor decizii. Dar aceasta nu este esența structurilor autogovernării. Semnificața creativă constă în altceva – în formarea atitudinii respectuoase față de persoană, în respectarea demnității ei, a normelor și a regulilor elementare, acceptate în rîdul persoanelor decente și care se respectă. În spatele acestor cuvinte elevate stă viața reală, cu problemele sale zilnice.

Concluzii. Căutarea unei vieți autonome pentru poporul moldovenesc este una dintre variantele evitării neadevărului, a presiunii statului. Cu toate acestea, *în opinia noastră*, o astfel de căutare poate duce la o independență fără sens. În cazul în care o posedă o persoană fără putere, această independență nu afectează relațiile de importanță și influență generală. În cazul

în care omul puterii se bazează pe independența găunoasă în sine, atunci o așa situație se extrapolează pe un complex semnificativ de relații de dominare-subordonare și, prin urmare, este foarte periculosă. Iată de ce, neignorând importanța calităților personale morale în portretul psihologic al conducătorilor, urmează crearea construcțiilor politico-juridice obiective de constrângere, sau cel puțin atenuarea manifestărilor independenței găunoase față de cea dirijată.

Astfel, caracterul dominant al statului asupra persoanei trebuie să fie schimbat. De la influența total-punitivă urmează trecerea la influența comunicativă, de coordonare, de creare a condițiilor de dezvoltare potențială similară a persoanei, la protejarea siguranței ei în baza legii, și nu din voința altor purtători ai împunătorilor de stat.

Referințe bibliografice

1. Boboș Gh. Teoria generală a statului și dreptului. București, 1993.
2. Costache Gheorghe. Omul și cetățeanul în statul de drept. În: *Legea și viața*, 2003, nr. 4.
3. Giorgio del Vecchio. Lecții de filozofie juridică. București: „Europa Nova”, 1994.
4. Лукашук ИИ. Глобализация, государство, право, XXI век. М., 2000.
5. Матузов Н.И. Актуальные проблемы теории права. Саратов, 2003.
6. Нерсесянц В.С. Философия права. М.: Норма-Инфра, 2004.
7. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. М.: АО «КАМИ»; Издат. центр «Academia», 1995.
8. Чичерин Б. Курс государственной науки. Ч. 3. Политика. Москва, 1898.
9. Чичерин Б. Курс государственной науки. Ч. 1. Политика. Москва, 1898.
10. Шевченко М.Д (рук. авт. коллектива) и др. Угрошение Левиафана: право, государство и гражданское общество в современной России. Москва: ООО „Издат. центр науч. и учеб. программ”, 2000.

CONSIDERAȚIUNI PRIVIND NATURA JURIDICĂ A CONTRACTULUI DE ACHIZIȚIE PUBLICĂ

Alina CODREANU,

doctorandă ULIM, lector universitar ASEM

SUMMARY

The legal nature of the public procurement contract determines the correct rules of its conclusion, realization and producing the corresponding effects. The importance of this study resides in the fact that it should be a clear distinction between the administrative and the civil contracts. Thus, the contracts of public administration have certain special characteristics, which are required by the public interest, underlying the conclusion and execution of their foundation and are considered public contracts.

Keywords: public procurement contract, legal nature, administrative contract, civil contract

REZUMAT

Natura juridică a contractului de achiziție publică determină regulile corecte de încheiere a acestuia, de realizare și de producere a efectelor corespunzătoare. Importanța studiului respectiv reiese din faptul că trebuie să existe o delimitare clară între contractele administrative și cele civile cu precădere. Astfel, contractele încheiate de administrația publică au anumite caracteristici speciale, impuse de interesul public, care stă la baza fundamentului încheierii și executării acestora, fiind considerate contracte publice.

Cuvinte-cheie: contract de achiziție publică, natură juridică, contract administrativ, contract civil

Introducere. Contractul de achiziții publice reprezintă, conform legislației R. Moldova din domeniul achizițiilor publice, un contract cu titlu oneros, încheiat în scris între unul sau mai mulți operatori economici și una sau mai multe autorități contractante, care are ca obiect procurarea de bunuri, executarea de lucrări sau prestarea de servicii [1, art. 1]. Teoria privind natura juridică a contractului de achiziție publică denotă două poziții, contractul fiind unul administrativ și respectivul contract fiind unul de drept privat.

Actualitatea studierii temei date se desprinde din faptul că natura juridică a unui contract determină regulile corecte de încheiere a acestuia, de realizare și de producere a efectelor corespunzătoare. Importanța studierii acestui subiect reiese din faptul că trebuie să existe o delimitare clară între contractele administrative și cele civile cu precădere.

Scopul studiului constă în identificarea acelor particularități care clasifică contractul de achiziție publică în categoria contractelor administrative, prin prisma descrierii naturii juridice a acestuia.

Rezultate obținute și discuții. Analizând mai multe opinii ale doctrinarilor, observăm că cei mai mulți susțin că, din punct de vedere al naturii juridice, *contractul de achiziție publică* este un contract administrativ, și nu un contract de drept privat. De exemplu, V. Vedinaș [3, p.118] consemnează că contractul administrativ este acel „acord de voință, dintre o autoritate publică, aflată pe o poziție de superioritate juridică, pe de-o parte, și alte subiecte de drept public, pe de altă parte (persoane fizice, persoane juridice sau alte organe ale statului subordonate celorlalte părți), prin care se urmărește satisfacerea unui interes general, prin prestarea unui serviciu public, efectuarea unei lucrări publi-

ce sau punerea în valoare a unui bun public, supus unui regim de putere publică”. Autorul francez al teoriei contractelor administrative, G. Jèze, a oferit următoarea definiție [3, p. 117]: „contractele încheiate de administrație pentru a asigura funcționarea unui serviciu public și care este supus, din punct de vedere al regulilor particulare, altor reguli decât cele care guvernează raporturile dintre particulari”.

Astfel, analizând particularitățile contractelor reglementate de dreptul privat, concomitent cu cele reglementate de dreptul public, putem sublinia câteva aspecte importante, și anume trăsăturile caracteristice ale contractului de achiziție publică:

- Contractul de achiziție publică reprezintă o specie a contractului administrativ, ce comportă aspecte specifice.

- Clauzele contractuale obligatorii reprezintă o expresie a puterii autorității publice și au rol de protecție a interesului general. Caracterul obligatoriu este relevant doar în măsura în care clauzele în speță își păstrează această destinație.

- În contextul procedurilor de atribuire, clauzele obligatorii trebuie să asigure respectarea principiilor achizițiilor publice.

- Părțile contractului administrativ nu se află pe poziție de egalitate juridică, particularul fiind subordonat juridic autorității publice.

- Încheierea, executarea și încetarea contractului administrativ sînt subordonate principiului priorității interesului public față de interesul privat.

- Contractul administrativ cuprinde clauze derogatorii de dreptul comun, cunoscute drept *clauze exorbitante*, imperative prin puterea legii, care nu pot face obiectul niciunei negocieri.

- Litigiile care au ca obiect contractele administrative sînt de

competența instanțelor de contencios administrativ [4].

- Autoritățile contractante sînt obligate să răspundă cererilor de clarificare/negociere/modificare a clauzelor contractuale.

- Clauzele contractuale pot fi clarificate sau negociate de către părți, precum și contestate atunci cînd acestea sînt considerate ilegale sau abuzive în raport cu principiile ce stau la baza sistemului achizițiilor publice.

În același context menționăm că, înainte de a investiga posibilitatea negocierii clauzelor contractuale ale unui contract de achiziție publică, trebuie analizat pe scurt caracterul juridic al clauzelor obligatorii pe care autoritatea contractantă este obligată să le menționeze în cadrul documentației de atribuire. Astfel, aceste prevederi au rolul de a fixa cadrul absolut necesar implementării și derulării contractului, așa încît să fie garantată apărarea interesului public asociat implementării/executării proiectului. Clauzele obligatorii pot conține, de asemenea, aspecte care conferă autorității publice atribuții fără echivalent, lipsind reciprocitatea clauzelor contractuale față de co-contractant, ceea ce determină, la o primă vedere, inegalitatea raportului juridic dintre părți (așa-numitele *clauze exorbitante*). Astfel de clauze nu sînt uzuale în raporturile de drept privat, unde principiul precum egalitatea co-contractanților și echilibrul negocierilor prevalează. Avînd un caracter ”derogatoriu” de la dreptul comun, în doctrină s-a arătat că, în ipoteza includerii în contractele civile, clauzele obligatorii din contractele administrative ar fi chiar pasibile de nulitate. Revenind la contractul de achiziție publică, prin încheierea acestuia, părțile – și îndeosebi partenerul privat – admit faptul că aceste clauze urmează să le plaseze, ca poziție contractuală, în afara orbitei

clasice a raportului juridic civil [2, p. 132].

Cert este faptul că contractele încheiate de administrația publică au anumite caracteristici speciale, impuse de interesul public, care stă la baza fundamentului încheierii și executării acestora, fiind considerate contracte publice. Astfel, o consecință directă ar fi aceea a calificării contractului de achiziție publică drept un contract administrativ.

Nu putem omite faptul că o parte a doctrinei susține faptul că, prin încorporarea a două categorii de clauze, respectiv clauze *obligatorii* (reglementare) și clauze contractuale *negociabile*, acest contract administrativ preia atît elemente specifice actului administrativ unilateral, cît și elemente specifice contractului de drept privat, care presupune dialogul și negocierea [5].

Dincolo de dreptul autorității contractante de a fixa clauzele obligatorii specifice unui anumit contract, se poate totuși ridica un semn de întrebare asupra limitelor în care acest drept poate fi exercitat, precum și a posibilităților legal-administrative de a contesta eventualele derapaje. Aceasta deoarece domeniul achizițiilor publice implică o serie de aspecte specifice care se grefează pe caracterul administrativ al contractului. Un astfel de aspect rezultă din principiile care stau la baza atribuirii contractelor de achiziție publică și a întregului sistem, de altfel, principiul a căror încălcare considerăm că nu poate fi justificată de respectarea interesului public. Ne referim aici cu precădere la necesitatea ca autoritatea contractantă să obțină în cadrul fiecărei proceduri de atribuire *valoarea optimă pentru banii cheltuiți (best value for money)*, deziderat ce nu poate fi obținut decât prin atragerea din piață a celor mai bune oferte/ofertanți. În acest sens, este necesar

ca respectarea interesului public să se întrepătrundă cu asigurarea unui grad relevant de atractivitate comercială a proiectului public.

În practica procedurilor de atribuire însă, prerogativele menționate mai sus pot duce (și deseori duc) la introducerea, de către autoritatea contractantă, a unor clauze contractuale inadecvate/abuzive, ce exced prerogativele conferite prin natura autorității publice, clauze ce nu sînt de natură a conduce la asigurarea cadrului imperativ avut în vedere de legiuitor, ci, mai mult, au potențialul de a elimina din competiție actori economici care pot asigura acea valoare optimă în schimbul fondurilor publice cheltuite, ducînd astfel la încălcarea principiului eficienței. În acest context, se pune întrebarea în ce măsură poate fi pusă în discuție de către potențialii ofertanți oportunitatea introducerii unor astfel de clauze de către autoritate. Desigur, interpretarea de către ofertant a caracterului abuziv/inadecvat al clauzelor obligatorii este, cel puțin în primă instanță, tot una de natură subiectivă, motiv pentru care un posibil conflict, în această materie, va trebui dedus cu necesitate autorităților cu rol administrativ-jurisdicțional.

Concluzii. Reieșind din cele expuse, putem afirma că dacă principiul primatului interesului public este unul indiscutabil suveran, nu putem extinde însă la modul absolut acest concept, atunci cînd analizăm activitatea și deciziile unei autorități publice care joacă rol de autoritate contractantă. Actuala legislație din Republica Moldova în domeniul achizițiilor publice, avînd ca principal act normativ Legea RM privind achizițiile publice, nr. 96 din 13.04.2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 107-111 din 27.07.2007. Se abrogă din 01.05.2016 prin Legea RM nr. 131 din 03.07.15, MO nr. 197-205 din 31.07.2015,

art. 402) a încercat să transpună noile prevederi ale Directivei UE în materie [1].

Este de subliniat că noua lege a achizițiilor publice va tinde să asigure armonizarea deplină cu acquis-ul comunitar, aceasta prin prisma perspectivei de accelerare a proceselor de integrare europeană a statului nostru.

Totodată, menționăm că, în ceea ce privește legislația europeană, achiziționarea bunurilor și serviciilor și atribuirea unor contracte de lucrări de către o autoritate publică – fie că este vorba de o administrație națională, o administrație locală sau de organisme subordonate – constituie contracte publice. În acest sens, putem desprinde că, de-a lungul anilor, Uniunea Europeană a introdus dispoziții legislative care modernizează și facilitează procesul de atribuire a contractelor. UE a îmbunătățit transparența, echitatea și interoperabilitatea în acest domeniu prin intermediul mai multor instrumente, cum ar fi baza de date TED (Tenders Electronic Daily), sistemul unic de clasificare (materializat prin *Vocabularul comun privind achizițiile publice*) și sistemul de informare privind achizițiile publice (SIMAP).

Astfel, analizînd caracteristicile determinante ale contractului de achiziție publică, din perspectiva naturii sale juridice, menționăm că acesta este un contract administrativ, și nu un contract de drept privat. Interesul public și autoritatea publică joacă un rol extrem de important în buna realizare a acestui tip de contracte.

Referințe bibliografice

1. Legea RM privind achizițiile publice, nr. 96 din 13.04.2007, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 107-111 din 27.07.2007.

2. L. Richer. Droit des contrats administratifs. In: LGDJ, 1992, p. 80.

3. V. Vedinaș. Drept administrativ. București: Editura Universul Juridic, 2007, p. 118.

4. L. George Pavel. Observații cu privire la natura juridică a contractului de achiziție publică, 1 iulie 2011 (www.JURIDICE.ro).

5. V. Iancu, M. Petcu. Posibilități de negociere a contractului de achiziție publică, 3 martie 2015 (www.JURIDICE.ro).

ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND FENOMENUL SEPARATISMULUI

Evgheni CARA,
doctorand, ULIM

SUMMARY

In the present article is taken a new attempting to give a scientific explanation of the contemporary phenomenon of the separatism in the light of its latest manifestations in different geographical areas of the globe. The author analyzes contemporary issues of secession and self-determination and the international agreements in this regard. There weren't overlooked the secession movements from Moldova and from other countries, in the context of the globalization.

Keywords: separatism; national security; sovereignty; territory; international actors

REZUMAT

În prezentul articol este întreprinsă o nouă tentativă de a da o explicație științifică fenomenului separatismului contemporan în lumina celor mai recente manifestări ale acestuia, în diferite zone geografice ale globului pământesc. Autorul analizează problemele contemporane de secesiune și autodeterminare, precum și acordurile internaționale în acest sens. Nu au fost trecute cu vederea mișcărilor de secesiune din Republica Moldova, dar și din alte țări ale lumii, în contextul procesului de globalizare.

Cuvinte-cheie: separatism, securitate națională, suveranitate, teritoriu, actori internaționali

Introducere. Separatismul ca fenomen social-politic are o istorie veche. Tendința de separare de la un întreg frământă cugetul uman și elitele politice începând cu formarea primelor organizări statale, când oamenii sau anumite grupuri de oameni din variate motive au început să manifeste dorința de a se separa de la o comunitate mai mare, până în zilele noastre, când focarele de separatism atentează la securitatea și integritatea teritorială a mai multor state de pe mapamond.

Prin *separatism* sau *secesiune* se înțelege intenția unor locuitori ai unui teritoriu de a se separa, de a se desprinde de la un mare grup etnic, social, religios, sau de la statul cărui aparține; totodată, poate fi definită și ca mișcare, curent care susține separarea politică, autonomia față de un stat unitar [2, p. 3]. Astăzi, tendințele de separatism sînt prezente practic în întreaga lume. Luînd în considerație noul focar în acest sens din Ucraina, putem afirma că dinamica acestui fenomen periculos este în creștere.

Metode aplicate și materiale utilizate. În cercetare au fost folosite metodele: observației, analizei, sintezei. În calitate de suport doctrinar au servit studiile realizate de către cercetătorii autohtoni și cei de peste hotare.

Rezultate obținute și discuții.

Fenomenul separatismului, ca și orice altă provocare la adresa securității omenirii, se clasifică în mai multe tipuri, și anume:

- *Separatismul teritorial*, care este o formă a separatismului foarte răspîndită în zilele noastre. După cum cunoaștem din surse istorice, hotarele statelor deseori au fost revizuite. În trecut, hotarele se delimitau în măsura capacității statului de a le proteja de invazia străinilor [1, p. 180]. Respectiv, teritoriul care ieșea de sub controlul efectiv al unui stat era ocupat de un stat mai puternic. Odată cu perfecționarea mijloacelor de apărare a apărut și necesitatea stabilirii unor reguli scrise privind delimitarea hotarelor. Astăzi, când hotarele statelor se bucură de protecția normelor de drept atît interne, cît și internaționale, revizuirea lor poate avea loc doar în baza unui acord dintre părți.

Totodată, este important de remarcat faptul că acest fenomen este deseori mușamalizat de către adepții săi prin principiul autodeterminării, fapt care generează necesitatea iminentă de a aduce o claritate în acest sens. Conform lui Hurst Hannum de la Școala de Drept și Diplomatie Fletcher, autodeterminarea în anii '60 era pur și simplu un alt termen pentru decolonizare [9, p. 20].

Totuși, chiar și la această etapă „autodeterminarea nu permite se-

cesiunea; prin autodeterminare se presupunea integritatea teritorială a statelor deja existente și a majorității teritoriilor coloniale”. Așadar, după cum explica Hannum, în 1996, la o masă rotundă organizată de Institutul Păcii al SUA și Aparatul de Planificare a Politicilor al Departamentului de Stat, ideea autodeterminării la acea perioadă nu era că toate popoarele au dreptul la autodeterminare, ci că toate coloniile aveau dreptul să fie independente [6, p. 28].

În materia dreptului internațional, autodeterminarea este definită ca „dreptul grupurilor naționale consistente (popoarelor) de „a-și alege propriul sistem politic, de a-și urma propria dezvoltare economică, socială și culturală în cadrul unui stat existent”. Această concepție face autodeterminarea strîns conexă de respectarea drepturilor minorităților în cadrul unui stat, cu atît mai mult validitatea principiului autodeterminării în contextul dreptului internațional a fost confirmată prin Opinia Consultativă a Curții Internaționale de Justiție privind Sahara de Vest [4, p. 13].

Anume aceasta s-a întîmplat și în vestitul caz al *Insulelor Aaland* din perioada interbelică. În sec. al XVII-lea, Insulele Aaland administrativ făceau parte din Finlanda, care, la rîndul său, făcea parte din

Regatul Suediei. În sec. al XIX-lea, Suedia a cedat Finlanda, inclusiv insulele sale, Rusiei. În 1917, Finlanda și-a declarat independența față de Rusia în timpul Revoluției ruse. Către acest moment, insularii din arhipelagul Aaland, care erau în majoritate suedezi, au revendicat reuniunea cu Suedia.

În urma înaintării cazului dat în fața Ligii Națiunilor de către Finlanda și Suedia, Comisia de juriști care a examinat acest caz a constatat că secesiunea este aplicabilă doar în cele mai extreme cazuri, când un stat violează brutal sau nu manifestă dorința de a apăra demnitatea umană și cele mai elementare drepturi ale omului. Însă, în astfel de cazuri, presupunerea unei revendicări legale de autodeterminare pare a fi justificată doar în situația în care un popor e conștient de propria identitate și stabilit pe un teritoriu comun ca atare și dacă nu există remedii efective în dreptul național sau internațional pentru a ajusta situația [10, p. 364-367].

După cum este menționat în Raportul Avocaților din orașul New York [6], problemele de autodeterminare și secesiune se află de regulă în domeniul dreptului intern, însă dacă astfel de încercări de secesiune pun în pericol pacea și securitatea sistemului internațional, Consiliul de Securitate al ONU o va declara ilegală, ca și în cazul încercării de secesiune a provinciei Katanga de la Congo [5, p. 41].

Așadar, practica internațională a evaluat în așa fel încât autodeterminarea nu permite re-trasarea frontierelor. Inamovibilitatea frontierelor este un principiu general al dreptului internațional și în sprijinul acestuia vin mai multe norme internaționale, precum Actul Final de la Helsinki; Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor, din 1978; Convenția de la Viena cu privire la Succesiunea Statelor în vederea Tratatelor din 1969; Actul de Constituire al Uniunii Africane.

Un exemplu relevant de reven-

dicare a secesiunii este chestiunea Quebecului, asupra căreia s-a pronunțat Curtea Supremă a Canadei. În procesul de evaluare a întrebării dacă Quebecul se poate separa, curtea canadiană a constatat că „sursele recunoscute ale dreptului internațional stabilesc că dreptul unui popor la autodeterminare este în mod normal satisfăcut prin autodeterminarea internă – satisfacerea de către un popor a dezvoltării sale politice, economice, culturale în cadrul unui stat existent. Dreptul la autodeterminarea externă (care în acest caz ea forma revendicării dreptului la secesiune unilaterală) apare doar în cele mai extreme cazuri și, chiar și atunci, în circumstanțe definite minuțios” [9, par. 123].

În opinia generalizată a specialiștilor în materia dreptului internațional, în procesul de revendicare a dreptului la secesiune secesiuniștii trebuie să dovedească că:

- 1) secesiuniștii sînt „un popor”;
- 2) statul din care actualmente fac parte le încalcă brutal drepturile;
- 3) nu există soluții de alternativă, atît în dreptul intern, cît și în cel extern, de rezolvare a conflictului.

- **Separatismul politic** – este o mișcare politică ce urmărește să despartă o regiune, o provincie sau un stat de țara sau de un ansamblul mai vast căruia aceasta aparține, acționînd în special prin mijloace pașnice sau violente; uneori este posibilă folosirea concomitentă a metodelor nominalizate. Transpunerea în practică a acestei dorințe sau așteptări înseamnă mai mult decît obținerea ei, pe o cale sau alta, și anume, ruperea totală de statul căruia aparține și recunoașterea noii entități statale de către comunitatea internațională ca avînd statut de stat suveran, independent și autonom. Aceste vaste obiective deseori se traduc în viață doar prin constituirea unor structuri paramilitare. Acestea iau forma „unei armate de eliberare”, așa cum s-a întîmplat în Kosovo, Transnistria (Republica Moldova), Osetia de Sud (Georgia), sau a unei „aripi

militare”, cum a fost cazul cu Armata Republicană Irlandeză (IRA), ori cum este cazul organizației ETA (Spania), care întrebunțează mijloace violente, de tipul atentatelor cu bombă, pentru a-și atinge scopul stabilit prin programul său politic.

Tendențele separatismului politic, ca și cele ale altor forme de separatism, sînt în criză de timp – dacă de la începerea primelor mișcări separatiste și pînă la îndeplinirea obiectivelor sale finale s-a scurs prea mult timp, ele trec în faza înghețată. Drept exemple de astfel de evenimente ne pot servi mișcările separatiste de după anii ‘90, care au trecut în faza înghețată, din Republica Moldova (așa-numita Republică Moldovenească Nistreenă), Georgia (Osetia de Sud, Abhazia), Azerbaidjan (Nagornîi-Karabah) [10, p. 65].

- **Separatismul etnic**. Diferențele etnice reprezintă, la ora actuală, amenințarea majoră la adresa păcii și securității. Obiectivul unora dintre ele este separarea de statele respective și crearea unor ținuturi autonome sau chiar a unor state noi. Etniile se confruntă deci, în primul rînd, cu statele naționale și, din acest punct de vedere, aceste tipuri de conflicte sînt asimetrice.

Se pare însă că avantajele nu sînt de partea statelor naționale, ci de partea etniilor. Și aceasta, pe de o parte, pentru că o astfel de tendință favorizează într-un fel procesul de mondializare; pe de altă parte, pentru că problema separatismului etnic nu se pune acut în zona marilor puteri și în statele supertehnologizate, cu un nivel de viață foarte ridicat, ci în țările sărace.

Expresia “purificare etnică” deseori a servit drept un mijloc de alimentare a separatismului etnic. În viziunea separatiștilor etnici, cadrul purificării etnice este statul național care încearcă să-și omogenizeze populația [8] în jurul unui model de limbă și cultură, totodată încălcîndu-le drepturile reprezentanților altor etnii, care la fel fac parte din acest stat.

Separatiștii etnici consideră că justificările satului național constau din argumente exacte precum grupurile respective se revoltă, fac jocurile unui stat dușman, doresc secesiunea, demografic sînt cotropitoare. Pe cînd statul național, la rîndul său, își justifică acțiunile prin necesitatea asigurării securității satului.

În contextul celor expuse, nu poate fi trecut cu vederea nici separatismul din Republica Moldova, care a fost moștenit odată cu destrămarea imperiului sovietic și, la fel ca și alte focare separatiste, s-a soldat cu un conflict armat. Enclava din stînga Nistrului nu se bucură nici pînă în prezent de un control efectiv din partea autorităților de la Chișinău. Liderii de la Tiraspol în repetate rînduri fac referire la dreptul fundamental al popoarelor la autodeterminare, însă tendințele de separare de la un stat deja existent și formarea unui stat aparte nu pot fi calificate decît niște tendințe secesioniste nejustificate. Urmărind revendicările Tiraspolului, care optează în favoarea „unui divorț civilizat” de Chișinău și crearea unui stat independent, apare o firească întrebare: sînt oare justificate pretențiile liderilor secesioniști din estul țării în vederea determinării acestui teritoriu și creării unui stat independent?

În continuare vom analiza aceste revendicări din punctul de vedere al practicii internaționale. După cum am menționat anterior, dreptul la secesiune este un drept excepțional, care poate fi revendicat doar în prezența următoarelor circumstanțe:

1. *Secesiuniștii trebuie să fie un „popor”*. Termenul de „popor” a fost utilizat în general în practica statală recentă pentru a descrie un grup etnic sau o „națiune” în sensul clasic, etnografic al cuvîntului. Există însă și cei – printre care și conducerea de la Tiraspol – care sugerează că termenul ar trebui să însemne altceva, posibil un grup cu scopuri și norme comune. În pofida acestui fapt, putem afirma că locuitorii regiunii transnistrene nu for-

mează „un popor” în sens etnic, fapt care poate fi demonstrat prin datele ultimului recensămînt din regiune, care a avut loc în anul 1992 și a arătat că în Transnistria locuiesc peste 40% de moldoveni, 28% de ucraineni și doar 25% de ruși [2, p. 4].

2. *Încălcarea brutală a drepturilor omului*. Argumentul Tiraspolului în vederea separării de Moldova pe motiv că locuitorilor din regiune li se încalcă drepturile nu este justificat. Autoritățile moldovenești oferă un șir de înlesniri pentru locuitorii din stînga Nistrului: abolirea taxei pentru polița de asigurare medicală și a taxelor pentru perfectarea actelor de identitate națională; oferirea unui număr anual de burse de studii în dreapta Nistrului; scutirea agenților economici din regiune de taxe de import și cele ecologice etc. Mai mult decît atît, Republica Moldova depune un efort maxim în vederea implementării Acordului de Asocieră și creare a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (AA/ZLSAC) în stînga Nistrului, care este unul crucial pentru „economia” regiunii. În detrimentul efortului depus de Chișinău în atragerea Transnistriei într-un mediu legal, aceasta din urmă nu ezită să tensioneze situația prin acțiunile sale provocatoare și pe alocuri chiar distructive. În continuare, vin cu cîteva exemple în acest sens, care totodată sînt incluse și pe agenda de negocieri dintre Chișinău și Tiraspol.

• *Încălcarea dreptului fundamental la libera circulație* – crearea în mod unilateral a punctelor de control de-a lungul liniei administrative, inclusiv prin introducerea pentru locuitorii din dreapta Nistrului a „cartelelor migraționale” (anterior – cu perceperea unei taxe) pentru a putea intra în regiunea transnistreană.

• *Încălcarea dreptului la învățămînt* – crearea impedimentelor în desfășurarea bunei activități a celor 8 școli cu predarea în grafie latină, situate în regiunea transnistreană (confiscarea salariilor angajaților, ștampilelor, aplicarea unor taxe

discriminatorii pentru întreținerea blocurilor de studii etc.). Un exemplu relevant în acest sens este cauza *Cătan și alții contra Moldovei și Rusiei* [15]. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a condamnat acțiunile regimului de la Tiraspol, care a interzis alfabetul latin în școlile din regiunea transnistreană și au evacuat forțat copiii și profesorii din sediile instituțiilor în cauză.

• *Încălcarea dreptului la muncă* – persecutarea angajaților din regiune subordonați structurilor constituționale de la Chișinău (reținerea profesorilor, polițiștilor, colaboratorilor penitenciarilor etc., cu aplicarea unor tarife discriminatorii pentru aceștia și chiar izgonirea din regiune).

• *Încălcarea dreptului la proprietate* – deposedarea producătorilor agricoli de terenurile amplasate după traseul „Rîbnița – Tiraspol”, r-nul Dubăsari, care le aparțin cu drept de proprietate, pe motiv că așa-numita legislație transnistreană nu prevede dreptul de proprietate asupra terenurilor agricole.

3. *Secesiunea este unicul mijloc și nu există alte remedii efective în dreptul național sau internațional pentru a ajusta situația* – acesta este un alt argument ferm în detrimentul revendicărilor secesioniste ale regimului de la Tiraspol, care resping orice altă modalitate de soluționare a conflictului decît recunoașterea independenței sale și separarea teritorială de Republica Moldova.

Este evident faptul că argumentele regimului de la Tiraspol în vederea separării de Republica Moldova și recunoașterii independenței sale nu sînt întemeiate, fapt care a motivat respingerea oficială a acestei revindecări de către Curtea Internațională de Justiție în anul 2010 [2, p. 3].

Separatismul influențează foarte negativ dezvoltarea unui stat, pentru că este unul dintre principalele surse de limitare a suveranității și produce un efect negativ atît în limitele teritorialității sale, cît și în afară. Prin

urmare, acțiunile separatiste au un impact semnificativ asupra proceselor ce determină existența și activitatea statului. Ele ating practic toate domeniile de activitate a unui stat și se manifestă prin următoarele:

- separatismul izolează o regiune din teritoriul statului, afectând suveranitatea lui, impunând frontiere interne și lipsind, de obicei, statul de control efectiv asupra regiunii în cauză;

- separatismul exclude un număr de cetățeni din populația supusă jurisdicției statului, fapt care se răsfrânge negativ asupra tuturor sferelor de activitate;

- separatiștii pretind la dreptul de a reprezenta populația regiunii separatiste, punând la îndoială legalitatea și legitimitatea organelor reprezentative existente;

- separatiștii pretind la legalizarea și legitimarea puterii instituite de ei, atribuindu-i drepturile exclusive ale statului și excluzând din competențele puterii constituționale administrația regiunii separatiste prin: instituirea organelor anticonstituționale și subminarea caracterului obligatoriu al legilor statului, limitarea libertății puterii constituționale în luarea deciziilor și extinderea lor asupra regiunii separatiste, constituirea organelor de control și de constrângere ilegale, respingând astfel dreptul exclusiv al statului de a aplica forța, inclusiv cea fizică, și subminând capacitatea statului de a garanta securitatea locuitorilor săi [9, p. 24].

În contextul celor enumerate, înțelegem că separatismul nu poate fi tolerat de către comunitatea internațională atât din motivul că are un efect extrem de negativ asupra mediului intern și celui extern ale statului, cât și datorită faptului că orice „precedent” în acest sens are o mare importanță în practica mondială de soluționare a problemelor secesioniste.

Istoria mondială a demonstrat că susținerea, prin diferite mijloace, a separatismului într-o regiune oa-

recare este extrem de periculoasă, pentru că poate să aibă în continuare efectul bumerangului asupra însuși susținătorului său.

Consecințele distrugătoare ale separatismului din întreaga lume au impulsionat crearea unei poziții mondiale consolidate împotriva acestui flagel antisocial. Urmărind mediile separatiste din diverse colțuri ale lumii, putem afirma cu certitudine că acest fenomen poate lua naștere din diverse motive, cum ar fi cele religioase, etnice, culturale, economice, dar în toate cazurile acest fenomen s-a manifestat drept unul violent.

După cum susține cercetătorul autohton Valeriu Cușnir în articolul său *Terorismul și separatismul: fenomene de pericolozitate sporită pentru societatea contemporană*, fenomenul separatismului este indispensabil celui de terorism [2, p. 4], pentru că deseori separatismul se manifestă anume prin acte de terorism.

Drept exemplu în acest sens ne poate servi Republica Populară Chineză, care de-a lungul secolelor luptă împotriva dezbinării sale teritoriale. Fiind compusă din 22 de provincii, cinci regiuni autonome, patru municipii de subordonare centrală și două regiuni administrative speciale [14], la fel ca și multe alte state este afectată de unul dintre cele mai răspândite fenomene de pe mapamond – fenomenul separatismului. Sistemul său politic unipartid [16] în repetate rânduri a încercat să creeze un mecanism flexibil de autogestionare pentru provinciile sale, în care locuiesc în jur de 60 de grupuri etnice, aflându-se mereu în zona de turbulență a mișcărilor secesioniste.

Beijingul, pe parcursul mai multor decenii, luptă cu mișcările secesioniste din provincia sa Xinjiang, unde secesioniștii uyghuri (musulmani de origine turcă) au zguduit întreaga lume prin acte de terorism, printre atacurile cele mai violente fiind incidentul din sud-vestul Chinei, la o stație de tren din localitatea

Kunming, unde atacatorii separatiști au înjunghiat cu cuțitul câteva zeci de persoane. În timpul masacrului, 34 de persoane, dintre care 3 teroriști, au decedat.

Valul de atacuri violente ale unor separatiști din regiune întru independența provinciei chineze Xinjiang a transformat menținerea securității naționale și a stabilității sociale chineze în obiectivele de bază ale conducerii statului. Pentru atingerea acestor obiective, în legislația chineză s-au efectuat mai multe modificări care pentru prima dată au adus o claritate în prevenirea și combaterea infracțiunilor de separatism și terorism.

Rezultatul nu s-a lăsat așteptat: 712 condamnări în anul 2014 pentru infracțiuni de separatism, terorism și cele conexe lor, printre care și multe cazuri de rezonanță, de exemplu: condamnarea la închisoare pe viață, cu aplicarea confiscării averii, pentru infracțiunea de separatism a savantului uyghur Ilham Tohti, incriminându-i-se instigarea discipolilor săi la o rezistență violentă împotriva guvernului chinez în vederea răsturnării lui. Totodată, șapte dintre discipolii săi au fost găsiți vinovați de crearea unui site cu conotație separatistă, fiind condamnați la privațiune de libertate între trei și opt ani [15].

Judecarea celor din urmă a stîrmit un val de critici în adresa conducerii de la Beijing, au avut loc chiar și autoincendieri în semn de protest, dar și mai multe tentative de a influența situația actuală din partea unor organizații cu vocație mondială, însă chiar și în urma acestor evenimente autoritățile chineze nu renunță la măsurile de combatere a separatismului violent în regiune.

Nu putem trece cu vederea nici separatismul violent din estul Ucrainei, care, la fel ca și alte focare secesioniste, a lovit pe neașteptate atât în securitatea statului, cât și în cea regională.

Ucraina este un stat independent cu o integritatea teritorială recunos-

cută de toți actorii internaționali, dar care, la fel ca și alte state integre din spațiul post-sovietic, s-a ciocnit cu o puternică mișcare separatistă în estul teritoriului său.

Anexarea Peninsulei ucrainene Crimeea de către Federația Rusă, în primăvara anului 2014, a amplificat mișcările secesioniste în mai multe părți ale țării, izbucnind în scurt timp și în regiunea Donbas. Liderii separatiști au antrenat formațiunile lor paramilitare în procesul de destabilizare multidimensională a Ucrainei. Intimidarea continuă a populației civile, soldată cu pierderea de vieți omenești, a dus la calificarea acestor acțiuni drept acte de terorism.

Autoritățile de la Kiev au fost nevoite să reacționeze prompt la aceste provocări și în rezultat a demarat o operațiune antiterorism în estul țării. Conflictul armat din estul Ucrainei a fost sesizat drept o amenințare la adresa securității mondiale odată cu doborârea de către separatiștii din Donbas a avionului civil Boeing 777, care aparținea Companiei Malaysia Airlines. Această tragedie a luat viața a 295 de persoane.

Confruntările violente dintre separatiști și forțele armate ale Ucrainei continuă pînă în prezent, în pofida mai multor armistiții de pace încheiate între conducerea de la Kiev și liderii din Donbas exclusiv sub egida partenerilor externi.

Actele de terorism îndreptate asupra forțelor de ordine ucrainene, dar și a populației civile, au cauzat moartea a peste 6000 de oameni, fapt ce accentuează caracterul violent al conflictului și pericolul pe care îl prezintă separatismul pentru societatea contemporană.

Buna organizare a formațiunilor paramilitare, precum și dotarea acestora cu armament militar ultramodern nu pot decît să demonstreze că conflictul din Ucraina este alimentat din exterior, fapt care arată că fenomenul separatismului poate servi și drept arma unor forțe terțe. În detrimentul revendicărilor sece-

sioniștilor din Donbas, este de arătat că prezența unor forțe din exterior în procesul de autodeterminare a popoarelor, din punctul de vedere al prevederilor dreptului internațional, sînt absolut inacceptabile și nu vor fi recunoscute de comunitatea internațională.

Astfel, comunitatea internațională nu a ezitat să condamne acțiunile separatiștilor din estul Ucrainei, care sfidează orice reguli de ducere a războiului, făcînd apel la umilirea soldaților ucraineni, intimidarea și neacordarea ajutorului necesar populației civile care nu a reușit să se evacueze din regiune etc. Suportul partenerilor internaționali în conflictul din Ucraina este unul foarte considerabil și perpetuu. În contextul dificultăților cu care se confruntă Kievul, la moment acesta poate fi calificat drept unul viabil.

Separatismul din Ucraina a demonstrat că sfidarea în mod deschis a normelor de drept internațional trebuie tratată cu maximă seriozitate, deoarece atrage după sine consecințe devastatoare nu doar pentru un stat, ci și pentru întreaga ordine mondială. Izbucnirea unui nou conflict armat a atras după sine și revizuirea strategiei regionale de securitate. Mai multe state au solicitat reuniunea NATO, pentru a securiza mai bine zona de est a Europei.

În contextul conflictului armat din estul țării vecine, autoritățile de la Kiev au revizuit un șir de acte normative menite să apere unitatea statală și teritorială a țării. Consolidarea forțelor ucrainene a vizat chiar și mobilizarea parțială a forțelor armate [13]. Aceasta denotă faptul că acum se depune un efort maxim pentru a soluționa conflictul în cauză și a reîntoarce teritoriile temporar ocupate în albia frontierelor statului ucrainean.

În lumea contemporană, bazată pe relații de reciprocitate și interdependență, nu există state care ar fi asigurate totalmente de pericolul separatismului. Chiar dacă practica

internațională califică mișcările de secesiune drept unele interne, este oportună elaborarea unor strategii, în comun cu alte state, capabile de a curma acest fenomen violent. Internaționalizarea unui conflict intern nu poate decît să aibă un efect pozitiv asupra soluționării lui, pentru că implică mai multe forțe și pentru că este monitorizat și de alți actori internaționali.

Separatismul nu ține cont de viețile omenești, acest lucru a fost demonstrat atît în Republica Moldova, unde în cadrul conflictului armat din anul 1992, de pe rîul Nistru au murit sute de oameni, cît și în alte țări, unde numărul de vieți omenești pierdute a depășit de cîteva ori această cifră. Orice societate este obligată să-și formeze o poziție consolidată asupra fenomenului de separatism și să creeze strategii constructive, capabile să prevină și să combată acest fenomen antisocial.

Concluzii. Așadar, omenirea luptă cu fenomenul separatismului din cele mai străvechi timpuri. Actualmente, fenomenul separatismului este o provocare la adresa securității mondiale, iar gradul de pericol pe care îl poartă acesta este unul distrugător. Separatismul deseori este mușamalizat prin dreptul popoarelor la autodeterminare, în realitate însă urmărește doar niște intenții secesioniste.

Drept propuneri în vederea diminuării acestui fenomen periculos pot servi:

Fortificarea instrumentelor juridice în acest sens la nivel național și la nivel internațional, precum și internaționalizarea fiecărui focar separatist de pe mapamond.

Crearea unor strategii în comun cu statele care suferă de fenomenul separatismului, pentru a beneficia de experiența lor în acest domeniu, dar și pentru a le sprijini în lupta cu secesionismul.

Intoleranță față de susținerea separatismului sub orice formă, pentru că în cele mai dese cazuri aces-

te acțiuni au un efect distrugător și asupra adeptilor și susținătorilor acestui flagel.

Recenzent:
Valeriu CUȘNIR,
profesor universitar,
doctor habilitat în drept

Referințe bibliografice

1. Buruian A., Balan O., Șerbenco E. Drept internațional public. Chișinău, 2005, 371 p.
2. Cușnir V., Berliba V. Terorismul și separatismul: fenomene de pericolozitate sportivă pentru societatea contemporană. Chișinău: Știința, 2010, 5 p.
3. Duțu P. Globalizare versus separatism politic. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010, 127 p.
4. Opinia consultativă privind Sahara de Vest. Raporturile CIJ, 12, 31-13. 1975.
5. Analiza științifico-juridică a pretențiilor liderilor secesioniști din raioanele de est ale Republicii Moldova în vederea autodeterminării acestui teritoriu și creării unui stat independent. Raportul Academiei de Științe a Moldovei. Chișinău, 2010, p. 22.
6. Dezghețarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova. Raportul Asociației Avocaților orașului New York. New York, 2006, 103 p.
7. Referința Secesiunea Quebecului, 2 S.C.R., 1998, 217 p.
8. Rurac I. Separatismul și impactul lui asupra procesului de edificare a statalității în Republica Moldova. 2002, 43 p.
9. Carley P. Self-determination: sovereignty, territorial integrity, and the right to secession, report from a roundtable held in conjunction with the U.S. Department of State” policy planning staff, United States Institute of Peace (peace works paper no. 7; 1996).
10. Thurer D. Self-determination, in 4 encyclopedia of public international law 364, 367. 2000.
11. Указ Президента Украины № 14/2015 „О решении Совета национальной безопасности и обороны Украины от 20 декабря 2014 года”.
12. https://ro.wikipedia.org/wiki/Republica_Popular%C4%83_Chinez%C4%83
13. <https://freedomhouse.org/article/illegal-imprisonment-tohti-undermines-chinese-legal-system>.
14. <http://romanian.cri.cn/chinaabc/chapter2/chapter20101.htm>
15. <http://www.interights.org/catan/index.html>

ASPECTE TEORETICE CU PRIVIRE LA SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR DE MUNCĂ ALE SPORTIVILOR

Gheorghe Sorin SLABU,
doctorand, USEM

SUMMARY

The labour relations, which are created by entering into labour agreements, regardless of the field where work is carried out and not taking into account the type of the performed activity, have three common elements, the performance of work, the salary payment and the relation of subordination, on the grounds of which the relationship employer-employee must be subject to the same legal provisions.

An aspect that is considerably important is the way of settling disputes arising from the labour agreements entered into by sportsmen, because it is different from the way of settling disputes according to traditional labour agreements and it is justified by celerity, confidentiality and low fees.

Keywords: sport dispute, regulations, arbitrage, clauses, autonomy, separation

REZUMAT

Raporturile de muncă create prin încheierea unor contracte de muncă, indiferent de domeniul în care se desfășoară activitatea și fără a se ține seama de tipul activității desfășurate, au trei elemente comune: performanța de muncă, plata salarială și relația de subordonare, pe baza căroră relația angajator – angajat trebuie să se supună aceluiași prevederi legale.

Un aspect important este modul de soluționare a litigiilor care decurg din acordurile de muncă încheiate de către sportivi, deoarece este diferit de modul de soluționare a litigiilor în acordurile tradiționale de muncă și este justificat de celebritate, confidențialitate și comisioane reduse.

Cuvinte-cheie: dispută în sport, regulamente, arbitraj, clauze, autonomie, separare

Introducere. Întotdeauna în lumea sportului au existat reguli care trebuiau respectate, nerespectarea acestora atrăgând sancțiuni disciplinare. Dar stabilirea unui sistem de norme specifice contractelor încheiate de sportivi, ca și contracte de muncă, nu a existat dintotdeauna, deoarece sportul a fost văzut doar ca o activitate fizică desfășurată de plăcere, din dorința de competiție și pentru a vedea care sînt limitele ce pot fi atinse de către cei care practică sportul.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este reluată ideea olimpiadelor, iar fenomenul sportiv se relansează și odată cu aceasta se trece de la perioada medievală a dreptului, în care avea prioritate sistemul juridic pluralist, alcătuit din norme diferite cu referire la biserică, imperiu, nobili, familii comune, care

erau considerate ele însele sfinte, la sistemul superior în care statul începe să absoarbă sistemele juridice unul după altul și să instituie un monopol în procesul juridic [1, p. 5; 372].

Noțiunea de *contract de muncă sportiv*, care să se impună, nu a existat, deoarece sportul a fost privit doar ca o activitate fizică, și nu ca una economică, organizațiile sportive stabilind reguli cu caracter sportiv, tehnic, care să impună și să mențină disciplina în sport, caracterul de fairplay al competițiilor.

Această lipsă de reglementare la început era explicabilă, avînd în vedere faptul că sportivii erau recompensați, în funcție de rezultate, din diverse sponsorizări, ei neavînd în mod necesar încheiat un contract de muncă, iar din acest motiv singurele instituții care puteau să hotă-

rască erau organele sportive și doar cu privire la disciplină, putându-i aplica sportivului sancțiuni disciplinare.

Totuși, avînd în vedere faptul că în societate legea reglementează relațiile sociale ce se stabilesc între membrii ei, apare necesitatea reglementării și acestor relații care apar în legătură cu activitatea de muncă pe care o desfășoară sportivii, sistem mixt în care se înfîlesc legile impuse de stat și normele impuse de sistemul sportiv. Activitatea sportivă fiind una atipică, a permis crearea unui sistem de norme proprii, care s-au impus și au exclus sistemul juridicțional statal.

În timp au apărut autori care au vorbit despre cele două sisteme de reguli, și anume sistemul statal și sistemul sportiv, pluralitatea sistemelor juridice, concurența dintre diferitele sisteme juridice, aici incluzîndu-se și sistemul comunitar, ar aceasta aducînd întrebarea: „Avem dreptul de a alege sistemul juridic aplicabil pentru soluționarea conflictelor de muncă ale sportivilor?”.

Răspunsul la această întrebare reprezintă scopul studiului, acesta constînd în uniformizarea sistemului de soluționare a litigiilor de muncă, indiferent de munca pe care o desfășoară salariatul, făcînd astfel posibilă aplicarea principiului latin „Ubi eadem ratio ibi eadem legis dispositio”, adică „aplicarea aceleiași dispoziții legale în situații identice”.

Metode aplicate și materiale utilizate. Pentru realizarea prezentului studiu, au fost folosite metodele de cercetare: comparativă, logică și deductivă. Materialul științific folosit provine din lucrări științifice, studii documentare, dar și din alte surse.

Rezultate și discuții. Pentru a putea răspunde la întrebarea formulată mai sus, trebuie să elucidăm elementele care stau la baza celor două teorii cu privire la caracterul normelor dreptului – teoria normativistă și teoria instituționalistă.

Teoria normativistă a dreptului are numeroși adepți, printre care și Hans Kelsen, el fiind unul dintre cei mai importanți adepți. Pentru el, dreptul este un sistem de norme juridice active, care se aplică într-un anumit teritoriu și care provin din pozitivitatea lor, dreptul pozitiv reprezentînd ceea ce este just și injust, conform doctrinei dreptului natural și potrivit căreia dreptul pozitiv are valoare doar atunci cînd este conform dreptului natural, acesta reprezentînd valoarea absolută a justiției [2, p. 6, 133].

A doua teorie, care este opusă normativismului, este *teoria instituționalistă*, care consideră că un sistem de drept are nevoie de trei elemente: o anumită organizare, un corp social și o normă, însoțite de o voință și o forță, orice sistem juridic este o instituție și orice instituție este un sistem juridic.

Unul dintre adepții acestei teorii este Santi Romano, care consideră ca cele trei elemente – organizarea, corpul social și norma – sînt elementele necesare pentru caracterizarea conceptului de drept, de sistem juridic. Mai mult decît orice, societatea înțelege în dublul sens, și anume că ceea ce nu depășește sfera individuală nu este drept, ubi ius ibi societas, și că nu este societate fără să se manifeste în ea însăși fenomenul juridic, al doilea element important este ordinea socială ca scop către care tinde dreptul, iar ultima este înțeleasă ca instrument prin intermediul căruia se organizează ordinea [3, p. 25, 238].

Santi Romano este unul dintre cei care respinge ideea statalismului juridic, potrivit căruia statul este singura sursă de drept, singura care să organizeze colectivitatea și care să emită norme juridice.

Aceste două teorii sînt antitetice și reprezintă punctul de plecare în ceea ce se numește *sistem de drept*.

Astfel, potrivit primei teorii (teoria normativistă), ar trebui să existe un singur sistem de drept, o singură entitate care emite norme și o

singură categorie de organe judiciare chemate să aplice legea. Potrivit acestei teorii, în ceea ce ne privește, ar trebui să existe un singur tip de contracte de muncă supus aceluiași reguli, edictate de către stat, iar litigiile ce decurg din astfel de contracte să fie soluționate de către instanțele statului.

Potrivit celei de-a doua teorii, sistemul juridic reprezintă o instituție, iar statul nu este singurul care are dreptul de a emite norme cu caracter juridic. Potrivit acestei teorii, ar putea exista mai multe tipuri de contracte de muncă potrivit specificului fiecăruia, cu norme de soluționare diferită a litigiilor ce decurg din ele, părțile putînd sa-și exprime opinia, în acest caz soluționarea litigiilor în legătură cu contractele de muncă ale sportivilor de către organele arbitrale este posibilă, permisă.

Monopol sau liberalism – într-o societate care tinde spre globalizare avem nevoie în permanență de comparație, aceasta fiind singura modalitate în care sîntem la curent cu evoluția legislativă, iar aceasta presupune mai multe nivele, ceea ce exclude monopolul. Cu alte cuvinte, globalizarea aduce o criză în sistemele juridice închise și îl determină pe jurist să considere totul la un nivel transnațional; chiar dacă analiza este pusă în practică la nivel local, maxima ar fi: „Gîndește global, acționează local” [4, p. 252].

Depășind într-o măsură oarecare viziunea monistă a sistemelor juridice, doctrina mai avansată a pluralității sistemelor juridice evidențiază creșterea complexității relațiilor sociale, dar și intensificarea raporturilor dintre state, ceea ce duce la dezvoltarea progresivă a organizațiilor care stabilesc norme – atît în plan intern, cît și în plan internațional – pentru anumite sectoare de activitate [5, p. 32-35].

Aceste sisteme ce stabilesc norme în anumite sectoare, sisteme sectoriale, reprezintă entități intermediare între stat și individ, care trebuie privite prin intermediul

propriilor reguli, precum și prin raporturile pe care le stabilesc cu sistemul juridic statal, în funcție de activitatea desfășurată și de relevanța acesteia pentru stat.

Cele două teorii au propriile lor argumente și valoarea științifică de necontestat, dar în etapa actuală de dezvoltare a societății statul interacționează pe plan internațional cu alte state, fiind membru al comunității internaționale, urmînd să se integreze într-o ordine internațională cu reguli generale, dar care nu fac ca statul să își piardă suveranitatea, ci tocmai aceasta îl legitimează să se coordoneze cu alte state, pentru a se stabili reguli aplicabile tuturor statelor care fac parte din comunitate.

Mondializarea, globalizarea are efecte și în lumea sportului, existînd așa-zisa „mișcare olimpică”, guvernată de Comitetul Internațional Olimpic. Această mișcare are în Carta Olimpică o adevărată constituție în care sînt fixate principiile fundamentale și regulile cu privire la organizarea și desfășurarea olimpiadelor [6, p. 5].

Potrivit celor două teorii, normativistă-statalistă și instituționalistă, au apărut și adepți ai uneia sau alteia dintre ele, care susțin sau nu liberalismul sistemului juridic instituit în domeniul sportiv, prin crearea normelor proprii, dar și a organelor juridiciale chemate să le aplice.

Stephan Netzle ne prezintă elemente importante ale arbitrajului sportiv, cum ar fi termene scurte, prețuri reduse, disponibilitatea arbitrilor, caracterul limitat al cauzelor ce pot fi arbitrate, efectul obligatoriu al precedentelor, posibilitățile limitate de a soluționa o dispută, iar ca o concluzie explică faptul că există anumite asemănări între arbitrajul comercial și cel sportiv, dar că fiecare are lipșuri: cel comercial – termenele și costurile, iar cel sportiv – incompatibilitatea obținerii unei soluții juste într-un termen foarte scurt, exemplificînd prin soluțiile pronunțate în termen de 24

de ore în cadrul Jocurilor Olimpice [7, p. 17-30].

Un alt element important în domeniu, relevat de doctrină, este reprezentat de caracterul mixt – privat și public – al normelor ce reglementează relațiile din domeniu, caracter care demonstrează specificitatea sistemului sportiv, pluralitatea ordinelor în cadrul sistemului juridic fiind bine stabilite [8, p. 29-30].

Francesco Goisis, în lucrarea *La giustizia sportiva tra funzione amministrativa ed arbitrato*, recunoaște caracterul monopolist al federațiilor, în ceea ce privește atribuțiile juridiciale ale acestora, datorită clauzelor arbitrale conținute în statute și nu datorită voinței liber exprimate de către sportivi [9, p. 4].

Cu privire la soluționarea litigiilor de muncă, ce rezultă din contractele încheiate de către sportivi, nu este nici o diferență, în sensul că prin statutele sportive și dispozițiile contractuale se includ clauze compromisorii ce stabilesc anticipat și exclusiv competența organelor arbitrale interne ale federației sportive cu privire la orice litigiu. Astfel, litigiile aparținătoare dreptului muncii sînt pe poziție de egalitate cu cele de drept comercial, cu cele de disciplină sportivă, ceea ce încalcă dispozițiile legale interne, atîta timp cît litigiile ce rezultă din contracte de muncă sînt de competența instanțelor de drept comun.

Punctul de vedere exprimat de doctrină este unul justificat de ierarhia normelor într-o societate, și chiar dacă prin lege i s-a acordat sportului o anumită autonomie, ea nu este absolută, ci se desfășoară între anumite limite care pot fi controlate de către stat prin judecător.

Autonomia nu poate fi considerată separație, autonomia presupune limite ce pot fi supuse controlului de legalitate, pe cînd în cazul separației nu există limite, iar statul nu poate verifica activitatea juridicională a sistemului sportiv.

Considerăm că sistemul arbitrajului sportiv este unul care necesi-

tă anumite modificări și acestea să permită sportivului, ca oricărui alt angajat, să se adreseze instanțelor de judecată ori de câte ori apare un litigiu în legătură cu contractul de muncă, iar în celelalte cazuri – posibilitatea ca după ce se obține o hotărîre arbitrală și se epuizează toate căile de atac, prevăzute de statute și regulamente, hotărîrile adoptate să poată fi supuse controlului judecătoresc și de asemenea investirii cu formulă executorie, în caz de neexecutare de bunăvoie [10, p. 131].

De altfel, sistemul autonom de soluționare a litigiilor în domeniul sportiv nu este unul greșit, dar avînd în vedere evoluția fenomenului, urmărirea profesionismului în sport, dar și dezvoltarea caracterului comercial, se impun anumite schimbări [11, p. 83].

De fapt, doctrina subliniază faptul că modul de soluționare a litigiilor prin intermediul arbitrajului sportiv trebuie să accepte anumite schimbări impuse de evoluția fenomenului, dar și de dezvoltarea sistemului de drept, care protejează în mod egal angajații, indiferent de domeniul în care aceștia își desfășoară activitatea.

În sport se poate spune cu siguranță că scopul principal al arbitrajului este de a asigura că jocul pe care îl joacă se face pe un teren neutru, altul decît cel al justiției de stat obișnuite.

În sinteza extremă, o reflecție legală asupra fenomenului de arbitraj sportiv ridică întrebarea de a ști dacă acest domeniu este într-adevăr neutru, sau sportivul se află în deplasare pentru a juca meciul, în sensul că federațiile sînt practic apropiate de organele arbitrale sportive [12, p. 4]. Justificarea acestei reflecții este susținută de ierarhia și monopolul activităților sportive organizate în cadrul mișcărilor olimpice, precum și de subordonarea federațiilor naționale celor internaționale. De fapt, aceste organizații internaționale, constituite ca societăți, s-au bucurat de la început și se bucură în

continuare de o autonomie care le-a permis crearea unui sistem propriu de norme, cu ajutorul cărora soluționează litigiile care apar.

Este adevărat că și avantajele sistemului justiției îmfăptuite prin comisii arbitrale sînt incontestabile, dar treptat tendințele autoritare ale sportului, raportate la creșterea dimensiunii economice a fenomenului sportiv, determină judecătorul de stat să ceară intervenția sa în soluționarea disputelor, atunci cînd sînt vătămate drepturi subiective și interese legitime.

Ideea centrală este aceea de lipsă de imparțialitate, idee susținută și de Coccia, De Silvestri, Forlenza, Fumagalli, Musumarra, Selli, care la fel consideră că sistemul de justiție sportivă are ca scop asigurarea în beneficiul organului de conduce al sportului, exercitarea deplină și nestingherită a suveranității fără limită asupra persoanelor supuse acestora, în temeiul aderării lor la sistemul organizat [13, p. 138].

Doctrina în general este de părere că sistemul arbitrajului sportiv, așa cum este organizat în prezent, este exclusiv monopolist, dar partea bună a lui este faptul că permite accesul la această justiție, realizată prin arbitri, tuturor sportivilor, cu costuri reduse, iar justiția nu este fragmentată [12, p. 6].

Nefragmentarea justiției este una benefică, dar creșterea profesionalismului generează conflicte, iar justițiabilii titulari de drepturi nu ezită în a sesiza judecătorul pentru a li se recunoaște efectiv drepturile.

Chiar dacă avem impresia că regulile au fost stabilite, ele însele fac să apară conflicte de interpretare, fiind conflicte între norme, iar posibilitatea de a recurge la un judecător este dictată de interese financiare. Un alt element important este reprezentat de faptul că sportul devine o activitate universală-internațională și vom avea în mod normal conflict între normele interne și cele internaționale, între dreptul intern și dreptul internațional.

Dispozițiile cu care lucrează organele arbitrale sportive sînt un amestec de drept și sport, în care excepția sportivă reprezintă legea definitivă, iar amestecul celor două sisteme este bine înțeles atît de sport, cît și de drept.

Excepția sportivă și exclusivitatea disciplinei sportive ne prezintă anumite caracteristici care fac ca interesul pentru această disciplină – drept sportiv – să crească, deoarece:

- relația dintre sport și drept nu poate fi separată de aspectele sociale, economice și culturale pe care le implică, iar unica modalitate de interpretare legală a dispozițiilor privitoare la regulamentele sportive se face în lumina cerințelor sportive;

- este inutil să se reflecteze dacă cele mai importante probleme sînt cele care susțin legea semnificativ în contextul de drept public, sau cele referitoare la tipul de angajament, care, de exemplu, leagă sportivul de club. Nimic nu este imposibil, prin contrast, să se constate că aspectele sectoriale pot fi tratate fără a privi la chestiunea fundamentală, care privește existența dreptului sportiv, sau să fie examinate în termenii specifici de drept privat [14, p. 11].

În ceea ce privește autonomia sistemului sportiv, apare întrebarea dacă normele ce reglementează raporturile dintre clubul sportiv și sportiv aparțin dreptului privat sau dreptului public, ceea ce ar justifica sau nu autonomia sistemului arbitral al disputelor.

Pentru a putea răspunde la această întrebare, trebuie să subliniem faptul că în sistemul sportiv avem reguli ale competiției menite să disciplineze modul în care se desfășoară competiția propriu-zisă și care au un caracter privat, și regulile care disciplinează raporturile contractuale dintre societate și sportiv, care au scopul de a stabili reguli internaționale menite să unifice sistemul de soluționare a litigiilor, cu caracter general public și aplicabilitate generală.

Cît privește la regulile competiției, acestea sînt aparținătoare dreptului privat, iar acest principiu este consacrat în legislația națională a fiecărei țări, chiar dacă se încearcă să se susțină faptul că sportul reprezintă un interes economic general, dar nu a avut succes, deoarece trebuia să fie consacrată prin lege în mod expres obligația publică [15, p. 236].

În ceea ce privește aspectul public, putem spune că avem latura pozitivă și latura negativă a acestui aspect, care pot fi definite astfel: *în mod pozitiv*, dreptul public al sportului internațional poate fi considerat ca incluzînd toate normele de drept internațional public, care sînt aplicabile în probleme juridice privind sportul și în funcție de care subiectele publice internaționale au permis ele însele să fie guvernate în mod direct sau indirect; *în sens negativ*, dreptul internațional public al sportului include toate normele care nu au legătură cu regulile și reglementările naționale sau internaționale ale organizațiilor sportive [16, p. 13].

Discuțiile cu privire la caracterul public sau privat al normelor ce reglementează raporturile care se nasc în legătură cu contractele de muncă sportive prezintă importanță deoarece: dreptul public are ca finalitate interesul general al statului și al colectivităților publice și ca urmare este un drept în care părțile nu se află pe poziție de egalitate, statul avînd mijloace coercitive care permit impunerea voinței sale pentru realizarea interesului general, iar dreptul privat este un drept al egalității părților, în care voința lor joacă un rol important, atîta timp cît este manifestată în exterior și liber exprimată [17, p. 146].

Apartenența normelor sistemului public exclud apartenența aceluiași norme în același timp normelor de drept privat, ele sînt în contrast, iar acest lucru face ca justiția sau in justiția să fie o caracteristică atribuită normelor, care

sînt bune sau rele, juste sau injuste [18, p. 5].

Dreptul sportiv are în componența sa un amestec de norme care impun o reformă în sistem, menită să regleze aspectele private separat de cele publice, fără să fragmenteze actul de justiție.

Este necesar de asemenea un studiu profund, care să ajute la construcția sistemului de drept sportiv ca o componentă a sistemului național de drept, și nu a sistemului internațional, prin stabilirea regulilor clare, prin dispoziții legale, dar nu prin reguli și regulamente sportive din diferite domenii, care sînt luate în considerație și care alcătuiesc un așa-zis „corp al dreptului sportiv”, acordînd sportivilor dreptul de a se adresa judecătorului ori de cîte ori acesta este nemulțumit de hotărîrea adoptată de organele arbitrale, posibilitatea de a cere și a obține executarea silită a hotărîrii.

Modul în care se poate realiza o parte din reformă ar fi interzicerea prin lege a introducerii clauzelor compromisorii anticipat, în momentul încheierii contractului de muncă, deoarece în momentul respectiv voința sportivului nu este liberă, părțile avînd posibilitatea de a încheia ulterior apariției litigiului un acord de compromis [19, p. 55]. Această interdicție face ca numeroase cauze care se referă la contractele de muncă ale sportivilor să ajungă în fața instanțelor de drept comun, deoarece sportul ca muncă creează raporturi de subordonare, ca orice altă muncă defășurată în baza unui contract, ceea ce presupune unitate de tratament juridic în privința disciplinei muncii. Disciplina muncii fiind diferită de disciplina sportivă, va determina și competența diferită pentru soluționarea litigiilor apărute între sportiv și clubul sportiv, raportate la același contract de muncă.

Totuși, natura mixtă a contractului de muncă sportiv reprezintă o excepție, care trebuie tratată ca atare cu reguli specifice care să garan-

teze drepturile părților recunoscute de convențiile internaționale, dar care să nu fragmenteze nici unitatea modului de soluționare a litigiilor apărute în legătură cu contractele încheiate.

Modul de soluționare diferită a litigiilor ce rezultă din contractele de muncă sportive este și rezultatul conținutului complex al contractului de muncă sportiv care, spre deosebire de contractele de muncă reglementate de dreptul comun, au în conținutul lor și dispoziții cu privire la: viața privată a sportivului, sănătatea lui, dreptul la imagine al sportivului [20, p. 353-370].

În conținutul complex al contractului de muncă sportiv putem găsi dispoziții care protejează dreptul de autor, mărci, sponsorizare, dreptul la imagine, toate acestea subliniind specificitatea acestui tip de contract de muncă, care determină, la rîndul lui, specificitatea modului de soluționare a litigiilor care apar.

Avînd în vedere clauzele care fac parte din acest tip de contract și care au un conținut economic, se justifică arbitrajul ca modalitate de soluționare a litigiilor ce rezultă din acest tip de contracte, fiind apropiate în conținut de contractele comerciale, dar din punctul nostru de vedere, trebuie făcută o distincție cît mai clară a competenței arbitrajului care nu poate fi impus în legătură cu drepturile de angajat ale sportivului, care prin excelență se soluționează de către instanța de drept comun. Această soluție se poate impune prin lege, care să oblige la o distincție clară între litigii care pot face obiectul arbitrajului sportiv și cele care nu pot face obiectul arbitrajului sportiv.

Un alt aspect important al instituției arbitrajului sportiv este legată de originalitatea fenomenului sportiv, originalitate care eludează aplicarea dreptului statal prin înregistrarea și constatarea acestuia, iar aplicarea dreptului statal se face numai în absența unor norme stabilite de sistemul sportiv. În mare parte

se referă la existența unor clauze sportive originale, care sînt incluse în toate operațiunile sportive [21, p. 51-52].

Datorită acestei originalități a sistemului sportiv, regulile stabilite de acest sistem au prioritate în fața normelor statului, acestea avînd un caracter subsidiar, iar acest lucru se datorează clauzei sportive, această clauză sportivă fiind proprie contractelor de muncă încheiate de sportivi, face să i se atribuie caracter sportiv întregului contract încheiat între sportiv și club, iar clauza dată exclude competența instanțelor statale.

Caracterele acestei clauze sînt următoarele:

- *caracterul expres*, care rezidă în redactarea în scris și includerea în conținutul contractului a clauzei, nefiind suficiente prevederile statutare sau regulamentare ale federațiilor; acest element prezintă importanță pentru exprimarea conștientă a voinței și a consimțămîntului valabil, doar în aceste condiții putînd produce efecte juridice, respectiv putînd învesti organele arbitrale;

- *exclusivitatea* – prin această clauză se stabilesc competente exclusiv și cu privire la orice litigiu instanțele arbitrale ale federațiilor sportive, iar atunci cînd nu se respectă competența organelor statutare, arbitrale și se solicită instanței de drept comun soluționarea litigiului, cererea va fi respinsă prin invocarea excepției de necompetență;

- *confidențialitatea* – reprezintă un alt caracter tipic arbitrajului, ce nu permite aducerea la cunoștința publică a cauzei, acest aspect fiind unul destul de important care asigură părțile de faptul că litigiile în care sînt implicate nu vor fi aduse la cunoștința publică, pentru a nu se emite judecăți de opinie cu privire la sportiv, iar aceasta să îi afecteze prestațiile ulterioare;

- *accesibilitatea* – le permite tuturor sportivilor să se adreseze instanțelor arbitrale, iar costurile sînt reduse și termenele scurte, în

comparație cu arbitrajul comercial clasic.

De fapt, considerăm că între clauza compromisorie, clasică, specifică contractelor comerciale, și clauza sportivă există anumite elemente de diferență, care ar justifica introducerea noțiunii de *clauză compromisorie sportivă* în toate contractele de muncă încheiate de sportivi și care ar face o diferență între contracte comerciale și arbitraj comercial, contracte sportive și arbitraj sportiv.

Primul element important care face diferența, în opinia noastră, între arbitrajul comercial și arbitrajul sportiv este prevederea acestuia în dispozițiile legii. Legea civilă face referire la arbitrajul comercial, îl recunoaște și stabilește o modalitate prin care se poate anula hotărârea pronunțată de tribunalul arbitral, de asemenea stabilește o procedură de investire cu formulă executorie a hotărârii pronunțate în arbitraj [22, Titlul V, art. 477-486].

Având în vedere faptul că există și arbitraj sportiv, iar dispozițiile legale care fac referire la „hotărâri arbitrale” nu sînt aplicabile hotărârilor arbitrale pronunțate în materie sportivă, considerăm că există două tipuri de arbitraj – *comercial* și *sportiv*, unul recunoscut de dispozițiile legale civile și unul nerecunoscut.

Acest element de diferență neprecizat de legislație permite funcționarea separată a arbitrajului sportiv, funcționare căreia nu îi sînt aplicabile dispozițiile legale în vigoare, ceea ce, în opinia noastră, reprezintă un sistem separat, și nu un sistem autonom de justiție.

Un alt element important de diferență este conținutul clauzei compromisorii incluse în contract și situațiile generatoare de litigii. În materie comercială, litigiile sînt cu privire la un contract comercial și litigiile ce pot să apară în legătură cu contractul comercial respectiv, iar în materie sportivă este vorba de litigiile de orice natură, care pot să

apară între sportiv și club cu privire la contractul încheiat.

În materie comercială vorbim de neexecutarea unor contracte comerciale, de clauze de exonerare, clauze penale, întârziere în executarea obligațiilor și alte culpe legate de neexecutare sau executare necorespunzătoare. În materie sportivă avem orice litigii în conținutul căroră intră cele de drept al muncii, de drept comercial, proprietate intelectuală etc.

Executarea hotărârilor, modul de impunere a executării acestora de asemenea este unul diferit, investiția cu formulă executorie în materie de arbitraj comercial, impunerea prin puterea coercitivă sportivă în materie de arbitraj sportiv subliniază o dată în plus diferența dintre cele două sisteme de arbitraj și faptul că cel sportiv nu este un sistem autonom care să se supună regulilor statului, ci un sistem separat, în care statul nu se implică.

În ciuda tuturor consecințelor negative ale lipsei de implicare a judecătorului de stat în soluționarea unor astfel de conflicte, arbitrajul sportiv continuă să se dezvolte pentru mai multe motive: oferă posibilitatea alegerii unui judecător sau a tribunalului, care îi dă garanția unei anumite competențe ce îl va determina să accepte și decizia adoptată; procedura va fi una rapidă, care se va derula într-un termen scurt; va fi o procedură confidențială, ce nu va fi cunoscută de către public; de asemenea, va permite arbitrilor să se îndepărteze de drept și să țină cont de specificitatea sportului [20, p. 191].

Concluzii. Soluționarea litigiilor sportive de către comisiile arbitrale reprezintă o soluție justă pentru situațiile care au legătură cu sportul, cu disciplina sportivă, fără a putea considera acest sistem unul corect și pentru litigiile ce au legătură cu munca sportivilor și care ar trebui să fie supuse regulilor de drept comun, ca orice alte litigii de muncă.

Evoluția societății, a raporturilor ce se nasc între părți, dar și comple-

xitatea contractului de muncă sportiv impun o re-gîndire a sistemului arbitral sportiv, care să redefinească termenii de *litigiu arbitral* și *litigiu nearbitral*, de asemenea, statul să se impună și să stabilească prin lege modalitatea prin care litigiile de muncă ale sportivilor vor beneficia de același regim juridic ca orice alte litigii de muncă.

Bineînțeles că vom încerca să vedem lucrurile și dintr-un alt punct de vedere, care ar însemna ca toate litigiile de muncă să poată face obiectul arbitrajului, dar în această situație hotărârile arbitrale să poată fi investite cu formulă executorie și aduse la îndeplinire forțat.

Unificarea modului de soluționare a litigiilor de muncă nu poate avea decît rezultate benefice atît pentru angajați, ale căror drepturi nu vor fi iluzorii, cît și pentru sistemul de justiție, care nu ar mai fi fragmentat, reafirmîndu-și supremația.

Referințe bibliografice

1. R.M. Pellegrini. L'evoluzione dei rapporti tra fenomeno sportivo e ordinamento statale. Giuffrè Editore, 2007, p. 372.
2. H. Kelsen. Il problema della giustizia. Torino: Casa Editrice Einaudi, 1998, p. 133.
3. S. Romano. L'ordinamento giuridico. Firenze: Sansoni editore, 1946, p. 238.
4. W. Twining. Globalisation & Legal Theory. Cambridge university press, 2000, p. 296.
5. A. Pizzorusso, F. Capotorti, P. Carreti, F. Delperee et al. Law in the making, a comparative survey. Springer-Science & Business Media, 2012, p. 392.
6. L. Casini. Il diritto globale dello sport. Giuffrè editore, 2010, p. 311.
7. S. Neltze. Sport Arbitration; What are its limits as a model for other fields of arbitration??. In: Elliot Geissinger, Elena Trabaldo-de Mestral. Sport Arbitration. A Coach for other players-ASA special series nr. 41. Juris Publishing inc, New York, USA, 2015, p. 372.
8. F. Latty. La Lex Sportiva, recherche sur le droit transnational. Martinus Nijhof publisher, 2007, p. 849.

9. F. Goisis. La giustizia sportiva tra funzione amministrativa ed arbitrale. Giuffrè editore, 2007, p. 391.

10. T. Chiuariu, R. Giurea. Arbitrajul intern și internațional. București: Universul Juridic, 2012, p. 276.

11. K. Vieweg. The legal autonomy of sport organizations and the restriction of european law. In: Professional sport in the EU, regulation and re-regulation, editat de Andrew Gaiger și Simon Gardiner, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2000, p. 368.

12. A. Rigozzi, Arbitrato e sport. Profili problematici alla luce dell'esperienza del TAS. Università Lugano, 2004, p. 43.

13. M. Coccia, A. De Silvestri, O. Forlenza, L. Fumagalli, L. Musumarra, L. Selli. Diritto dello sport. Firenze, 2004, p. 438.

14. S. Sica. Sport in international context. Italian national report. Salerno: Carta grafiche, 2002, p. 117.

15. R. Parrish, S. Miettinen. The sporting exception in European Union law. T.M.C. Asser Press, The Hague, 2008, p. 236, 295.

16. R.C.R. Siekmann. Introduction to international and european sport law. T.M.C. Asser Press, The Hague, 2012, p. 419.

17. G. Beleiu. Drept civil român. Introducere în drept. Subiectele dreptului civil, ed. a VII-a, revăzută și adăugită de M. Nicolae și P. Trușcă. București: Universul Juridic, 2001, p. 584.

18. H. Kelsen. Il problema della Giustizia, editat de M.G. Losano. Torino: Editura Piccola Biblioteca Einaudi, 1998, p. 133.

19. F. Hendrickx. Employment relationship at national level, Belgium. In: M. Colucci, F. Hendrickx. Regulating employment relationship in professional football, a comparative analysis. Sport law and policy center, 2014, p. 470.

20. F. Buy, M. Marmayou, D. Poracchia, F. Rizzo. Droit du Sport, 3 edition. L'extenso editions, Paris: LGDJ, 2012, p. 832.

21. M.C. Carro. Deporte y derecho: las relaciones laborales en el deporte profesional. Universidad de Murcia, 1996, p. 436.

22. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115 din 12.06.2003, Titlul V, art. 477-486.

CONEXIUNI ÎNTRE GENETICĂ ȘI DREPT

Lilia PÎSLARU,
doctorandă, ICJP, AȘM

SUMMARY

The present article includes general information about the genetics, human genetics and the necessity of protect the human rights about the interventions in human genetics. The article describes the relations between genetics and law, is defined the concept of „bio law” and is realized a short analysis of international and regional acts about the intervention in human genetics. Also, in this article are described the cases with application of genetic knowledge in law and law science.

Keywords: genetics, human genetics, judicial genetics, bio law

REZUMAT

Prezentul articol conține informații generale despre genetică și genetica umană, despre necesitatea protecției juridice a omului de intervențiile în genetica umană. Totodată, este abordat subiectul relațiilor dintre genetică și drept, este definit conceptul de „biodrept” și se realizează analiza actelor juridice internaționale și regionale referitor la intervenția în genetica umană. De asemenea, sînt descrise situațiile de aplicare a cunoștințelor genetice în drept și în științele juridice.

Cuvinte-cheie: genetică, genetica umană, genetică judiciară, biodrept

Intruducere. Biotehnologia și intervențiile în genetică, inclusiv umană, au un rol din ce în ce mai important într-o gamă largă de sectoare, iar protecția invențiilor biotehnologice prezintă cu siguranță o importanță fundamentală pentru dezvoltarea economică națională și comunitară.

Experimentele și cercetările în domeniul geneticii umane, în afara de rezultatele pozitive și inovatoare, pot duce la abuzuri sau chiar infracțiuni. De aceea, aceste cercetări urmează a fi efectuate doar în cadrul legal și cu respectarea strictă a drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Cunoștințele în domeniul geneticii umane ajută uneori la descoperirea și/sau cercetarea infracțiunilor prin corelarea probelor biologice prezente în scena crimei cu identificarea, selectarea și factorul probant urmărit. Unii autori cercetează personalitatea participanților în procesul penal prin prisma cunoștințelor genetice. Expertiza medico-biologică a ADN-ului persoanei sau persoanelor implicate este utilizată în litigiile civile privind constatarea sau contestarea

paternității, precum și în alte litigii în caz de necesitate.

Astfel, între genetică, pe de o parte, și drept și științele juridice, pe de altă parte, există mai multe conexiuni.

Materiale utilizate și metode aplicate. La elaborarea prezentei lucrări a fost studiat și utilizat cadrul normativ internațional, cel regional și cel național ce se referă la genetica umană, precum și un vast cadru doctrinar în domeniul geneticii și al relațiilor dintre genetică și drept. Au fost folosite metodele: logică, comparativă, a analizei și sintezei, sistemică.

Rezultate obținute și discuții. *Genetica* (din greacă *genetikos*, *genesis* înseamnă „origine”) este o ramură a biologiei care studiază fenomenele și legile eredității și ale variabilității organismelor. Genetica studiază structura moleculară și funcțională a genelor, comportamentul genelor în contextul unei celule sau unui organism (de exemplu, dominanța și epigenetica), modul de transmitere a caracterelor de la părinți la urmași, distribuția genelor și variația și schimbarea populațiilor. Cunoscînd faptul că

genele sînt universale pentru organisme vii, genetica poate fi aplicată la studiul tuturor sistemelor vii – de la virusuri și bacterii la plante și animale domestice și apoi la om (în genetica medicală) [1].

Ca știință, genetica a apărut la hotarul secolelor XIX și XX. Data oficială a apariției este considerat anul 1900, cînd trei savanți din diferite țări (A. Corens din Austria, C. Cermac din Elveția și G de Friz din Olanda), în cercetările lor, independent unul de altul, au descoperit că există anumite legități în procesul de transmitere a unor trăsături de la părinți la copii. Studiul literaturii însă a arătat că aceste legități au fost stabilite încă în anul 1865 de către savantul Gregor Mendel [9, p. 28].

Deși știința geneticii a început cu lucrările aplicate și teoretice ale lui Gregor Mendel la mijlocul secolului al XIX-lea, alte teorii de moștenire i-au precedat lui Mendel. O teorie populară în timpul lui Mendel a fost așa-numitul concept al *moștenirii prin amestecare*: faptul că indivizii moștenesc un amestec de trăsături de la părinții lor. Lucrările lui Mendel au adus exemple în care trăsăturile erau cu siguranță neamestecate după hibridizare, arătînd că trăsăturile se produc în urma unei combinații a unor gene distincte mai degrabă decît a unui amestec continuu. Amestecul de trăsături este explicat astăzi prin acțiunea unor gene multiple cu ajutorul geneticii cantitative.

O altă teorie care a fost susținută la timpul acela a fost *moștenirea caracteristicilor dobîndite*: convingerea era că indivizii moștenesc trăsături consolidate de părinții lor. Această teorie (asociată cu Jean-Baptiste Lamarck) s-a dovedit a fi greșită, deoarece experiența indivizilor nu afectează genele transmise copiilor lor [1]. Alte teorii sînt *pangeneza* lui Charles Darwin (care cuprindea ambele aspecte: dobîndite și moștenite) și *reformularea* lui Francis Galton a pangenezei ca

fiind particulară și moștenită [11].

Din anul 1900 și pînă în prezent, în genetică au avut loc mari descoperiri (cromozomii, ADN-ul, genomul, genotipul, fenotipul, clonarea, mame-surogat, fecundarea artificială etc.). O mare amploare a avut-o dezvoltarea geneticii umane ca ramură a geneticii.

Genetica umană este ramura geneticii care studiază transmiterea caracterelor ereditare la specia *Homo sapiens sapiens*. Genetica umană cuprinde cîteva ramuri, printre care se numără: genetica clasică, citogenetica, genetica moleculară, genetica biochimică, genetica, genetica populațiilor, genetica dezvoltării, genetica clinică și consilierea genetică. Genele pot fi factorul comun pentru majoritatea trăsăturilor moștenite la om. Studiul geneticii umane este util, deoarece poate răspunde la unele întrebări legate de natura umană și poate ajuta la înțelegerea bolilor și la dezvoltarea unor tratamente eficiente ale acestora. [12]

Omul ca obiect genetic este cel mai dificil de cercetat. Dificultatea constă în faptul că nu se permite de a efectua experimente asupra ființei umane. De exemplu, nu poate fi obligată o anumită pereche de a se căsători și de a avea copii numai de dragul experimentului, oricît de interesant ar fi acest experiment pentru știință. În afară de aceasta, schimbarea unei generații la oameni are loc în medie după 25 de ani. Numărul de copii este limitat. Toate acestea într-o mare măsură fac dificilă analiza caracterelor ereditare la om și a legităților de transmitere a acestora generațiilor următoare [9, p. 30].

Cercetările în domeniu demonstrează că multe boli ale omului fie se transmit nemijlocit pe cale ereditară, fie se transmite predispușerea la ele. Ca urmare, dezvoltarea cercetărilor genetice poate pune la dispoziția omenirii soluții pentru prevenirea unor maladii ereditare, mijloace pentru tratamentul diver-

selor maladii, remedii pentru ameliorarea stării sănătății, soluții pentru familiile fără copii etc.

În același timp, manipulările genetice au o latură tenebră. „Au dovedit-o cu prisosință și netre-cătoare durere arma chimică, cea bacteriologică și cea nucleară...” [8, p. 44]. Orice intervenție într-un domeniu atît de mobil riscă să pericliteze dezvoltarea științei și să anuleze beneficii sociale și economice considerabile. Liberalizarea completă a cercetărilor antrenează pericole cu totul inacceptabile [13, p. 170]. Spre exemplu, în 1971, geneticianul american A. M. Lewis a creat un hibrid artificial, între un virus care provoacă un fel de gripă și virusul SV40 de la maimuțe, de natură să determine apariția unor tumori maligne. Posibilitatea provocării artificiale a unei epidemii de cancer stătea la îndemîna științei. Cercetătorul respectiv a renunțat la experiențele sale.

În 1972, geneticianul P. Berg de la Universitatea Berkeley, din California, se găsea în situația de a-și putea definitiva cercetările avînd ca obiect transferul unor gene de la virusul oncogen SV40 al maimuțelor la un bacteriofag ce urma să infecteze bacteria *Escherichia coli*, care, după cum se știe, trăiește în tubul digestiv și în cavitățile nazale umane. Devenea iarăși posibilă răspîndirea unor gene implicate în apariția tumorilor maligne. Savantul nu numai că a renunțat la asemenea experiențe de inginerie genetică, dar, în fruntea unui comitet, a cerut instituirea unui embargo asupra tuturor cercetărilor de inginerie genetică de tipul 1, a acelor experiențe în care sînt manipulate genele determinante a diverselor toxine sau a genelor care conferă bacteriilor rezistență la antibiotice. În această categorie a experiențelor incriminabile au fost incluse și cercetările de inginerie genetică de tipul 2, urmărind transferarea genelor unor virusuri tumorale sau a unor virusuri animale la bacterii,

fapt ce ar fi permis apoi diseminarea lor în populațiile umane.

În anul 1975, geneticianul H. Chakrabarty, din laboratoarele Schenectady ale Societății „General Electric” (SUA), și-a propus un obiectiv cu totul lăudabil: să obțină noi surse de energie cu ajutorul ingineriei genetice. El era pe cale de a obține o bacterie care, prin descompunerea deșeurilor vegetale, ar fi degajat metan (CH_4) în loc de bi oxid de carbon (CO_2). Și-a încetat însă experiențele. Era ușor de înțeles ce s-ar fi întâmplat cu atmosfera terestră dacă asemenea bacterii „construite artificial” ar fi scăpat în natură și ar fi luat locul descompunătorilor naturali. Aceste „mici uzine de gaz metan” ar fi atacat celuloza din materialul vegetal. De asemenea, ele ar fi putut deteriora fibrele vegetale din tractul digestiv uman, fibre care favorizează motilitatea gastrică.

Cazurile enumerate sînt doar cîteva din dovezile de moralitate profesională. Cu părere de rău, nu toți savanții procedează sau vor proceda moral și corect. Se fac, de exemplu, cercetări asupra virusurilor ce provoacă frigurile Laosa sau febra hemoragică Zaire, virusuri ce determină o mortalitate aproape fără excepții. Există pentru asemenea cercetări cîteva laboratoare de tip P 4; pentru alte cercetări (cu bacterii patogene, cu ADN recombinant etc.) sunt laboratoare de tip P 2, P 1 [8, p. 45]. Nimeni nu cunoaște care este siguranța acestor laboratoare și nimeni nu poate monitoriza activitatea lor. Unii autori mizează pe legămîntul irevocabil al omului de știință de a servi exclusiv interesele umanității, de a-și asuma în fiecare clipă a existenței sale răspunderea în fața propriei conștiințe și în fața omenirii [8, p. 44]. În afară de aceasta, se impune o reglementare strictă, pedepse concrete și perfecționare continuă a organelor de ocrotire a normelor de drept.

În această ordine de idei, dezvoltarea tehnologiilor genetice a

generat o serie de relații între genetică, în particular genetica umană, pe de o parte, și drept și științele juridice, pe de altă parte.

Pe de o parte, genetica umană trebuie să beneficieze de o protecție juridică corespunzătoare, prin reglementări la nivelele internațional, regional și național. Protecția juridică este de o astfel de natură, încît se vorbește chiar despre o ramură distinctă de drept – „biodreptul”.

Pe de altă parte, cunoștințele în domeniul geneticii umane sînt utilizate tot mai des în științele juridice, și anume în criminalistică, criminologie, procedura penală, procedura civilă etc. În acest context, în literatura de specialitate „genetica judiciară” este abordată ca știință distinctă [14, 15]. Genetica judiciară poate furniza informații individuale despre evenimentele petrecute în scena infracțiunilor sau să suplimenteze alte metode de identificare criminalistică.

Biodreptul. Protecția juridică a geneticii umane. Este de menționat faptul că dezvoltarea noilor biotehnologii a prins științele juridice complet nepregătite. Golul juridic în domeniul geneticii umane are mai multe explicații, dintre care menționăm incomprehensiunea tehnologiei și incapacitatea de a anticipa consecințele finale ale manipulării vieții. Dreptul se găsește astfel la intersecția unor atitudini divergente. La o extremă – catolicismul, intransigent, consideră că orice biotehnologie violează ordinea divină; la cealaltă extremă – prioritățile economice și medicale fac abstracție de preceptele religioase. De aceea, nimeni nu știe ce ar trebui legiferat.

Care sînt, de fapt, imperativele etice ale noii societăți, dominate de știință și, pe alt plan, de medicalizarea corpului? Golul juridic nu poate fi umplut ușor într-o societate pluralistă. Legislatorii trebuie să țină seama de constrîngerile impuse atît de dreptul canonic, deci și

de Charia pentru musulmani, și de Halikha pentru comunitățile evreiești etc. [13, p. 170]. Fără nicio îndoială, legiuitorii sînt obligați să țină în limite „jocul de-a Dumnezeu” al geneticienilor. Legislatorii au datoria de a găsi cadrul legal al protecției persoanei, oricînd victima posibilă a agresiunilor geneticii, precum și de a soluționa unele dintre marile dileme ale biotehnologiilor: statutul embrionilor și al fetoșilor, poziția mamelor de substituție, conceptul de „moarte”, eutanasia pasivă și cea activă, situația donatorilor de țesuturi și de organe – drepturile și obligațiile lor. Dacă biotehnologiile vor fi supuse unui control legal, atunci, înainte de a le promulga, legiuitorii trebuie să asculte toate părțile interesate: și cuvîntul femeilor, și pe cel al Bisericii, al medicilor, al psihologilor și al economiștilor. Va fi oricum deosebit de dificil, deoarece nu există precedente.

Sistemul valorilor juridice trebuie nu doar să asimileze și să stimuleze cuceririle științei, atribuindu-le normativitate exclusiv în folosul omului, ci și să ridice interdicții insurmontabile și durabile în calea oricăror încercări de pervertire a gîndirii umane, ocrotind omul și viața, omenirea și posteritatea. Ordinele juridice interne, precum și ordinea juridică internațională, trebuie să fie puse în operă cu fermitate și preventiv, iar nu consolator și post-factum, așa cum – bine se știe – s-a întâmplat de prea multe ori. Altfel, doar speranța în rațiune și omenie s-ar putea să ajungă o regretabilă pia fraudă [8, p. 47].

Este sau nu este biodreptul o ramură distinctă de drept? Biodreptul trebuie să includă normele juridice specifice ce reglementează comportamentul profesional din domeniul științelor vieții ca racordare inevitabilă a normelor de drept la evoluția științei și a acesteia la imperativele dreptului. Caracterul specific al raporturilor juridice în domeniul științelor vieții, nevoia

de convergență a conduitelor din acest domeniu, aptitudinea de a da un plus de calitate și control juridic descoperirilor științifice din domeniu în aplicabilitatea lor umană ne fac să susținem caracterul specific și inevitabil al biodreptului.

Incluzînd raporturi juridice noi, distincte și specifice, consecutive valorilor științifice care sînt ocrotite prin norme de drept, se dă relevanță și eficiență actului de cercetare științifică. Incluzînd instituții de drept public și metodologii tehnico-juridice de drept comun, numai printr-o ramură specifică de drept (biodreptul) se poate asigura evoluția adecvată a cercetării științifice cu aplicabilitate umană în domeniul științelor vieții, precum și permanentul proces de aculturație legislativă în domeniu. Nu putem separa însă biodreptul de sistemul de protecție al drepturilor omului care, practic, îl reprezintă fundamentul [16].

Subsidiaritatea cercetării științifice față de sensurile sale umane aduce, a fortiori, intervenția eticii și dreptului în scopul garantării neabătute, prin mijloace etice și legale, a dreptului omului la viață, sănătate, integritate și demnitate, din care derivă, pînă la urmă, toate celelalte drepturi ale omului. Ca atare, drepturile omului nu pot fi afectate sau restrînse decît în cazuri precis stipulate de lege, de unde respectul absolut al începutului și sfîrșitului vieții, al libertății individului versus inviolabilitatea integrității sale corporale ca realitate nepatrimonială, numai individul avînd dreptul de a judeca calitatea vieții sale proprii, statul neputînd impune o concepție unică despre existență [16].

Actualmente, protecția juridică a genetica umane este realizată printr-un șir de reglementări la nivel internațional și regional.

La 11 noiembrie 1997 a fost adoptată Declarația generală UNESCO cu privire la genomul omului și drepturile omului. Conform art. 10 din Declarație, nici un

fel de cercetări referitor la genomul omului, precum și nici un fel de cercetări aplicate în acest domeniu, mai ales în domeniile biologiei, geneticii și medicinei, nu trebuie să prevaleze asupra respectării drepturilor omului, drepturilor fundamentale și a demnității umane privind persoane separate sau grupuri de oameni [7]. Conform art. 11 din Declarație, nu este admisibilă practica ce contravine demnității umane, cum ar fi practica de clonare în scopul reproducerii ființei umane. Statelor și organizațiilor internaționale competente li se propune colaborare, cu scopul de a depista o asemenea practică și de a adopta la nivel național și internațional măsurile necesare în concordanță cu principiile stipulate în prezenta Declarație.

Convenția privind drepturile omului și biomedicina, semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997, precum și Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, conțin prevederi referitoare la interzicerea creării de embrioni umani în scopuri de cercetare, precum și la interzicerea intervenției în genomul uman. [1].

Ulterior, a fost adoptat Protocolul adițional la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, la Paris, la 12.01.1998, în vigoare pentru Republica Moldova din 1 martie 2003 [2]. Conform preambulului Protocolului adițional, instrumentalizarea ființei umane prin crearea deliberată de ființe umane identice din punct de vedere genetic este contrară demnității omului și constituie o utilizare improprie a biologiei și a medicinei.

În conformitate cu prevederile art. 1 al Protocolului, este interzisă orice intervenție avînd drept scop crearea unei ființe umane genetic identice unei alte ființe umane vii sau moarte. În sensul art. 1, prin

expresia *ființă umană genetic identică unei alte ființe umane* se înțelege o ființă umană care are în comun cu o altă ființă umană ansamblul genelor nucleare. Articolul 2 din Protocol interzice expres derogările de la dispozițiile protocolului în baza articolului 26 paragraful 1 din Convenție.

Directiva Parlamentului European și a Consiliului 98/44/CE din 6 iulie 1998 privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice a avut la baza adoptării un șir de premise, dintre care: biotehnologia și ingineria genetică, care joacă un rol din ce în ce mai important într-o gamă largă de sectoare, iar protecția invențiilor biotehnologice va prezenta cu siguranță o importanță fundamentală pentru dezvoltarea industrială comunitară; în domeniul ingineriei genetice, cercetarea și dezvoltarea necesită investiții considerabile cu grad ridicat de risc și doar o protecție juridică adecvată le poate face așadar profitabile; o protecție eficientă și armonizată în toate statele-membre este esențială pentru menținerea și încurajarea investițiilor în domeniul biotehnologiei etc. [8]. Conform art. 6 alin. 2) din Directivă, trebuie considerate ca ne brevetabile: (a) procesele de clonare a ființelor umane. (b) procesele de modificare a identității genetice a ființelor umane. (c) utilizarea embrionilor umani în scopuri industriale sau comerciale. (d) procesele de modificare a identității genetice a animalelor, care le pot produce suferință fără un beneficiu medical substanțial pentru om sau animale, precum și animalele rezultate din astfel de procese.

Declarația asupra clonării, adoptată de Adunarea generală a ONU la 16 martie 2005, face apel la guvernele statelor-membre să interzică toate formele de clonare umană, inclusiv tehnicile folosite în cercetarea asupra celulelor stern umane, întrucît acestea "sînt incompatibile cu demnitatea umană și protecția vieții umane", și să adopte "măsuri

să interzică aplicarea tehnicilor de inginerie genetică care ar fi contrare demnității umane” [6].

În contextul celor expuse, protecția juridică a geneticii umane este asigurată printr-un șir de alte acte, cum ar fi: Recomandarea Consiliului Europei nr. 934/1982 privind ingineria genetică; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1046/1986 cu privire la utilizarea embrionilor și fetoșilor umani în scop de diagnosticare, terapeutic, științific, industrial și comercial; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1100/1989 privind folosirea embrionilor și fetoșilor umani în cercetările științifice; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1160/1991 privind elaborarea unei Convenții de bioetică; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1240/1994 relativă la protecția și brevetabilitatea produselor de origine umană; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1512/2001 privind protecția genomului uman; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1468/2002 privind biotehnologiile etc.

La nivel național, protecția juridică a geneticii umane este asigurată de legile supreme ale statelor, legile penale, precum și de legi speciale. E de menționat faptul că domeniile de reglementare diferă, la fel și spectrul acțiunilor incriminate. Sînt reglementate diferit astfel de aspecte ca: statutul embrionilor și al fetoșilor, poziția mamelor de substituție, conceptele de *moarte și abort*, situația donatorilor de țesuturi și de organe, eutanasia activă și cea pasivă etc.

Implicațiile geneticii în științele juridice și drept. Cunoștințele genetice sînt utilizate cel mai des în criminalistică, într-o instituție separată – *genetica judiciară*. Pînă în 1985, studierea moleculei de ADN nu a constituit o preocupare majoră pentru criminalistică. Alec Jeffreys și colegii săi de la Universitatea din Lancaster (Anglia) au fost primii care au prezentat valențele infinite pe care ADN-ul le are în identifi-

carea unei persoane prin studierea urmelor biologice de orice natură lăsate de o persoană la locul săvîrșirii infracțiunii [13, 15].

Procesul de identificare a unei persoane începe în momentul în care aceasta lasă la locul infracțiunii o urmă biologică, ce conține în mod necesar material genetic. Urmează prelevarea probei de către criminalist, apoi analiza de laborator, care are drept punct terminus traducerea materialului genetic într-un cod cu formulă unică, irepetabilă, specifică unui singur purtător al acelei informații genetice [14].

Genetica judiciară poate furniza informații individuale despre evenimentele petrecute în scena infracțiunilor sau să suplimenteze alte metode de identificare criminalistică. Corelarea probelor biologice prezente în scena crimei cu identificarea, selectarea și factorul probant urmărit, este primul aspect de care trebuie ținut seama în procesul de analiză genetică judiciară [15]. Pentru a intra în scena infracțiunii și, în mod expres, pentru a efectua cercetarea în vederea identificării și recoltării probelor biologice, este obligatorie folosirea mijloacelor de protecție anticon-taminare. În prezent, este posibilă genotiparea tuturor tipurilor de urme sau microurme biologice care conțin celule nucleate, dacă acestea nu sînt în totalitate distruse chimic sau bacterian.

Utilizarea geneticii în criminologie. În literatura de specialitate au fost stabilite anumite legături între genetică și comportamentul omului, pornindu-se de la anumite premise, ca: natura omului, trăsăturile sale și cauzele infracționalității [9, 13]. După unele evaluări, se pare că la 1000 de nou-născuți, 3 au o aberație a cromozomilor de sex, după cum urmează: bărbați – 47,XYY...0,09%; bărbați – 47,XXY...0.10%; femei – 45,X...0.02%; femei – 47,XXX...0.08%. Identificîndu-se în rîndul delincvenților un număr

neașteptat de mare de bărbați XYY, genetica a supus atenției problema de a ști dacă există sau nu vreo relație între natura gonozomilor și comportamentul social al purtătorilor acestora. Prin investigații complexe, s-a putut stabili o relație de determinare între aberația cromozomială de tip XYY și comportamentul social. Însă acest fapt nu poate confirma cu certitudine că o persoană cu asemenea aberație va deveni inevitabil un infractor.

„Cromozomul infracționalității” nu este nici singurul, nici exclusivul factor determinant sau favorizator al infracționalității. Conform unui principiu fundamental în genetică, comportamentul este condiționat și de ereditate, și de mediu. De altfel, Y-ul în plus doar favorizează, însă nu determină comportamentul antisocial; numai pe fondul unei anume existențe ambientale cel handicapat genetic se va dovedi un individ antisocial. Marea majoritate a acestor bărbați au o inteligență normală și sînt perfect integrați social [8, p. 49-54].

În literatura de specialitate, studierea personalității infractorului a fost abordată diferit. În primul rînd, se presupunea stabilirea factorilor sociali de diferită natură, inclusiv „mediul, interesele, nivelul cultural. În același timp, nu trebuie de ignorat și trăsăturile de caracter, psihologia etc.” În al doilea rînd, analiza presupune determinarea cantitativă a influenței sociale și celei biologice în diverse funcții ale organismului, în procesele psihologice și în comportamentul omului. Această opinie însă a fost criticată, deoarece nu poate fi evaluată cu certitudine „cota-parte” din factorii ereditari și sociali care au influențat comportamentul antisocial. Ca urmare, rămîne mai relevantă a treia abordare, care pune la bază descoperirea interconexiunii tuturor factorilor ce au generat comportamentul antisocial. Acest mecanism nu poate fi conceput fără studierea

în complex a factorilor ereditari și sociali [9, p. 82-83].

Cunoștințele genetice mai sînt utilizate în dreptul procesual penal, dreptul procesual civil, dreptul familiei și în alte ramuri de drept.

Concluzii. În urma studiului realizat, conchidem că între genetică, pe de o parte, și drept și științele juridice, pe de altă parte, există mai multe conexiuni.

Manipulările genetice au o latură tenebră, fapt dovedit de utilizarea armelor chimică, bacteriologică și nucleară. Orice intervenție într-un domeniu aflat de fragil riscă să pericliteze dezvoltarea științei și să anuleze beneficii sociale și economice considerabile. Liberalizarea completă a cercetărilor poate duce la pericole cu totul inacceptabile. Sistemul valorilor juridice trebuie nu doar să asimileze și să stimuleze cuceririle științei, atribuindu-le normativitate exclusiv în folosul omului, ci și să ridice interdicții insurmontabile și durabile în calea oricăror încercări de pervertire a gândirii umane, ocrotind omul și viața, omenirea și posteritatea. Ordinea juridică internă și cea internațională trebuie să fie puse în operă cu fermitate și preventiv, iar nu consolator și post factum.

Actualmente, genetica umană beneficiază de o protecție juridică specială din partea *biodreptului*. Protecția juridică a geneticii umane este realizată printr-un șir de reglementări la nivelele internațional și regional, la care se adaugă diversele reglementări la nivel național. Un rol aparte îl au Convenția privind drepturile omului și biomedicina, semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997, precum și Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei. Pot fi menționate rezoluțiile și declarațiile ONU, declarațiile Consiliului Europei, ale Parlamentului European, UNESCO etc.

Cunoștințele în domeniul geneticii umane sînt utilizate tot mai des

în criminalistică, criminologie, în procedura penală, procedura civilă etc. În acest context, în literatura de specialitate *genetica judiciară* este abordată ca știință distinctă. Genetica judiciară poate furniza informații individuale despre evenimentele petrecute în scena infracțiunilor sau să suplimenteze alte metode de identificare criminalistică. Personalitatea participanților în procesul penal, în particular a infractorilor, este cercetată prin prisma cunoștințelor genetice, avînd la bază trăsăturile transmise prin ereditate. Expertiza medico-biologică a ADN-ului persoanei sau persoanelor implicate este utilizată în litigiile civile privind constatarea sau contestarea paternității, precum și în alte litigii în caz de necesitate.

Referințe bibliografice

1. Anatol Jacota, Ion Bara. Dicționar explicativ de genetică. Chișinău, 2006.
2. Convenția privind protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, semnată la Oviedo, 4 aprilie 1997. În: *Tratate internaționale* 38/295, 2006.
3. Protocol adițional din 12.01.98 la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, referitor la interzicerea clonării ființelor umane. În: *Tratate internaționale* 38/295, 2006.
4. Declarația ONU despre clonarea umană, adoptată prin Rezoluția nr. 59/280 a Adunării Generale din 08.03.2005. www.provitabucuresti.ro/.../declaratia.ONU.privind.cl...
5. Declarația generală UNESCO cu privire la genomul omului și drepturile omului, adoptată la 11 noiembrie 1997. <http://www.unesco.org/new/file-admin/>
6. Directiva Parlamentului European și a Consiliului nr. 98/44/CE din 6 iulie 1998 privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice. <http://www.justice.gov.md/file/>
7. Dicționarul explicativ al limbii române. <http://dexonline.ro/>

8. Deleanu Ion. *Biologie și drept*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1983, 199 p.

9. Dubinin N.P., Karpeț I.I., Kudrevtsev V.N. *Ghenetica. Povedenie. Otvetsvennosti*. M.: Polizdat, 1982, 304 p.

10. Dan Octavian Mărculescu, Mircea Pitulescu. Importanța geneticii judiciare în cercetarea criminalistică a omorului. http://medicinalegalahd.ro/sjml/index.php?option=com_content&view=article&id=81

11. Genetica. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Genetic%C4%83>

12. Genetica umană. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Genetic%C4%83>

13. Maximilian Constantin. *Fascinația imposibilului*. București, 1994, 184 p.

14. Romică Potorac, Magdalena Potorac. *Genetică judiciară*. 2005, Ed. ETEA.

15. Romică Potorac. *Tactica identificării și valorificării probelor genetice din scena infracțiunilor*. http://www.mpublic.ro/jurisprudenta/publicatii/probe_genetice.pdf

16. Scripcaru Gheorghe, Aurora Ciuca, Călin Scripcaru, Liliana Isac. *Manipulările genetice și implicațiile lor juridice*. 2005. www.bioetica.ro/index.php/arhiva.../353/538

REGULI GENERALE PRIVIND PROCEDURA DECLARĂRII VAMALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Edgar ROTUNDU,
lector universitar, doctorand, USM

SUMMARY

In this article the author wanted to establish the main rules on customs declaration procedure, regarding national legislation as well as practical issues existing in our days. There have also carried out an analysis on the most effective concepts of customs procedure, including establishing the legal status of the customs declaration covered by legislation. Next, it specifies which types of customs declarations are regulated by national law, the essence of each, as well as the method of submission, including the term, place and persons able to act as declarant. On the grounds that the customs declaration institution is a complex concept, of significant importance, most often with legal effects of impact on subjects customs, we believe that making a research in this sense behaves interest, both from a legal and practically standpoint.

Keywords: customs declaration, declarant, goods, customs procedure, customs border, business entities, customs documents

REZUMAT

În cadrul prezentului articol s-a dorit argumentarea necesității determinării principalelor reguli privind procedura declarării vamale, atât prin prisma legislației naționale, cât și a aspectelor practice existente la ora actuală. De asemenea, a fost efectuată o analiză asupra celor mai eficiente noțiuni privind procedura vamală, incluzând stabilirea regimului juridic al declarării vamale reglementat de legislația în vigoare. În continuare, s-a specificat care sînt tipurile de declarații vamale, esența fiecăreia, precum și modalitatea de depunere, inclusiv în ceea ce privește termenul, locul și persoanele apte de a avea calitatea de declarant. Din considerentul că instituția declarării vamale reprezintă un concept complex, de o importanță semnificativă, de cele mai multe ori cu efecte juridice de impact asupra subiecților vamali, considerăm că efectuarea unei cercetări în sensul dat prezintă interes, atât din punct de vedere legislativ, cât și practic.

Cuvinte-cheie: declarație vamală, declarant, mărfuri, procedură vamală, frontieră vamală, agenți economici, acte vamale

Introducere. Odată cu proclamarea Declarației de Suveranitate a Republicii Sovietice Socialiste Moldova și a Declarației de Independență a Republicii Moldova, statul nostru a fost recunoscut ca un subiect al dreptului internațional de majoritatea absolută a statelor lumii, fapt ce a contribuit la dezvoltarea relațiilor internaționale, inclusiv a celor economice.

Rezultate obținute și discuții. Legislația vamală, și anume art. 19 al Codului vamal (CV), stabilește că toate persoanele beneficiază de drepturi egale de a introduce și a scoate din Republica Moldova mărfuri și mijloace de transport și nimeni nu poate fi lipsit de dreptul de a introduce și de a scoate mărfuri și mijloace de transport sau nu poate fi limitat în acest drept, cu excepția prevăzută de legislația în vigoare. În același timp, conform aceluiași CV, bunurile care sînt menite de a trece frontiera Republicii Moldova sînt declarate or-

ganelor vamale. Mărfurile trecute peste frontiera vamală trebuie să fie declarate în cazurile prevăzute de lege în mod obligatoriu [1].

Pentru a defini procedura de declarare, este necesar de a explica însăși noțiunea de „declarare”. Astfel, verbul *a declara*, conform „Dicționarului explicativ al limbii române”, înseamnă „a face o comunicare oficială în fața unei autorități” [2]. Deci, raportată la activitatea vamală, declararea este acțiunea de a face o comunicare veridică și oficială în fața organelor vamale. Prin declarare înțelegem expunerea de date veridice de către declarant privind tipul și cantitatea mărfurilor, despre scopul trecerii mărfurilor peste frontiera vamală, precum și alte date necesare pentru efectuarea controlului vamal, a stabilirii și încasării plăților vamale [3].

De asemenea, specificăm că există posibilitatea confundării termenilor *declarare* și *declarație*, astfel că **declarația** din lati-

nă semnifică „**un act oficial prin care se comunică sau în care se stabilește ceva**” [4]. În acest caz, observăm că între noțiunea de *declarare* și cea de *declarație* există o anumită diferență: declarația, după cum am observat, reprezintă un act oficial, iar declararea – un proces, o activitate în rezultatul căreia poate fi elaborată, emisă o declarație. Astfel, declarația este o exteriorizare a declarării.

Totodată, pentru a analiza nemijlocit procedura de declarare, este necesar să definim noțiunea de *declarant*. Astfel, Codul vamal definește declarantul ca fiind „orice persoană care are dreptul de a dispune de mărfuri și/sau de mijloace de transport, care întocmește declarația vamală în numele său sau în al cărei nume este întocmită declarația vamală”. După cum observăm, legiuitorul nu face o diferențiere între declarant-persoană fizică și declarant-persoană juridică.

Autorul Moldovan A.T. consi-

deră că declarația vamală „poate fi făcută de orice persoană care este în măsură să prezinte mărfurile în cauză sau să facă posibilă prezentarea acestora autorității vamale competente, împreună cu toate documentele prevăzute pentru aplicarea dispozițiilor privind regimul vamal pentru care se declară mărfurile”. Când acceptarea unei declarații vamale impune obligații speciale unei anumite persoane, declarația se face de acea persoană sau în numele acesteia [5].

Același autor face o remarcă, explicînd că: „Declaranții vamali sînt în fapt subiecții vămii, această denumire fiind titlul generic pentru importatori, exportatori sau reprezentanții acestora în cadrul operațiunilor de import sau export, transportatorul, în cazul operațiunilor de tranzit și transbordare de mărfuri, avînd calitate de titular de tranzit; persoane fizice sau juridice în cazul altor operațiuni de trecere peste frontieră, în afara operațiunilor de comerț exterior” [6]. Prin urmare, observăm o definiție mai detaliată, ce înglobează o totalitate de categorii de subiecți vamali, predispuși la înfăptuirea tuturor procedurilor activităților de vămire.

În manualul autorilor I. Erhan și T. Cîrnaț, efectuîndu-se o cercetare a legislației comunitare, se menționează că prin „declarant” înțelegem „persoana care depune o declarație sumară sau o notificare vamală de reexport sau întocmește o declarație vamală în nume propriu, sau persoana în numele căreia se face o declarație vamală” [7]. De asemenea, Codul vamal comunitar oferă o noțiune a reprezentantului vamal, prin care se înțelege o persoană desemnată de o altă persoană pentru a îndeplini operațiunile și formalitățile prevăzute de legislația vamală în relația acesteia cu autoritățile vamale [8].

Persoane ca subiecți în dreptul vamal al Republicii Moldova se

consideră persoanele stabilite în Republica Moldova – întreprinderile, instituțiile, organizațiile care se află pe teritoriul țării, create conform legislației, persoanele juridice și persoanele fizice care desfășoară activitatea de întreprinzător în conformitate cu legislația și care sînt înregistrate pe teritoriul Republicii Moldova, cetățenii Republicii Moldova domiciliați pe teritoriul ei, iar persoanele străine sînt persoanele care nu fac parte din categoria celor indicate. Persoanele juridice de drept privat se pot constitui ca subiecți ai dreptului vamal doar în formele prevăzute de lege: societăți comerciale, cooperative, organizații necomerciale, întreprinderi de stat și municipale.

Conform legislației, declarantul are anumite drepturi și obligații. Astfel, acesta dispune de următoarele drepturi:

- pînă la prezentarea declarației vamale, să efectueze, sub supraveghere vamală, examinarea, măsurarea, cîntărirea mărfurilor și mijloacelor de transport;
- să preleve, cu permisiunea organului vamal, probe și mostre;
- alte drepturi generale prevăzute de legislația vamală.

Ce ține de obligații, declarantul urmează să:

- declare mărfurile și mijloacele de transport conform procedurii stabilite;
- prezinte, la cererea organului vamal, mărfurile și mijloacele de transport pe care le declară;
- prezinte organului vamal documentele și informațiile suplimentare necesare vămii;
- plătească drepturile de import sau de export;
- acorde asistență organului vamal în efectuarea operațiunilor de vămire, inclusiv prin efectuarea operațiunilor de încărcare–descărcare și a altor operațiuni [9].

Principiul declarării mărfurilor este unul dintre principiile de bază ale dreptului vamal, care stabilește

că toate mărfurile și obiectele ce trec frontiera vamală urmează a fi obligatoriu declarate. Declararea se efectuează atît de persoanele fizice, cît și de persoanele juridice. Agenții consulari și diplomații la fel sînt obligați să declare mărfurile și obiectele pe care le trec peste frontiera vamală. Declararea vamală, în linii generale, este un act întocmit de către persoanele fizice și cele juridice la trecerea peste frontiera vamală sau la introducerea în țară a unor bunuri.

În prezent, pe lângă Codul vamal, există acte normative speciale ce reglementează modul de utilizare și completare a declarației vamale:

- Ordinul Serviciului Vamal nr. 185-O din 25.05.2006 referitor la aprobarea Normelor de utilizare a declarației sumare.

- Ordinul Serviciului Vamal nr. 480-O din 18.12.2006 cu privire la aprobarea Metodologiei de prelucrare a declarației vamale în detaliu.

- Ordinul Serviciului Vamal nr. 438-O din 19.11.2007 referitor la aprobarea Normelor tehnice privind imprimarea, utilizarea și completarea declarației vamale în detaliu.

Analizînd actele normative respective, putem constata în primul rînd că ele conțin unele discrepante cu prevederile Codului vamal. Astfel, Ordinul nr. 438 din 19.11.2007 prevede în punctul 8 și denumeste astfel de tipuri de declarații, precum declarația vamală în detaliu, declarația vamală primară și declarația vamală complementară:

a) declarație vamală în detaliu – act unilateral cu caracter public, prin care o persoană manifestă, în formele și modalitățile prevăzute în reglementările vamale, voința de a plasa mărfurile sub un anumit regim vamal. Declarația vamală în detaliu este alcătuită dintr-un set ce cuprinde numărul de exemplare corespunzător fiecărui

regim vamal și este format din declarația vamală primară și, după caz, declarația(iile) vamală(e) complementară(e);

b) declarația vamală primară – exemplarele declarației vamale în detaliu utilizate pentru declararea în detaliu a bunurilor clasificate la un singur cod tarifar;

c) declarația vamală complementară – exemplarele declarației vamale în detaliu utilizate împreună cu exemplarele declarației vamale primare, pentru declararea bunurilor care se clasifică la coduri tarifare diferite sau care, deși se clasifică la același cod tarifar, prezintă caracteristici diferite, în special în ceea ce privește originea, și care determină regimuri tarifare preferențiale diferite.

Însă, astfel de tipuri de declarații nu sînt prevăzute în nicio formă de actul legislativ principal – Codul vamal, care în textul său menționează doar declarațiile vamale sumare, temporare, incomplete și periodice. În acest sens, putem pune sub semnul întrebării legalitatea introducerii în mod unilateral, în practica juridică, de către Serviciul Vamal, printr-un act normativ subordonat legii și destinat executării legii, a acestor tipuri de declarații. Chiar dacă se dovedește utilitatea practică a acestor declarații, considerăm că acestea urmează a fi prevăzute mai întîi în Codul vamal, pentru ca ulterior, conform regulilor de drept, să fie dezvoltate în acte normative speciale.

De asemenea, din analiza prevederilor legale și, în special, a pct. 12 din Ordinul nr. 438 în partea ce se referă la destinația declarației vamale în detaliu conform pct. 12 al ordinului, rezultă că acest document, în principal, este un document de uz intern, fiind valabil doar în țara unde este emis și destinat efectuării unui control asupra comerțului exterior. Din aceste considerente, se consideră că încercările autorităților moldovenești de a folosi declarația va-

mală drept paravan în combaterea infracțiunilor legate de diminuarea valorii încărcăturilor în timpul desfășurării operațiilor de import-export n-au fost reușite. De aceea, pornind de la realitățile existente, probabil ar fi necesar de a revedea rolul și statutul declarației vamale în cadrul comerțului exterior, în vederea simplificării ei și micșorării numărului de exemplare [10].

Conform art. 174 CV, se cunosc următoarele forme de declarare: declararea verbală, declararea în scris, declararea prin acțiune, prin mijloace electronice [11]. Forma *verbală* a declarării vamale presupune acea formă de declarare care prevede oferirea de către proprietar în formă verbală factorului de decizie, organului vamal a tuturor datelor cu privire la cantitatea, calitatea și valoarea mărfurilor, obiectele de uz personal care sînt deplasate peste frontiera vamală.

Forma *scrisă* a declarării presupune prezentarea datelor către organul vamal, în baza unor formulare stabilite de legislație. Astfel, agenții economici întocmesc declarația vamală în detaliu și declarația valorii în vamă, iar persoanele fizice – formularul DV-6.

Forma *prin acțiune* a declarării vamale constă în declarare expres vădită a mijlocului de transport auto, care scutește persoana fizică de completarea unor acte vamale, cu condiția prezentării organelor vamale amplasate în punctele de trecere a frontierei de stat a actelor de înmatriculare a transportului auto.

Ce ține de declarația vamală în formă electronică, aceasta se depune la organul vamal utilizînd sistemul informațional integrat vamal.

Declararea prezintă un mare avantaj pentru organele vamale, deoarece ea le permite angajaților vamali să aleagă formele de control al mărfurilor și mijloacelor de transport ce trec peste frontiera vamală.

Activitatea organelor vamale din Republica Moldova, precum și din țările vecine (România, Ucraina, cele ce fac parte din CSI), atestă că pe lîngă formele scrise și verbale de declarare a mărfurilor, a obiectelor și a altor bunuri trecute peste frontiera vamală de stat, există și forma de declarare concludentă, care este nu altceva decît îndeplinirea semnelor sau acțiunilor comise de persoana fizică pentru a convinge lucrătorul vamal că dispune de careva bunuri aflate asupra sa la trecerea peste frontiera statului. Forma de declarare concludentă (se mai folosește prin acțiune, a nu se confunda cu forma de declarare prin acțiune a mijloacelor de transport) nu poate fi practică de agenții economici, din considerentul că aceștia sînt obligați să prezinte atît la vămile interne, cît și la cele de frontieră întregul set de documente prevăzut de legislația vamală în vigoare [12].

În ceea ce privește locul declarării, conform art. 175 alin. (1) Cod vamal, mărfurile, cu excepția celor menționate la alin. (4), sînt declarate la organul vamal determinat de Serviciul Vamal. Totodată, mijloacele de transport care transportă mărfuri sînt declarate odată cu acestea, cu excepția mijloacelor de transport de mărfuri fără încărcătură și cele de transport de pasageri, care sînt declarate la momentul trecerii frontierei vamale. Navele maritime, fluviale și aeriene sînt declarate în portul sau aeroportul de plecare sau de sosire, situate pe teritoriul vamal.

Referitor la termenul de depunere a declarației vamale, aceasta este depusă la organul vamal de frontieră în ziua lucrătoare imediat următoare zilei de trecere a frontierei vamale, iar în cazul finalizării regimului vamal de tranzit, în decursul unei zile lucrătoare imediat următoare zilei în care regimul vamal de tranzit a fost încheiat. Persoanele fizice care au bunuri nedestinate comercializării în ba-

gajul de mînă și în bagajul de însoțire depun, la trecerea frontierei vamale, declarație vamală odată cu prezentarea bunurilor.

Termenul de declarare a gazului natural și a energiei electrice importate este din momentul trecerii frontierei vamale pînă la data de 20 a lunii imediat următoare celei de gestiune. În cazul expedierilor poștale internaționale, declarația vamală este depusă la organul vamal în 72 de ore din momentul trecerii frontierei vamale [13].

Responsabil pentru depunerea declarației vamale în termenul stabilit este titularul mărfurilor sau mijloacelor de transport supuse declarării. În cazul plasării mărfurilor sau mijloacelor de transport sub regimul vamal de tranzit, responsabil pentru depunerea declarației vamale în termenul stabilit este titularul mărfurilor sau mijloacelor de transport supuse declarării ori, în lipsa acestuia, transportatorul lor.

Concluzii. Din cele expuse mai sus concluzionăm că orice persoană, independent de forma de proprietate, este în drept de a introduce și de a scoate din țară bunuri materiale conform legislației în vigoare, iar la trecerea peste frontieră a mărfurilor, a obiectelor sau a altor bunuri acestea sînt supuse declarării. Declararea se consideră etapa principală a procedurii de perfectare a actelor vamale

și are menirea să asigure efectuarea perfectării acestor acte.

Orice bun trecut peste frontiera vamală urmează a fi declarat. În aceste condiții, declararea este o procedură obligatorie la trecerea mărfurilor, bunurilor, valorilor și mijloacelor de transport peste frontiera vamală. Declararea vamală, ca mecanism de aplicare, se realizează cu respectarea unor condiții de bază, cum ar fi: locul, timpul, forma, dar și drepturile și obligațiile pe care le au părțile în cadrul procesului dat.

Recenzent:

Grigore RUSU,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Referințe bibliografice

1. Codul vamal al Republicii Moldova, nr. 1149-XIV din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.
2. Dicționarul explicativ al limbii române. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. Ediția a II-a. București: Univers enciclopedic, 1998.
3. Clima N., Țurcan P. Particularitățile examinării unor categorii de cauză: litigii vamale. În: Manualul judecătorului pentru cauze civile. Ediția a II-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 729.

4. <http://www.limbalatina.ro/dictionar.php?cuvant=declaratio&limba=lat.> (vizualizat la 26.01.2016).

5. Moldovan A.T. Drept vamal. București: Editura C.H. Beck, 2006, p. 216.

6. Ibidem, p. 235.

7. Erhan I., Cîrnaț T. Drept vamal comunitar. Chișinău: Print-Caro SRL, 2011, p. 115.

8. Regulamentul (CE) nr. 450/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 23 aprilie 2008 de stabilire a Codului vamal comunitar (Codul vamal modernizat), art. 4 „definiții”.

9. Codul vamal al Republicii Moldova.

10. Furdui V. Reglementarea exportului de produse agricole în Republica Moldova: evoluții și probleme actuale. Chișinău: IDIS Viitorul, 2008, 29 p.

11. Codul vamal al Republicii Moldova.

12. Rotundu E. Declararea mărfurilor și a mijloacelor de transport organului vamal. În: Studia Universitatea Moldaviae, 2015, nr. 3 (83), p. 186. ST

13. Codul vamal al Republicii Moldova.